

Sprawozdanie z realizacji
w latach 2022–2023
Wojewódzkiego programu
opieki nad zabytkami
w Małopolsce
na lata 2022–2025

Spis treści

I. Wstęp	3
1. Wprowadzenie	3
2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2022–2023 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025	4
3. Wizja, misja i główne cele <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025</i>	4
4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy strategii rozwoju województwa małopolskiego	7
5. Wskaźniki / mierniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie	10
II. Monitoring realizacji zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami – w latach 2022–2023	13
1. Wskaźnik 1 – Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	13
2. Wskaźnik 2 – Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	14
3. Wskaźnik 3 – Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	17
4. Wskaźnik 4 – Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	19
5. Wskaźnik 5 – Liczba utworzonych parków kulturowych	22
6. Wskaźnik 6 – Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	25
7. Wskaźnik 7 – Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	31
8. Wskaźnik 8 – Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami	33
9. Wskaźnik 9 – Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich	36
10. Wskaźnik 10 – Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor	37
11. Wskaźnik 11 – Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych	39
12. Wskaźnik 12 – Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>	42
13. Wskaźnik 13 – Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach	43
14. Wskaźnik 14 – Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	48
15. Wskaźnik 15 – Liczba instytucji kultury w regionie	50
16. Wskaźnik 16 – Liczba osób zwiedzających muzea	51
17. Wskaźnik 17 – Liczba zorganizowanych wystaw czasowych	54
18. Wskaźnik 18 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	57
19. Wskaźnik 19 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	65
20. Wskaźnik 20 – Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	68
21. Wskaźnik 21 – Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	75
22. Wskaźnik 22 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	78
23. Wskaźnik 23 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	80
24. Wskaźnik 24 – Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	84
25. Wskaźnik 25 – Liczba turystów i odwiedzających region	86
26. Wskaźnik 26 – Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	88
27. Wskaźnik 27 – Liczba szlaków kulturowych i turystycznych	90
28. Wskaźnik 28 – Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym	94
III. Podsumowanie	97

I. Wstęp

*gwarancją dla zachowania zabytków jest szacunek i przywiązanie do nich samych narodów, (...) te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz...¹.
Karta Ateńska z 1931 r.*

Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej)

1. Wprowadzenie

Województwo Małopolskie – zgodnie nakazem ustawowym, zapisami artykułu 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami² – sporządziło i przyjęło już pięć wersji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Pierwszy w kraju program regionalny pn. *Wojewódzki Program Ochrony Dziedzictwa i Krajobrazu Kulturowego Małopolski* został opracowany na lata 2005–2009 i przyjęty został uchwałą nr XXXVII/469/05 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 3 października 2005 roku. Kolejne wersje programu pn.: *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010–2013*, *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2014–2017* oraz *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021* – będące kontynuacją założeń pierwszego dokumentu – przyjęte zostały stosownymi uchwałami: nr LII/843/10 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 8 listopada 2010 roku, nr LI/82214 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 maja 2014 roku oraz nr VI/49/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 lutego 2019 roku. Aktualnie obowiązuje *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025*, przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 z dnia 4 lipca 2022 roku. Wszystkie dokumenty programowe uzyskały pozytywną opinię Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach. Został sporządzony z inicjatywy Zarządu Województwa Małopolskiego i opracowany w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego przy współudziale powołanego przez Zarząd Województwa Małopolskiego zespołu zadaniowego, w skład którego weszli specjaliści z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami: przedstawiciele środowiska naukowego, służb konserwatorskich, instytucji kultury oraz reprezentanci władzy samorządowej³. Dokument stanowi istotny element strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym na obszarze województwa małopolskiego.

Celem działania samorządu województwa – wypełniającego zadania określone przepisami krajowego prawa i umowami międzynarodowymi – jest przede wszystkim realizacja polityki regionalnej w oparciu o strategię rozwoju województwa („*Małopolska 2030*”). Ważnym elementem tej polityki są działania na rzecz poszanowania, ochrony oraz wykorzystania bogatych i unikatowych zasobów dziedzictwa kulturowego, które stanowią o wyjątkowości i atrakcyjności regionu. Kluczowe jest skorelowanie polityki ochrony przestrzeni kulturowej z polityką rozwoju regionalnego i strategią zrównoważonego rozwoju województwa. Tylko prowadzenie spójnej polityki i zintegrowanej ochrony dziedzictwa kulturowego, współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w województwie z instytucjami rządowymi i organizacjami pozarządowymi, placówkami badawczymi, środowiskami naukowymi, podmiotami gospodarczymi i właścicielami lub użytkownikami zabytków oraz bieżące i skuteczne reagowanie na wyzwania cywilizacyjne umożliwią osiągnięcie wyznaczonych celów i zamierzeń określonych w niniejszym dokumencie programowym.

Dziedzictwo kulturowe Małopolski jest dziedzictwem powszechnie uznawanym i rozpoznawanym, a jednocześnie stanowi mocny wyraz regionalnej tożsamości. Jak wskazują zapisy *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*: *potencjał, jakim dysponuje Małopolska, pod względem zasobów dziedzictwa kulturowego stanowi o wyjątkowości i atrakcyjności regionu, sprawiając, że zajmuje on szczególne miejsce na mapie kulturalnej kraju. Niezwykłe bogactwo unikatowych zabytków kultury materialnej i niematerialnej z jednej strony wymaga systematycznego prowadzenia działań dążących*

¹ Karta Ateńska z 1931 r. – Postanowienia konferencji w Atenach w 1931 r., pkt. VII Współpraca międzynarodowa w dziedzinie ochrony zabytków, lit. b.

² Dz. U. z 2024 r. poz. 1292.

³ Uchwała nr 1432/21 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 7 października 2021 r. w sprawie powołania Zespołu zadaniowego ds. przygotowania *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025*.

do poprawy stanu ich zachowania, z drugiej – pozwala na kreowanie nowych funkcji zabytków, odpowiadających na aktualne potrzeby społeczne czy gospodarcze⁴.

Dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego, bogatego krajobrazu kulturowego Małopolski, a także racjonalne korzystanie z zasobów dziedzictwa kulturowego, we współpracy wszystkich interesariuszy regionalnych, w tym samych mieszkańców, to wyzwania ważne dla samorządu województwa. Celem sprawowanej w tym obszarze polityki jest stymulowanie działań na rzecz kreatywnego i umiejętnego wykorzystania potencjału gospodarczego dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu. Wyzwaniem jest także budowanie świadomych relacji z dziedzictwem kulturowym i odpowiedzialność za powierzone bogactwo zasobów dziedzictwa, które może być także uznawane za zbiór możliwości i potencjał kształtujący tożsamość, postawy ludzkie i obywatelskie oraz świadome bycie w świecie. Dla skutecznie prowadzonej polityki istotne i zasadne jest określanie warunków i determinant organizacyjnych, finansowych i edukacyjnych, które temu służą, oraz wyciąganie wniosków z życiowych doświadczeń, zmian geopolitycznych w świecie i wyzwań cywilizacyjnych przed którymi stoi ludzkość, w tym także mieszkańcy regionu i samorząd województwa.

2. Podstawy prawne sporządzania sprawozdania z realizacji w latach 2022–2023 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025

Zgodnie z wymogiem artykułu 87 ust. 5 i 6 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zarząd województwa sporządza co 2 lata sprawozdanie z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami, które przedstawia sejmikowi województwa oraz przekazuje Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków, w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. **Obowiązek sprawozdawczy dotyczy piątej wersji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce (obowiązującego w latach 2022–2025) – oceny stanu zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego i działań podejmowanych przez różnych jego interesariuszy w latach 2022–2023**, w okresie następującym tuż po doświadczeniu przez świat ograniczeń i skutków pandemii COVID-19 oraz w czasie wybuchu i trwania – przy Polskiej granicy – konfliktu zbrojnego.

3. Wizja, misja i główne cele Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce 2022–2025, opracowany przez samorząd województwa małopolskiego, jest przejawem troski, dbałości i szacunku dla dziedzictwa kulturowego regionu, chęci zrównoważonego wykorzystania jego zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego Małopolski, przy jednoczesnym zachowaniu go dla przyszłych pokoleń, celem zapewnienia wysokiej jakości życia wszystkich mieszkańców, a także turystów, gości i innych interesariuszy. Ambitne założenia kolejnej edycji programu wynikają z dotychczasowych osiągnięć poprzednich programów, kontynuacji podjętych działań oraz zdiagnozowanych nowych wyzwań i sugerowanych rozwiązań w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz zarządzania dziedzictwem kulturowym na poziomie regionalnym.

Motto Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce 2022–2025 zostało wyrażone krótkim hasłem, które skierowane jest do wszystkich interesariuszy: **MAŁOPOLSKA – WARTO WCIĄŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ**. Dziedzictwo kulturowe pojmujemy bowiem jako spuściznę, za którą jesteśmy odpowiedzialni, która kształtuje naszą tożsamość, odpowiada na pytanie „kim jesteśmy?”, jest wyrazem uznawanego przez nas systemu wartości i sposobem pojmowania rzeczywistości; dziedzictwo tworzy wreszcie poczucie wspólnoty.

W oparciu o ewaluację poprzednich edycji programu i wnioski wynikające z diagnozy stanów zasobów dziedzictwa kulturowego utrzymano **misję programu: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmacnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem**.

Misja programu odzwierciedla potrzebę budowania na poziomie regionalnym wspólnoty celów i działań ukierunkowanych na ochronę regionalnej przestrzeni kulturowej, pojmowanej szeroko, w kontekście krajobrazowym, przyrodniczym, przestrzennym, związanym z kulturą materialną, jak i niematerialną oraz istniejącymi lub potencjalnymi możliwościami kreowania funkcji kulturotwórczych, animowania stabilnej, odpowiedzialnej, skutecznej współpracy wielu interesariuszy działających na rzecz

⁴ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część II: Strategia, s. 20.

dziedzictwa kulturowego Małopolski, a także wzmocnienia tożsamości regionalnej i aktywności obywatelskiej mieszkańców.

Fundamentami dla realizacji misji są:

- zapewnienie możliwie najskuteczniejszej ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego – zarówno tego najcenniejszego, jak i tych wszystkich jego aspektów, które w powszechnym odbiorze nie są jeszcze postrzegane jako wspólne dziedzictwo kulturowe warte ochrony i opieki,
- utrzymanie bogactwa i zróżnicowania kulturowego wynikającego z długiej historii regionu,
- wydobywanie inspiracyjnej siły dziedzictwa kulturowego dla teraźniejszości i przyszłości,
- harmonijna korelacja środowiska zurbanizowanego ze środowiskiem przyrodniczym,
- przywrócenie, uporządkowanie i pielęgnowanie krajobrazu kulturowego Małopolski, zagrożonego lub skażonego działaniami człowieka i rozwojem cywilizacji, związanymi np. ze niszczeniem zasobów naturalnych i kulturowych, zakłóceniami funkcjonowania ekosystemów przyrodniczych, działaniami prowadzącymi do zmian fizjonomii krajobrazu, do niszczenia układów kompozycyjnych, układów historycznych, wprowadzaniem chaosu w przestrzeni, pozbawianiem jej indywidualności i funkcjonalności,
- powiązanie przestrzeni w sieć o wieloaspektowym znaczeniu i licznych funkcjach,
- kreowanie regionalnej tożsamości wspartej na dziedzictwie, z której obecne i przyszłe pokolenia mogą czerpać wzorce oraz pomysły w procesie rozwoju osobistego, społecznego, gospodarczego,
- wzmacnianie aktywności i odpowiedzialności obywatelskiej za dziedzictwo kulturowe regionu, budowanie potencjału społecznego i relacyjny dla dziedzictwa.

Procesem warunkującym powodzenie jest świadomość społeczeństwa w kwestii społeczno-ekonomicznego oddziaływania dziedzictwa kulturowego. Świadomość powodująca poczucie współodpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń, pobudzająca do zaangażowania i wspólnej pracy. To stosunek do dziedzictwa kulturowego i sposób pojmowania przestrzeni kulturowej zdecyduje o realnym wpływie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego na rozwój społeczno-gospodarczy regionu. W celu wyznaczenia dziedzictwu istotnej funkcji w życiu zbiorowym potrzebna jest przede wszystkim jego żywa obecność w dynamicznie rozwijającym się społeczeństwie. Tylko dziedzictwo wciąż interpretowane, na nowo poznawane może przetrwać. Dziedzictwo kulturowe winno być traktowane jako kapitał intelektualny i emocjonalny, generujący i stymulujący różnorodne możliwości rozwoju osobistego, społecznego, ekonomicznego. Funkcje dziedzictwa muszą być odczytywane na nowo i upowszechniane, należy wciąż podkreślać jego wartość, tak aby dawało impuls i wzmacniało motywacje do rozwoju, do działań wspólnotowych na poziomie lokalnym i regionalnym. Aktywność powinna być ukierunkowana nie tylko na unowocześnianie i rozwijanie instytucji opieki nad zabytkami, badanie, dokumentowanie i promowanie regionalnego dziedzictwa kulturowego, ale również na inicjowanie projektów edukacyjnych, w tym dotyczących rozwoju kompetencji kluczowych i tych, które w kontekście wyzwań współczesności są najbardziej pożądane, jak np. kreatywność, myślenie innowacyjne, inicjatywność, ekspresja i świadomość kulturowa. Stwarza to stabilne podstawy do budowania regionalnej społeczności silnej swym dziedzictwem i świadomej jego wagi, daje impuls do dynamicznego czerpania z dziedzictwa w każdej dziedzinie życia – w rozwoju społecznym, gospodarczym, politycznym, w edukacji i nauce, czy w przedsiębiorczości, nie jest niczym innym jak inwestowaniem w przewagę konkurencyjną regionu. Realizacja wymienionych ambicji i zamierzeń ściśle wiąże się z głównym celem polityki rozwoju regionalnego, którym jest dążenie do *zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym*⁵.

Zapisana w strategii rozwoju województwa wizja *Małopolska 2030* dotyczy obszaru, bez poszanowania i wykorzystania którego nie będzie możliwa jej realizacja. Aby Małopolska była regionem *równych szans i wszechstronnego rozwoju Małopolan, nowoczesnej gospodarki, odpowiedzialnie podchodzącym do zasobów środowiska naturalnego, silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości, zachowującym swoją tożsamość i aktywnie działającym na rzecz integracji europejskiej*⁶ – konieczne jest zachowanie oraz efektywne i zrównoważone gospodarowanie i wykorzystanie bogatego zasobu dziedzictwa kulturowego województwa. Bo to, co odziedziczyliśmy po przodkach, jest siłą, niezwykłą wartością i walorem Małopolski, decydującym o jej o unikatowości w skali kraju. Dziedzictwo kulturowe regionu, materialne, jak również niematerialne, jest bogate i silnie zróżnicowane, cechuje go niezwykła wartość artystyczna i historyczna. To zasób nieodnawialny, zatem jego zachowanie, ochrona i propagowanie wiedzy o jego wyjątkowości stanowi nadrzędny cel zarówno dla kreowania poczucia

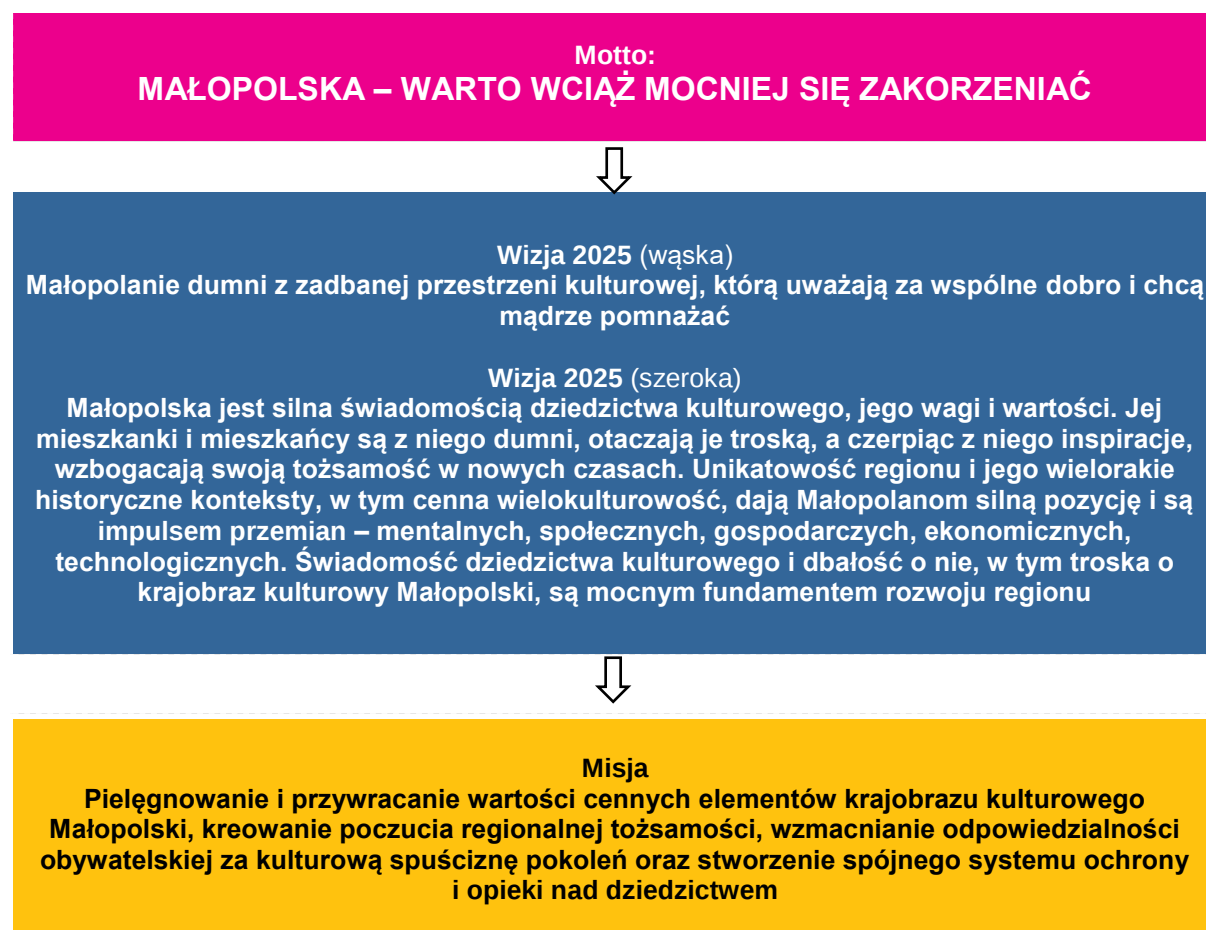
⁵ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część II: Strategia, s. 7.*

⁶ Tamże.

istoty tożsamości Małopolan, jak i wzmacniania obywatelskiej odpowiedzialności za kulturową spuściznę pokoleń.

Właściwie zagospodarowany potencjał dziedzictwa regionalnego i kultury wpływa na wzrost atrakcyjności Małopolski, także w obszarze przemysłów kultury i czasu wolnego. W zakresie objętym programem **wizję 2025** sformułowano jako: **Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać**. Jej rozwinięciem jest wyobrażenie Małopolski u progu lat 30. XXI wieku, uwzględniające przede wszystkim perspektywę mieszkańców, ale również innych interesariuszy: **Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkanki i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.**

Wizja i misja wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami stanowiły podstawę do wyznaczenia głównych kierunków działań – celów (strategicznego i operacyjnych) i przełożyły się na określenie priorytetów, których realizacja umożliwi osiągnięcie zaplanowanych i oczekiwanych efektów polityki ochrony regionalnego dziedzictwa kulturowego. **Celem strategicznym** działań podejmowanych w latach 2022–2025, w obszarze szeroko rozumianej przestrzeni kulturowej, jest **harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan.**

Cel strategiczny Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan					
Cel operacyjny I Skuteczna ochrona zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu		Cel operacyjny II Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową		Cel operacyjny III Kompetentna edukacja i promocja w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego	
Priorytet I.1 Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa	Priorytet I.2 Pielęgnowanie tradycji regionalnych, w tym spuścizny po historycznej wielokulturowości regionu	Priorytet II.1 Wzmacnianie systemowej współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego	Priorytet II.2 Rozwijanie nowych możliwości zarządzania obiektami zabytkowymi związanymi z wyzwaniami przyszłości	Priorytet III.1 Kształtowanie postaw wrażliwości na wartości dziedzictwa kulturowego	Priorytet III.2 Upowszechnianie walorów dziedzictwa kulturowego

Sprawozdawczości zatem powinny być poddane działania podejmowane – w ostatnich dwóch latach (2022–2023) obowiązywania zapisów *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025* – przez podmioty zajmujące się dziedzictwem i samych właścicieli zabytków, związane z ochroną wartościowych zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu wraz z efektywnym zarządzaniem regionalną przestrzenią kulturową. Okres sprawozdawczy to trudny czas kryzysu społecznego i gospodarczego będącego skutkiem doświadczanej przez ludzkość, od marca 2020 roku do lutego 2022 roku, pandemii COVID-19, rozpoczętego i trwającego w sąsiedztwie polskiej granicy konfliktu zbrojnego oraz narastających problemów migracyjnych.

4. Zakres, w jakim program realizuje zapisy strategii rozwoju województwa małopolskiego

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025 jest dokumentem programowym służącym wdrażaniu strategii rozwoju regionalnego. W związku z powyższym odwołuje się bezpośrednio do zapisów *Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”* z dziesięcioletnim horyzontem czasowym, wyznaczonym w czasie jej przyjęcia⁷. Regionalny program opieki nad zabytkami uściśla zapisy strategii rozwoju regionu, wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, określone w *Obszarze I – Małopolskie*, w szczególności w kierunku działań polityki rozwoju 5.1 – *Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego*. Celem szczegółowym obszaru, w którym w strategii regionalnej ujęte zostało dziedzictwo kulturowe, jest: *Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie*. Spośród siedmiu głównych kierunków polityki rozwoju województwa w tym obszarze wyróżniono kierunek 5. *Kultura i dziedzictwo*⁸.

W dokumencie strategicznym dla regionu określono wyzwania z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami:

- zachowanie dziedzictwa dla przyszłych pokoleń, szczególnie przeprowadzenie prac adaptacyjnych i modernizacyjnych obiektów zagrożonych (np. drewnianego budownictwa mieszkalnego, zabytkowych dworów, pałaców i zamków oraz obiektów techniki);
- zachowanie aktywności twórców i animatorów oraz utrzymanie popytu na usługi w sektorze kultury;
- podtrzymanie wizerunku Małopolski jako regionu silnego kulturowo i twórczo wykorzystującego potencjał innowacji oraz kształtującego swą tożsamość i doceniającego swoje korzenie;

⁷ Uchwała Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020 pn. *Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*.

⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”*, część II: *Strategia*, s. 12.

- wzmocnienie edukacji kulturowej poprzez rozszerzenie oferty edukacyjnej, budowanie tożsamości lokalnej i ponadregionalnej, podnoszenie poziomu wiedzy o kulturze, sztuce i twórcach, kształcenie oraz rozwijanie kompetencji kulturowych i kreatywnych⁹.

Rezultatem zaplanowanych oraz realizowanych działań powinno być przejście od pasywnej i biernej ochrony, polegającej głównie na działaniach konserwatorskich, do efektywnego i racjonalnego zarządzania kulturą, zasobami dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. *Kluczowe znaczenie ma także skuteczna ochrona i rewaloryzacja zabytkowych przestrzeni urbanistycznych i ruralistycznych, a nie tylko pojedynczych obiektów*¹⁰.

Głównym celem polityki rozwoju regionu jest jego zrównoważony rozwój w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym. **Wizja Małopolska 2030** określona została w strategii rozwoju województwa w sposób następujący: *Małopolska regionem równych szans i wszechstronnego rozwoju Małopolan, nowoczesnej gospodarki, odpowiedzialnie podchodzącym do zasobów środowiska naturalnego, silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości, zachowującym swoją tożsamość i aktywnie działającym na rzecz integracji europejskiej*¹¹.

Tabela 1

Cele określone w Strategii Rozwoju Województwa „Małopolska 2030” ¹²	
Cel główny	Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym
Obszar I – Małopolanie	
Cel szczegółowy	Rozwój społecznie wrażliwy, sprzyjający rodzinie

Tabela 2

Główne kierunki polityki rozwoju w Obszarze I – Małopolanie ¹³	
1	Małopolskie rodziny
2	Opieka zdrowotna
3	Bezpieczeństwo
4	Sport i rekreacja
5	Kultura i dziedzictwo
6	Edukacja
7	Rynek pracy

Tabela 3

Główne kierunki działań zapisane w kierunku polityki rozwoju <i>Kultura i dziedzictwo</i> ¹⁴	
Nr	Kierunek działań
5.1	Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego
5.2	Wzmocnienie edukacji kulturalnej
5.3	Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców
5.4	Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję
5.5	Wzmocnienie obecności kultury w sieci

⁹ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część I: Diagnoza i prognozy rozwojowe, s. 35.

¹⁰ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część II: Strategia, s. 20.

¹¹ Tamże, s. 7.

¹² Tamże, s. 7, 11.

¹³ Tamże, s. 12.

¹⁴ Tamże, s. 21–22.

5.6	Prezentacja i promocja kultury regionów Europy i świata, w szczególności regionów partnerskich Małopolski
-----	---

Tabela 4

Uszczegółowienie kierunków działań w kierunku polityki rozwoju <i>Kultura i dziedzictwo</i> ¹⁵	
Nr	Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego
5.1.1	Ochrona i promocja zabytków nieruchomych (m.in. wpisanych na listę UNESCO i Pomników Historii) i ruchomych oraz opieka nad nimi, dostępnych dla wszystkich grup odbiorców, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii
5.1.2	Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym, odtwarzanym i rekonstruowanym wraz z ich otoczeniem nowych funkcji użytkowych
5.1.3	Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla małopolskich wzorów etnograficznych w oparciu o regionalne formy i motywy ludowe
5.1.4	Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i form aktywności regionalnych
5.1.5	Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej
Nr	Wzmocnienie edukacji kulturalnej
5.2.1	Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze
5.2.2	Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury w celu realizacji programów kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży, oraz sprzyjających międzypokoleniowej wymianie wartości kulturowych
5.2.3	Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych
Nr	Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców
5.3.1	Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne, przy uwzględnieniu rozwiązań proekologicznych
5.3.2	Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej oraz wymiana doświadczeń i wiedzy w celu budowania nowych wartości, w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie)
5.3.3	Poprawa otwartości instytucji kultury, w tym na rodziny z dziećmi, osoby z niepełnosprawnościami oraz seniorów
5.3.4	Zwiększanie różnorodności oferty kulturalnej i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych i ekologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty
5.3.5	Wspieranie aktywności twórców, artystów i lokalnych animatorów kultury w łączności z odbiorcami
5.3.6	Prezentacja dorobku małopolskich twórców i artystów poza granicami województwa
5.3.7	Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych
5.3.8	Optymalizacja zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa oraz wsparcie rozwoju kadr kultury, a także podwyższenie standardów bezpieczeństwa oraz dystansu społecznego w okresie epidemii
Nr	Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję
5.4.1	Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców
5.4.2	Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne
5.4.3	Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów
Nr	Wzmocnienie obecności kultury w sieci

¹⁵ Strategia Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”, część II, s. 21–22.

5.5.1	Wzmocnienie, tworzenie i upowszechnianie zjawisk kulturalnych w sieci poprzez rozwój infrastruktury cyfrowej podmiotów kultury
5.5.2	Tworzenie alternatywnej oferty on-line dziedzictwa kulturowego Małopolski, w tym bibliotek cyfrowych upowszechniających wiedzę i zasoby podmiotów kultury, twórców i artystów Małopolski, z uwzględnieniem zasobów niematerialnego dziedzictwa kulturowego
5.5.3	Intensyfikacja działań marketingowych i promocyjnych podmiotów działających w obszarze kultury i dziedzictwa
5.5.4	Wzmacnianie kondycji finansowej i atutów konkurencyjności podmiotów sektora kultury, w tym instytucji kultury, poprzez rozwój sprzedaży produktów tych podmiotów w Internecie

5. Wskaźniki / mierniki przyjęte do monitoringu efektów działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie

Zmiany w obszarach poddanych sprawozdawczości zostały określone i opisane w tym opracowaniu na podstawie 28 wskaźników / mierników wyznaczonych w *Wojewódzkim programie opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025* jako podstaw do przeprowadzenia badań ewaluacyjnych w celu pozyskania wiedzy o stanie ochrony i opieki nad regionalnym dziedzictwem, oceny stopnia osiągania oczekiwanych efektów i celu strategicznego programu – *harmonijnego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan* – oraz podejmowania w przyszłości właściwych decyzji o działaniach w tym obszarze.

W ramach przygotowanego raportu pozyskano dane obrazujące efekty działań w zakresie ochrony (systemowej) i opieki (właścicielskiej) nad zabytkami w regionie w okresie poddanym sprawozdawczości, w latach 2022–2023. Niestety nadal nie wszystkie obszary dotyczące dziedzictwa kulturowego podlegają regularnej i obowiązkowej sprawozdawczości statystycznej.

Tabela 5

Wskaźniki/ mierniki oceny realizacji celów <i>Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025</i>			
Lp.	Miernik	Wskaźnik	Źródło danych
1	Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	Wzrost liczby zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
2	Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	Wzrost liczby zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
3	Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	Zmniejszenie liczby zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
4	Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	Wzrost liczby zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
5	Liczba utworzonych parków kulturowych	Wzrost liczby utworzonych parków kulturowych	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego
6	Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	Wzrost powierzchni regionu objętej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	Główny Urząd Statystyczny, dane JST, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
7	Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	Wzrost liczby gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, dane JST
8	Liczba gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami	Wzrost liczby gmin / powiatów posiadających program opieki nad zabytkami	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Narodowy Instytut Dziedzictwa, dane JST, Dziennik Urzędowy Województwa Małopolskiego

9	Liczba wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich	Wzrost liczby wydanych pozwoleń lub postanowień konserwatorskich	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
10	Liczba zespołów regionalnych oraz organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor	Wzrost liczby zespołów regionalnych oraz organizacji i stowarzyszeń podtrzymujących miejscowy folklor	Bazy NGO
11	Liczba nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych	Wzrost liczby nowo utworzonych produktów regionalnych i tradycyjnych	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
12	Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>	Wzrost liczby zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na <i>Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego</i>	Narodowy Instytut Dziedzictwa
13	Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach	Wzrost liczby zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach	Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie, Instytucje kultury
14	Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	Wzrost liczby organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych	Bazy NGO
15	Liczba instytucji kultury w regionie	Wzrost liczby instytucji kultury w regionie	Główny Urząd Statystyczny
16	Liczba osób zwiedzających muzea	Wzrost liczby osób zwiedzających muzea	Główny Urząd Statystyczny
17	Liczba zorganizowanych wystaw czasowych	Wzrost liczby zorganizowanych wystaw czasowych	Główny Urząd Statystyczny
18	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Wzrost liczby projektów i wartości udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Główny Urząd Statystyczny, dane JST
19	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Wzrost liczby projektów i wartości udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
20	Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Wzrost liczby projektów i wartości udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków	Unia Europejska, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
21	Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	Wzrost liczby projektów i wartości przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych	Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego
22	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	Wzrost wysokości środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego	Główny Urząd Statystyczny, dane JST

23	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	Wzrost wysokości środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea	Główny Urząd Statystyczny, dane JST
24	Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	Wzrost wysokości środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki	Główny Urząd Statystyczny, dane JST
25	Liczba turystów i odwiedzających region	Wzrost liczby turystów i odwiedzających region	Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Krakowie
26	Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	Wzrost liczby gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej	Główny Urząd Statystyczny, Polska Federacja Turystyki Wiejskiej
27	Liczba szlaków kulturowych i turystycznych	Wzrost liczby szlaków kulturowych i turystycznych	Główny Urząd Statystyczny, Małopolski Instytut Kultury
28	Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym	Wzrost liczby podmiotów działających w sektorze kreatywnym	Główny Urząd Statystyczny

II. Monitoring realizacji zapisów wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce – w latach 2022–2023

Realizacja celu strategicznego

Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan

Wskaźnik I.1

Liczba zabytków ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – artykuł 22 ust. 2 i artykuł 8 – zobowiązuje wojewódzkiego konserwatora zabytków do prowadzenia (w formie zbioru kart ewidencyjnych) ewidencji zabytków znajdujących się na terenie województwa oraz do prowadzenia rejestru zabytków objętych ochroną prawną. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem¹⁶, wraz z późniejszą jego zmianą¹⁷, określiło m.in. sposób prowadzenia wojewódzkich ewidencji zabytków.

Wojewódzka ewidencja zabytków obejmuje pojedyncze obiekty architektoniczne, zespoły budowlane, zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, stanowiska archeologiczne oraz zabytkowe parki i cmentarze. Tego typu spis zabytków na obszarze województwa małopolskiego **na koniec 2023 roku** ujmował **około 44 000 obiektów**¹⁸ (nieruchomości i założeń zieleni). Jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków, liczba ta od kilku lat podlega zmianom w stosunkowo niewielkim zakresie – na koniec 2021 roku było około 47 800 kart – gdyż Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w ciągu każdego roku włącza nowe obiekty do wojewódzkiej ewidencji zabytków, ale także usuwa z tego zbioru karty dotyczące nieruchomości, głównie ze względu na rozbiórki i zniszczenia budynków, ich zły stan techniczny, błędnie realizowane remonty lub modernizacje substancji zabytkowych lub translokacje obiektów. Największe zmiany w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków nastąpiły w okresie od początku 2010 roku do końca 2015 roku, w wyniku prowadzonej wówczas w terenie weryfikacji wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków w regionie, z ewidencji wojewódzkiej w Małopolsce skreślono ponad 5% zasobu – nieruchomości, które zostały rozebrane lub zniszczone albo całkowicie pozbawione wartości zabytkowych¹⁹.

W okresie poddanym sprawozdawczości (w latach 2022–2023) **do wojewódzkiej ewidencji zabytków dołączono w sumie 1 339 kart zabytków** (obiektów): 641 w 2022 roku i 698 w 2023 roku. W tym okresie ta wojewódzka ewidencja, mimo uznania nowych obiektów za warte ochrony, pomniejszona została w sumie o prawie 2 500 kart ewidencyjnych zabytków²⁰ z powodów, które zostały wymienione powyżej. Należy uznać, że te działania miały charakter porządkujący zbiór danych oraz odzwierciedlenie rzeczywistej sytuacji obiektów zabytkowych w regionie.

Celem ewidencji zabytków jest rozpoznanie obiektów zabytkowych w terenie i ich udokumentowanie, zebranie i opracowanie podstawowych informacji merytorycznych o nich, danych administracyjno-adresowych, tworzenie opracowań dla obiektów zagrożonych rozbiórką, destrukcją lub gruntowną przebudową, monitoring zasobu zabytkowego. Informacje o zabytkach są konieczne do prowadzenia planowej polityki i działalności konserwatorskiej, w tym na etapie sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy²¹.

¹⁶ Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661.

¹⁷ Dz.U. z 2019 r. poz. 1886.

¹⁸ Jak informuje Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków (dalej WUOZ w Krakowie), niemożliwe jest określenie dokładnej liczby kart – na konkretny dzień roku – figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, ze względu na ciągłe zmiany tego zasobu i wielką liczbę obiektów, który on obejmuje.

¹⁹ Dane z WUOZ w Krakowie.

²⁰ Tamże.

²¹ <https://nid.pl/wp-content/uploads/2021/12/Cel-i-zakres-ewidencji-zabytkow-NIERUCHOMYCH.pdf>.

Pod względem liczby zabytków nieruchomych (architektury) ujętych w *Krajowej ewidencji zabytków* najwięcej obiektów liczy ewidencja województwa wielkopolskiego, trochę mniej – województwa dolnośląskiego, następnie województwa małopolskiego²².

Tabela 6

Liczba kart ewidencyjnych zabytków nieruchomych, parków i cmentarzy w zasobach Narodowego Instytutu Dziedzictwa ²³					
Województwo	Zabytki nieruchome			Parki	Cmentarze
	Karty białe	Karty zielone	Inne karty ²⁴		
Dolnośląskie	8 552	3 678	879	1 478	2 050
Kujawsko-Pomorskie	4 292	1 377	8 217	570	1 869
Lubelskie	11 289	811	28	671	1 720
Lubuskie	4 830	2 614	1 557	675	1 582
Łódzkie	4 357	962	783	545	1 033
Małopolskie	8 158	3 925	2 737	579	1 241
Mazowieckie	9 806	2 653	343	1 052	1 531
Opolskie	1 802	2 765	664	228	668
Podkarpackie	5 840	3 418	393	343	1 401
Podlaskie	6 073	233	166	344	1 084
Pomorskie	6 918	1 424	600	658	1 767
Śląskie	4 419	2 090	2 273	245	726
Świętokrzyskie	2 861	652	4	267	577
Warmińsko-Mazurskie	8 068	1 590	2 946	520	2 759
Wielkopolskie	16 388	3 171	2 901	1 244	2 506
Zachodniopomorskie	7 435	937	835	1 107	2 757
RAZEM	111 088	32 300	25 326	10 526	25 271

Wskaźnik I.2

Liczba zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Wpis do rejestru zabytków jest podstawową formą ochrony dziedzictwa kulturowego (obok uznania za pomnik historii, utworzenia parku kulturowego, wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zabytek nieruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy²⁵. Ustawa umożliwia służbom konserwatorskim objęcie ochroną prawną obiektów (budynków lub zespołów budynków) o znacznych wartościach artystycznych, historycznych lub naukowych z urzędu, także bez wstępnej zgody ich właściciela.

Z liczby około 44 000 obiektów ujętych w małopolskiej wojewódzkiej ewidencji zabytków do **wojewódzkiego rejestru zabytków nieruchomych** na koniec 2023 roku wpisanych było – jak podaje Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków – **około 5 250 obiektów**, w wyniku wydania w sumie

²² Dane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa (dalej NID).

²³ Tamże, stan na 31 grudnia 2023 r. Dane pozyskane z WUOZ w Krakowie i NID nie są spójne.

²⁴ Karty obiektów niewpisanych do rejestru zabytków.

²⁵ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 9 ust. 3.

3 534 decyzji administracyjnych²⁶. Liczba decyzji o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomych nie jest tożsama z liczbą obiektów podlegających ochronie. W wielu przypadkach większa liczba obiektów zabytkowych wpisywana jest do rejestru na podstawie pojedynczej decyzji (m.in. zabudowa Wzgórza Wawelskiego to jeden wpis)²⁷. Z ogólnej liczby zabytków wpisanych do małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków znaczną część (ponad 35%) stanowiły zespoły i obiekty położone na terenie administracyjnym miasta Krakowa. Spis zabytkowych nieruchomości lokowanych w stolicy Małopolski liczył 1 262 pozycji, w tym obejmował 74 murowane kościoły i zespoły klasztorne, 5 świątyń drewnianych, 8 synagog wraz z dawną mykwa, 7 cmentarzy, 11 układów urbanistycznych, 37 fortyfikacji. W latach 2022–2023 w wojewódzkim rejestrze zabytków pojawiły się nowe wpisy z terenu stolicy Małopolski: kościół Matki Bożej Nieustającej Pomocy przy ul. Zamoyskiego 56²⁸, kaplica cmentarna (ul. Czerwone Maki)²⁹, fortyfikacyjny Ostróg Bramny w Woli Justowskiej (ul. Królowej Jadwigi 124D)³⁰, budynki gospodarcze z zespołu klasztorne Karmelitów „Na Piasku” (ul. Karmelicka 19)³¹ oraz kamienice lokowane przy ulicach: Zwierzynieckiej 11³², Kapucyńskiej 5 (elewacja frontowa)³³, Józefa 13 (budynek frontowy wraz z oficyną)³⁴, Sarego 15³⁵. Z ogólnej liczby krakowskich nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków największą grupę obiektów objętych ochroną prawa nadal stanowiły budynki świeckie i kamienice³⁶.

Wpis do rejestru zabytków powinien zapewnić skuteczną ochronę konserwatorską materialnego dziedzictwa przeszłości, zobowiązując właścicieli i opiekunów obiektów zabytkowych m.in. do zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie oraz korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości³⁷. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, poza obowiązkami, które nakłada na właścicieli zabytkowego mienia, daje im możliwość skorzystania z pomocy finansowej udzielanej ze środków publicznych na wykonanie prac przy zabytku. Jak mówią zapisy prawa: *osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa*³⁸. Obiekty niewpisane do rejestru zabytków lub ujęte tylko w wojewódzkiej ewidencji zabytków są tej szansy pozbawione. Wiele obiektów o wyróżniających się walorach artystycznych, historycznych lub naukowych – położonych na terenie województwa małopolskiego – nadal pozbawionych jest ochrony prawnej³⁹, stąd konieczność podejmowania nowych decyzji administracyjnych wpisujących obiekty do wojewódzkiego rejestru zabytków.

W okresie sprawozdawczym – w latach 2022–2023 – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków opracował i wydał kolejne nowe decyzje o wpisie obiektu do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego. Od kilku lat utrzymuje się podobna tendencja – corocznie przez służby konserwatorskie podejmowanych jest kilkanaście (kilkadziesiąt) takich decyzji powiększających rejestr małopolskich zabytkowych nieruchomości o nowe obiekty, warte objęcia ochroną prawną.

²⁶ Dane z WUOZ w Krakowie oraz <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

²⁷ Dodatkowo, zgodnie z obowiązującym prawem, objęcie budynku ochroną o charakterze przestrzennym (układ urbanistyczny lub zespół zabudowy) nie wyklucza możliwości wpisania do rejestru zabytków osobno jego pojedynczych elementów o wyjątkowej wartości. Zakres i formy ochrony niejednokrotnie powielają się. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

²⁸ Wpis numer A-1625/M z 31.08.2022 r.

²⁹ Wpis numer A-1629/M z 18.11.2022 r.

³⁰ Wpis numer A-1627/M z 13.07.2023 r.

³¹ Wpis numer A-1635/M z 31.07.2023 r.

³² Wpis numer A-1618/M z 04.05.2022 r.

³³ Wpis numer A-1623/M z 06.09.2022 r.

³⁴ Wpis numer A-1655/M z 02.10.2023 r.

³⁵ Wpis numer A-1640/M z 06.06.2023 r.

³⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r., <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

³⁷ Art. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

³⁸ Tamże, art. 73.

³⁹ NID – Oddział Terenowy w Krakowie wytypował kilka lat temu ponad 300 obiektów nieruchomych koniecznych do ujęcia w małopolskim wojewódzkim rejestrze zabytków (to głównie zespoły sakralne i dworsko-parkowe).

Tabela 7

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa małopolskiego ⁴⁰		
Rok	Ogólna liczba obiektów	Ogólna liczba decyzji ⁴¹
2023	ok. 5 250	3 534
2022	ok. 5 250	3 519
2021	ok. 5 200	3 502
2020	ok. 5 150	3 483
2019	ok. 5 100	3 446
2018	ok. 5 100	3 425
2017	5 101	3 420
2016	5 076	3 396
2015	5 060	3 376
2014	5 124	3 338
2013	5 079	3 274

Tabela 8

Liczba wydanych decyzji wraz z liczbą zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2013–2023 ⁴²		
Rok	Liczba decyzji	Liczba obiektów
2023	17	b.d.
2022	18	b.d.
2021	19	ok. 50
2020	37	ok. 50
2019	21	21
2018	b.d.	17
2017	24	25
2016	17	23
2015	38	48
2014	64	70
2013	54	84

W ostatnich latach sukcesywnie przybywa obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych województwa **małopolskiego**. **W okresie poddanym sprawozdawczości – do rejestru zabytków wpisano około 50 nieruchomości**, na skutek wydania 35 decyzji administracyjnych o wpisie⁴³. Od lat utrzymuje się pozytywna tendencja powiększania małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków, ale też weryfikowania stanu istniejących w rejestrze nieruchomości i skreślenia ze spisu tych, które nie istnieją, zostały zniszczone, straciły charakter zabytkowy lub zostały translokowane (np. do skansenu) itp. Dla porównania – tylko w ciągu 2023 roku – do Narodowego Instytutu Dziedzictwa wpłynęło 275 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych obiektów z całego kraju oraz 28 decyzji skreślających z tegoż rejestru obiekty indywidualne lub części obiektów znajdujące się w zespołach zabytkowych⁴⁴.

W 2022 roku do wojewódzkiego rejestru zabytków z terenu Małopolski wpisano: historyczny układ urbanistyczny Skawiny⁴⁵, cmentarz wojenny nr 135 w Zborowicach⁴⁶, zespół dworsko-parkowy w

⁴⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych pozyskiwanych corocznie z WUOZ w Krakowie. Urząd konserwatora dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Rejestr zabytków nieustannie ulega zmianom. Od przyjętych (liczonych) decyzji bywają odwołania, dodatkowo wydawane są decyzje o skreśleniu nieruchomości z rejestru, które wpływają na zmiany liczbowe.

⁴¹ W tym decyzje o skreśleniu z wojewódzkiego rejestru zabytków (np. 2022 r. – 1. 2023 r. – 2).

⁴² Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych pozyskiwanych corocznie z WUOZ w Krakowie.

⁴³ Dane z WUOZ w Krakowie.

⁴⁴ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, Główny Urząd Statystyczny (dalej GUS), Warszawa, Kraków 2024, s. 51.

⁴⁵ Wpis numer A-1573/M z 04.03.2022 r.

⁴⁶ Wpis numer A-1617/M z 19.04.2022 r.

Świątyniach⁴⁷, dawną szkołę w Lanckoronie (ul. św. Jana 6)⁴⁸, synagogę w Trzebini (ul. Piłsudskiego 15)⁴⁹, willę „Szałas” w Zakopanem (ul. Kasprucie 14b)⁵⁰ oraz dawne schronisko Markowe Rówienki w Zawoi⁵¹. W następnym, 2023 roku w rejestrze nieruchomości ujęto m.in.: budynek kościoła pw. Przenajświętszej Trójcy w Czarnym Dunajcu (ul. Rynek 34)⁵², kaplicę Łask i kaplicę „Marsów” w Limanowej⁵³, dawną siedzibę zarządcy suskiej huty w Suchej Beskidzkiej⁵⁴, krzyż na szczycie Bryjarki w Szczawnicy⁵⁵ oraz budynek plebani w Zbylitowskiej Górze⁵⁶.

W skali kraju – według danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa – w samym tylko 2023 roku w kategorii zabytków nieruchomych przyjęto i opracowano 275 nowych decyzji o wpisie obiektów do rejestru zabytków⁵⁷, a w 2022 roku – 288 takich dokumentów⁵⁸. Zatem decyzje podjęte w Małopolsce, dotyczące objęcia ochroną prawną nieruchomości położonych na terenie naszego województwa, stanowiły prawie 9% (powyżej średniej krajowej) wszystkich wydanych przez 16 wojewódzkich urzędów ochrony zabytków decyzji administracyjnych w tym zakresie.

Nadal widoczne jest skupienie zabytków nieruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru w Krakowie i okolicach, a także w południowej części regionu – powiatach: sądeckim i gorlickim (subregion sądecki), nowotarskim (subregion podhalański) oraz tarnowskim (subregion tarnowski). Najmniej zabytków nieruchomych znajduje się na północy województwa: w powiecie miechowskim (subregion Krakowski Obszar Metropolitalny), dąbrowskim (subregion tarnowski) i chrzanowskim (Małopolska Zachodnia).

Wskaźnik I.3

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków

Procedurę skreślenia obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków określa ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z zapisami artykułu 13 tej ustawy, obiekt, który uległ zniszczeniu, w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje usunięty z rejestru.

Z powodów utraty wartości historycznej albo zniszczenia obiektu w latach 2022–2023 na wniosek Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego wydał **3 decyzje o skreśleniu zabytku nieruchomego z małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków**⁵⁹: stodoły z pozostałości założenia dworskiego w Nowym Sączu⁶⁰ (wpisanego do rejestru zabytków w 1988 roku), kilku działek stanowiących część ogrodu pałacowego w Tęgoborzu⁶¹ (objętego ochroną prawną w 1987 roku) oraz jednej działki z wpisu do rejestru zabytków (w 1996 roku) kaplicy pw. św. Marii Magdaleny w Krakowie Witkowicach⁶². Skreślenia dotyczyły jednego obiektu drewnianego (stodoły) i kilku działek, dla których wpis ograniczał właścicielskie dysponowanie terenem. Nadal jest aktualna opinia wydana kilka lat temu przez Narodowy Instytut Dziedzictwa: *drewniane budownictwo mieszkalne jest szczególnie zagrożoną grupą polskich zabytków*⁶³. Tak jak w kraju, tak i w Małopolsce z krajobrazu znika bezpowrotnie wiele obiektów architektury drewnianej, tak charakterystycznych dla naszego regionu: chałup, zagród, szałasów, a nawet świątyń (spalony kościół w Libuszy). Niejednokrotnie ratunkiem dla zachowania cennych obiektów powstałych w konstrukcji drewnianej jest ich translokacja do skansenu. Tak stało się ze spichlerzem z Bobrka (gm. Chelmek) – który został przeniesiony do Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygiełzowie (instytucji kultury samorządu województwa małopolskiego) – oraz ze spichlerzem z Suchej Beskidzkiej (gm. Sucha Beskidzka),

⁴⁷ Wpis numer A-1613/M z 13.01.2022 r.

⁴⁸ Wpis numer A-1624/M z 29.12.2022 r.

⁴⁹ Wpis numer A-1631/M z 20.12.2022 r.

⁵⁰ Wpis numer A-1622/M z 26.08.2022 r.

⁵¹ Wpis numer A-1626/M z 28.09.2022 r.

⁵² Wpis numer A-1650/M z 10.10.2023 r.

⁵³ Wpis numer A-1642/M z 29.03.2023 r. oraz A-1643/M z dnia 29.03.2023 r.

⁵⁴ Wpis numer A-1634/M z 17.04.2023 r.

⁵⁵ Wpis numer A-1648/M z 02.10.2023 r.

⁵⁶ Wpis numer A-1647/M z 02.06.2023 r.

⁵⁷ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 51.

⁵⁸ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2023, s. 50.

⁵⁹ Dane z WUOZ w Krakowie.

⁶⁰ Skreślenie z rejestru zabytków decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (dalej MKiDN) z 01.04.2022 r.

⁶¹ Skreślenie z rejestru zabytków decyzją MKiDN z 16.10.2023 r.

⁶² Skreślenie z rejestru zabytków decyzją z MKiDN (bd. o dacie skreślenia).

⁶³ *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, s. 96.

stanowiącym obecnie inwentarz Żywieckiego Parku Etnograficznego w Ślemieniu (województwo śląskie). W okresie poddanym sprawozdawczości trwało także kilka innych postępowań w sprawie skreślenia zabytku z rejestru regionalnych zabytków nie zakończonych jednak wydaniem decyzji.

Od 2019 roku widoczne jest zmniejszenie liczby wydawanych decyzji administracyjnych o skreśleniu obiektów z wojewódzkiego rejestru zabytków. W latach poprzedzających okres sprawozdawczy (2014–2018), na skutek prowadzonej weryfikacji obiektów i porządkowania rejestru zabytków, wydawano więcej decyzji w tym zakresie. Prowadzona wówczas kontrola ujawniła niejednokrotnie niski poziom faktycznej prawnej ochrony zabytków – braku świadomości części właścicieli oraz użytkowników zabytków i ich małej chęci do opieki nad własnym mieniem (które czasem, jako zabytkowe, uznawane było za uciążliwe), braku właściwego zagospodarowania i użytkowania obiektów, braku skutecznego planowania przestrzennego i właściwej edukacji i promocji wartości dziedzictwa kulturowego.

Tabela 9

Liczba zabytków nieruchomych skreślonych z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2013-2023 ⁶⁴	
Rok	Liczba obiektów
2023	2
2022	1
2021	0
2020	2
2019	9
2018	25
2017	2
2016	12
2015	5
2014	8
2013	4

Tabela 10

Zabytki nieruchome skreślone z wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2022–2023 ⁶⁵		
Lp.	Miejscowość	Przedmiot skreślenia
1	Nowy Sącz	stodoła z pozostałości założenia dworskiego
2	Tęgoborze	kilka działek stanowiących część ogrodu pałacowego
3	Kraków Witkowice	jedna działka z terenu wokół kaplicy św. Marii Magdaleny

Narodowy Instytut Dziedzictwa zbiera informacje i gromadzi dokumentację dotyczące krajowych zasobów dziedzictwa, w tym także obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. W Pracowni Rejestru i Ewidencji Zabytków przechowywane są decyzje o wpisie do rejestru zabytków z terenu całego kraju. Na podstawie posiadanych egzemplarzy decyzji, wydanych przez Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków⁶⁶, Narodowy Instytut Dziedzictwa publikuje zestawienia i raporty, także dotyczące głównego spisu zabytków – rejestru zabytków nieruchomych.

Ten rejestr ulega ciągłym zmianom, jego aktualizacja jest czynnością permanentną. W oparciu o zebrane przez Narodowy Instytut Dziedzictwa dane należy stwierdzić, że w 2022 zostało wydanych ponad 650 dokumentów dotyczących rejestru zabytków nieruchomych. Do NID wpłynęło 288 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych, 44 decyzje skreślające z tegoż rejestru obiekty indywidualne lub części obiektów znajdujące się w zespołach zabytkowych. Przyjęto także 51 decyzji odmawiających skreślenia z rejestru, jak również 276 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji, informacji urzędowych dotyczących zmian numeru rejestru zabytków czy też decyzji dotyczących utrzymania w mocy zaskarżonych wpisów⁶⁷. W kolejnym roku (2023) były to odpowiednio następujące liczby: 616 dokumentów, 275 nowych decyzji o wpisie do rejestru zabytków,

⁶⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych z WUOZ w Krakowie.

⁶⁵ Jw. oraz <https://www.wuoz.malopolska.pl/rejestrzabytkow/>.

⁶⁶ NID ma braki w dokumentacji, nie posiada wszystkich decyzji WKZ o wpisie do rejestru zabytków nieruchomych.

⁶⁷ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2023, s. 50.

28 decyzji skreślających z rejestru zabytków, 54 decyzje odmawiające skreślenia z rejestru zabytków, 259 postanowień zmieniających lub wyjaśniających treść wcześniej wydanych decyzji⁶⁸.

Jak widać decyzje o skreśleniach z rejestru zabytków w skali kraju stanowiły znaczny i ważny zakres prac administracyjnych, przyczyniających się do uporządkowywania wojewódzkich rejestrów zabytków. W ostatnich latach Małopolska wyróżniała się na tle kraju małą liczbą nieruchomości usuwanych z wojewódzkiego rejestru zabytków. Widoczna jest tendencja spadkowa, w odniesieniu do kilku lat poprzedzających, w tym zakresie (tylko trzy skreślenia obiektów z małopolskiego wojewódzkiego rejestru zabytków, dodatkowo dotyczące działek lub pozostałości z założenia dworskiego, a nie indywidualnych obiektów lub całych założeń).

Wskaźnik I.4

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków

Ochronie i opiece – zgodnie z zapisami artykułu 6 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – podlegają, bez względu na stan zachowania, także zabytki ruchome będące w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami, numizmatami, pamiątkami historycznymi, wytworami techniki, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne. Do rejestru zabytków ruchomych wpisywane są również, nie wymieniane w ustawie obiekty, których „ruchomość” jest problematyczna, takie jak: detal architektoniczny, dekoracja architektoniczna (polichromie, sztukaterie), a nawet elementy tzw. małej architektury (obiekty o charakterze czysto dekoracyjnym, np. rzeźby ogrodowe, obiekty niekubaturowe, np. nagrobki cmentarne, kapliczki przydrożne, a nawet stale połączone z podłożem elementy wyposażenia wnętrz, jak różnego rodzaju struktury ołtarzowe, epitafia itp.).

Do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych na koniec 2023 roku wpisanych było 33 991 obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego⁶⁹ – w wyniku wydania ponad 1 500 decyzji administracyjnych⁷⁰. **W okresie poddanym sprawozdawczości** Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków wydał w sumie 23 decyzje administracyjne w sprawie wpisania dobra kultury do rejestru zabytków ruchomych, które **objęły ochroną prawną 253 obiekty ruchome** (105 obiektów w 2022 roku i 148 w 2023 roku), w tym m.in.: 6 nagrobków na cmentarzu w Limanowej (wpis po przeprowadzeniu postępowania z urzędu), elementy wyposażenia kościoła parafialnego w Gręboszowie, 22 obrazy z opactwa OO. Cystersów w Szczyrzycu, stacje drogi krzyżowej kościoła w Łososinie Górnej⁷¹. Wpisane – w latach 2022–2023 – do rejestru zabytków ruchomości stanowiły 0,7% aktualnej wówczas ogólnej liczby tego rodzaju zabytków w województwie małopolskim.

Tabela 11

Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków ruchomych województwa małopolskiego w latach 2013–2023 ⁷²	
Rok	Liczba obiektów ogółem
2023	33 991
2022	33 843
2021	33 738
2020	33 654
2019	33 058
2018	32 957
2017	32 725
2016	32 417
2015	32 113
2014	31 710
2013	31 479

⁶⁸ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 51.

⁶⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z WUOZ w Krakowie.

⁷⁰ Dane z WUOZ w Krakowie.

⁷¹ Tamże.

⁷² Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z WUOZ w Krakowie. WUOZ dokonał korekty danych z ubiegłych lat. Różnice w liczbach mogą wynikać z odmiennego sposobu liczenia ruchomości (czasem obiekty liczone są na sztuki lub ujmowane jako jeden zespół).

Tabela 12

Liczba zabytków ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków w latach 2013–2023 ⁷³	
Rok	Liczba obiektów
2023	148
2022	105
2021	84
2020	596
2019	101
2018	232
2017	308
2016	304
2015	403
2014	231
2013	299

Liczba decyzji o wpisaniu kolejnych zabytków ruchomych do rejestru zabytków oraz liczba obiektów objętych ochroną prawa od lat w regionie wzrasta. Systematycznie w rejestrze małopolskich ruchomości przybywa zabytków godnych prawnej ochrony. W ciągu ostatnich dwóch lat ten spis powiększył się o 253 pozycje (obiektów lub grup obiektów sztuki i rzemiosła artystycznego). W roku poprzedzającym (2021) ochroną objęto 84 zabytki ruchome, a w 2020 roku największą w skali kilku ostatnich lat grupę 596 obiektów zabytkowych. Wzrost liczby obiektów ruchomych wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków jest w dużej mierze wynikiem ubiegania się zaradnych właścicieli i konserwatorów zabytków o finansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich zabytków z publicznych funduszy, w programach, w których koniecznym do spełnienia wymogiem formalnym jest wpis obiektu do rejestru zabytków.

Jednostkowe decyzje o wpisach zabytków ruchomych do wojewódzkiego rejestru często obejmują bogate wyposażenie zabytków nieruchomych, dlatego dokumenty te zawierają długie listy obiektów, które uznaje się za godne ujęciem ochroną prawną (obrazy, rzeźby, ołtarze, meble, polichromie, feretrony, ornaty, naczynia liturgiczne, świeczniki) – przykładowo wyposażenie kościoła parafialnego pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny w Gręboszowie stanowi listę z 84 pozycjami (obiektami) a wpis zespołu zabytkowych pomników na cmentarzu parafialnym w Nowym Sączu obejmuje 54 zabytki, m.in. płytę nagrobną Franciszka Mozera, pomnik nagrobny Leo Ritter von Nałęcz Rurowskiego oraz nagrobek Aurelii Pisz⁷⁴.

W ostatnich latach przeważały decyzje wydawane na wniosek związków wyznaniowych, głównie parafii rzymskokatolickich, rzadziej osób prywatnych i jednostek samorządu terytorialnego, w szczególności gmin, które działały w imieniu własnym bądź osób prywatnych, wnioskując o wpisanie do rejestru zabytków kapliczek przydrożnych. W odróżnieniu od uprawnień, jakie na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami posiada wojewódzki konserwator zabytków, w odniesieniu do obiektów nieruchomych, które z urzędu może objąć opieką ochrony prawnej, ruchomości bez zgody właściciela mienia można wpisać do rejestru zabytków (artykuł 10 ust. 2) *w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej*. W regionie odnotowano także przypadki wpisu do rejestru zabytków ruchomych po przeprowadzeniu postępowania z urzędu (w latach sprawozdawczych było kilka takich wpisów – np. zespół 4 nagrobków na cmentarzu w Spytkowicach).

Poza wpisami obiektów do wojewódzkiego rejestru zabytków ruchomych, zdarzają się czasem skreślenia ruchomości z tego spisu zabytków. W odróżnieniu od zabytków nieruchomych – które usuwane są z rejestru z powodu zniszczeń, w stopniu powodującym utratę ich wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo w wyniku ustalenia iż wartość zabytku, będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru, nie została potwierdzona w nowych badaniach naukowych – ruchomości skreślane są z rejestru zabytków głównie z powodu wpisania tych obiektów do muzealnych ksiąg inwentarzowych⁷⁵. **W ostatnich dwóch latach nie została podjęta żadna decyzja** Ministra Kultury i

⁷³ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z WUOZ w Krakowie.

⁷⁴ Dane z WUOZ w Krakowie.

⁷⁵ Zabytek może być objęty ochroną prawną na skutek wpisania go do rejestru zabytków albo do inwentarza muzeum. Nie może figurować jednocześnie w rejestrze i w inwentarzu.

Dziedzictwa Narodowego **w sprawie skreślenia obiektu z małopolskiego rejestru zabytków ruchomych**. To dobra tendencja, świadcząca o tym, że wyposażenia wewnątrz nieruchomości są mniej narażone na zniszczenie, utratę cech historycznych i artystycznych i są otoczone lepszą właścicielską opieką niż nieruchomości.

W skali kraju w 2023 roku w Narodowym Instytucie Dziedzictwa przyjęto 257 decyzji o wpisie do rejestru zabytków ruchomych, obejmujących 2 402 obiekty sztuki i rzemiosła artystycznego oraz 34 postanowienia, informacje urzędowe oraz inne dokumenty związane z prowadzeniem rejestru zabytków (w roku poprzednim – 217 decyzji o wpisie obejmujących 2 775 obiektów oraz 36 innych dokumentów związanych z rejestrem)⁷⁶.

Z danych publikowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa wynika, iż najwięcej zabytków sztuki i rzemiosła artystycznego wpisanych do rejestru zabytków (dla których NID posiada dokumentację o wpisie) przechowywanych było na terenie województwa podkarpackiego, następnie dolnośląskiego, małopolskiego i wielkopolskiego. Największą grupę zabytków ruchomych wpisanych do rejestru (204 640) stanowi wyposażenie świątyń różnych wyznań, z czego większość należy do kościoła rzymskokatolickiego. Grupa tych zabytków najliczniej reprezentowana jest w województwach: dolnośląskim (37 318) wielkopolskim (24 127) i małopolskim (22 368)⁷⁷.

Tabela 13

Dane z 2023 roku o zabytkach techniki wpisanych do rejestru zabytków ruchomych – zestawienie krajowe w podziale na województwa, dotyczy tylko zabytków, których dokumentację (decyzje o wpisie) posiada Narodowy Instytut Dziedzictwa ⁷⁸		
Województwo	Liczba decyzji	Liczba obiektów
Dolnośląskie	133	426
Kujawsko-pomorskie	19	89
Lubelskie	16	81
Lubuskie	9	171
Łódzkie	22	106
Małopolskie	14	56
Mazowieckie	79	1 592
Opolskie	26	71
Podkarpackie	18	125
Podlaskie	13	13
Pomorskie	16	63
Śląskie	29	180
Świętokrzyskie	10	90
Warmińsko-mazurskie	21	103
Wielkopolskie	74	285
Zachodniopomorskie	14	140
RAZEM	513	3 591

Grupę zabytków także wpisanych do rejestru zabytków ruchomych stanowią obiekty będące wytworami techniki – urządzeniami, środkami transportu, maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego⁷⁹. Najwięcej obiektów wpisanych do rejestru zabytków techniki (w tym ruchomych) znajdowało się w województwie mazowieckim – 1 592 obiekty, a najmniej w województwie podlaskim – 13. **Z terenu województwa małopolskiego w spisie ujętych było 56 zabytków techniki** (w ciągu dwóch lat sprawozdawczych do takiego spisu nie dopisano żadnego urządzenia technicznego,

⁷⁶ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 59.

⁷⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r., tamże, s. 60.

⁷⁸ Jw., s. 61.

⁷⁹ Art. 6, ust. 2, pkt d) Ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

ale zmieniono sposób liczenia obiektów⁸⁰). Łącznie w skali kraju do rejestru zabytków ruchomych wpisanych było 3 591 obiektów techniki⁸¹.

Wskaźnik I.5

Liczba utworzonych parków kulturowych

Park kulturowy jest narzędziem kompleksowej ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Celem ustanowienia takiej formy ochrony jest zintegrowana ochrona i zachowanie wybitnych wartości kulturowych i krajobrazowych, powstrzymanie ich degradacji oraz zrównoważona aktywizacja gospodarcza, w tym racjonalne wykorzystanie dla potrzeb przemysłów czasu wolnego⁸².

Zgodnie z zapisami artykułu 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, utworzenie parku kulturowego jest jedną z form prawnej ochrony zabytków, poza głównymi: wpisem do rejestru zabytków, uznaniem za pomnik historii, wpisem na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz ustaleniem ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o: ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, warunkach zabudowy, zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W 2003 roku w ówczesnym *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego* wskazano i zalecono utworzenie 224 parków kulturowych, w tym 56 – do utworzenia w pierwszej kolejności, 168 – w drugiej⁸³. W 2018 roku przyjęty został nowy *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*⁸⁴. W tekście o ochronie krajobrazu kulturowego Małopolski wskazano, iż *działania promocyjne to rekomendacje co do miejsc i zakresu tworzenia parków kulturowych, inicjowanie, promowanie i nagradzanie wyróżniających się działań na rzecz jakości architektury i zagospodarowania przestrzennego oraz wspieranie działań na rzecz redukcji zanieczyszczenia krajobrazu reklamą zewnętrzną*⁸⁵. Autorzy tego dokumentu uznali za celowe ustanowienie szeregu parków kulturowych (konkretnie 24 wskazanych), które – jak dowodzi przykład *Parku Kulturowego Stare Miasto* w Krakowie – pozwalają od strony prawnej ograniczyć lub nawet zlikwidować cały szereg negatywnych zjawisk związanych z reklamą, szyldami i spontanicznymi procesami budowlanymi. *Rekomendacja ta oznacza, że w przyszłych okresach programowania samorząd wojewódzki winien traktować ustanowienie takich parków jako element warunkowości wydatków i na przykład nie przeznaczać środków na rewitalizację bądź ochronę zabytków na obszarach, które pomimo rekomendacji nie zostały objęte ochroną*⁸⁶.

Tabela 14

Parki kulturowe w Małopolsce – istniejące i rekomendowane do utworzenia ⁸⁷			
Lp.	Miejscowość / miejsce	Status	Obszar chroniony
1	Biecz	rekomendowany	
2	Chochółów	rekomendowany	

⁸⁰ W 2021 r. NID podawał liczbę 14 małopolskich decyzji WUOZ o wpisie do rejestru zabytków, które obejmowały mniejszą liczbę obiektów – 45, obecnie – 56).

⁸¹ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r., *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 61. Zgodnie z informacją z NID – dane te nie obrazują w sposób obiektywny skali zasobu, są wypadkową środków przeznaczanych na ewidencję tej specyficznej grupy zabytków oraz aktywności środowisk badawczych specjalizujących się w dokumentowaniu zabytków techniki.

⁸² Arvay-Podhalańska E., Rozenau-Rybowicz A., Podhalański B., *Zmiana planu zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego. Problematyka dziedzictwa kulturowego i jego ochrony*, Kraków 2012, s. 23.

⁸³ *Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa małopolskiego*, załącznik do uchwały nr XV/174/03 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 22 grudnia 2003 r., s. 140.

⁸⁴ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

⁸⁵ Tamże, s. 50–51.

⁸⁶ Tamże, s. 54.

⁸⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r., *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa małopolskiego*, uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r., s. 54. Tabelę zaktualizowano – oznaczono jako istniejące: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomem*, dodano pozycję 28 – utworzony po 2018 r. (a nie wymieniony w wojewódzkim planie zagospodarowania przestrzennego) *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w Raciechowicach.

3	Ciężkowice	rekomendowany	
4	Czerna z Doliną Eliaszkówki	rekomendowany	
5	Frydman	rekomendowany	
6	Kalwaria Zebrzydowska	rekomendowany	UNESCO
7	Kraków – Kazimierz-Stradom z Bulwarami Wisły	istniejący	UNESCO
8	Kraków – Nowa Huta	istniejący	
9	Kraków – Stare Miasto	istniejący	UNESCO
10	Kraków – Stare Podgórze z Krzemionkami	rekomendowany	
11	Krościenko nad Dunajcem	rekomendowany	
12	Krynica-Zdrój	rekomendowany	
13	Lanckorona	rekomendowany	
14	Lipnica Murowana	rekomendowany	UNESCO
15	Niedzica	rekomendowany	
16	Nowy Sącz	rekomendowany	
17	Nowy Wiśnicz wraz z zamkiem	rekomendowany	
18	Ojców – Dolina Prądnika	rekomendowany	
19	Sękowa	rekomendowany	UNESCO
20	Stary Sącz	rekomendowany	
21	Szczawnica	rekomendowany	
22	Szczyrzyc – klasztor i otoczenie	rekomendowany	
23	Tuchów z Klasztorem	rekomendowany	
24	Wieliczka	rekomendowany	UNESCO
25	Zakliczyn	rekomendowany	
26	Zakopane – Kotlina Zakopiańska	istniejący	
27	Zakopane – Krupówki	istniejący	
28	Raciechowice – Dzikowy Skarb	istniejący	

Do 2010 roku w regionie powstały tylko dwa parki kulturowe, oba utworzone w 2006 roku: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* oraz *Zwierzyniecki Park Kulturowy* (uchwała⁸⁸ o jego utworzeniu została zaskarżona przez mieszkańców, a następnie została uchylona w 2007 roku przez Najwyższy Sąd Administracyjny⁸⁹). W 2010 roku Rada Miasta Krakowa, w celu zachowania i kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej Starego Miasta i Plant Krakowskich wraz ze Wzgórzem Wawelskim i jego otoczeniem, podjęła uchwałę w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Stare Miasto*⁹⁰. Obserwując pozytywne efekty i skuteczność ochrony przestrzeni krakowskiej starówki, którą wprowadziła tego typu forma prawnej ochrony zabytków, zachęciła Radę Miasta Zakopanego do podjęcia działań w celu uporządkowania przestrzeni historycznego centrum zimowego kurortu i faktycznej ochrony tradycji budowlanej i osadniczej wzdłuż ciągu ulicy Krupówki, poprzez przyjęcie w 2015 roku nowego aktu prawa miejscowego – uchwały w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*⁹¹. W 2019 roku na obszarze Małopolski utworzono dwa nowe parki kulturowe: *Park Kulturowy Nowa Huta* na terenie Krakowa oraz *Park Kulturowy Dzikowy Skarb* w granicach gminy Raciechowice⁹².

⁸⁸ Uchwała Rady Miasta Krakowa nr CXIV/1174/06 z dnia 5 lipca 2006 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Zwierzyniecki Park Kulturowy*.

⁸⁹ Dogłębna analiza przypadku w artykule: Zachariasz A., *Zwierzyniecki Park Kulturowy w Krakowie*, Czasopismo Techniczne PK, Architektura, z.1 – A/2008, s. 77–99.

⁹⁰ Uchwała nr CXV/1547/10 Rady Miasta Krakowa z dnia 3 listopada 2010 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pn. *Park Kulturowy Stare Miasto*. Zgodnie z wymogami ustawowymi dla obszaru parku został sporządzony miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (uchwała nr XII/131/11 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 kwietnia 2011 r.) oraz przyjęto Plan Ochrony Parku (uchwała nr XLII/544/12 Rady Miasta Krakowa z dnia 4 kwietnia 2012 r.).

⁹¹ Uchwała nr XII/183/2015 Rady Miasta Zakopane z dnia 3 września 2015 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*.

⁹² Uchwała nr VII/65/2019 Rady Gminy Raciechowice z dnia 14 sierpnia 2019 r. w przedmiocie utworzenia Parku Kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Dzikowy Skarb*, zaskarżona Wyrokiem Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 24 czerwca 2020 r.

20 listopada 2019 r. Rada Miasta Krakowa podjęła uchwałę nr XXIX/757/2019 w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*. Intencją działań i wprowadzenia nowych przepisów prawa na tym obszarze była *chęć ochrony krajobrazu kulturowego, zabytków oraz historycznego układu urbanistycznego Nowej Huty, w trosce o należyty wizerunek miasta, w celu zachowania oraz kształtowania krajobrazu kulturowego i historycznego charakteru przestrzeni publicznej*⁹³. Obszar, który został objęty ochroną w postaci parku kulturowego to prawie 377 hektarów tzw. „starej” Nowej Huty, wraz z klasztorem OO. Cystersów w dawnej Mogile, dworem Jana Matejki w Krzesławicach oraz budynkami centrum administracyjnego kombinatu metalurgicznego. Zgodnie z § 14 uchwały weszła ona w życie po upływie 12 miesięcy od dnia ogłoszenia jej w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego – czyli pod koniec 2020 roku.

W okresie poddanym sprawozdawczości w Małopolsce utworzono jeden nowy park kulturowy – na terenie Gminy Miejskiej Kraków – ***Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem***. To obszar o powierzchni ponad 140 hektarów, obejmujący także fragment Bulwarów Wiślanych i teren lokowany niegdyś pomiędzy granicą Kazimierza a dawną Wisłą. Uchwała⁹⁴ w sprawie utworzenia tej formy ochrony obszarowej weszła w życie 1 września 2022 roku. Lokalne instytucje, przedsiębiorcy oraz właściciele budynków mieli rok na dostosowanie się do przyjętych zasad. Uchwała o utworzeniu tego parku kulturowego obejmuje przepisy regulujące prowadzenie robót budowlanych, działalność handlową i usługową, funkcjonowanie ogródków gastronomicznych oraz zasady dotyczące możliwości umieszczania szyldów, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych (także na barkach). Dokument porządkuje także kwestię prowadzenia przewozu osób za pomocą pojazdów wolnobieżnych z napędem elektrycznym (tzw. meleksów). W uchwale znalazły się także zapisy odzwierciedlające postulaty mieszkańców, jak wprowadzenie ograniczenia godzin funkcjonowania ogródków gastronomicznych⁹⁵. W okresie sprawozdawczym **realizowane były kolejne działania zmierzające do utworzenia** na obszarze Gminy Miejskiej Kraków ***Parku Kulturowego Stare Podgórze z Krzemionkami***. W 2014 roku Rada Miasta Krakowa przyjęła stosowną uchwałę w sprawie zamiaru ustanowienia tej formy ochrony krajobrazu kulturowego dla dwóch obszarów miejskich⁹⁶. Stanowisko Rady Miasta wyrażało troskę o przestrzeń publiczną, krajobraz i walory urbanistyczno-architektoniczne oraz historyczne ważnych dla miasta obszarów.

Na koniec 2023 roku na obszarze województwa małopolskiego funkcjonowało 6 parków kulturowych. Dwa w Zakopanem: *Park Kulturowy Kotliny Zakopiańskiej* i *Park Kulturowy obszaru ulicy Krupówki*, trzy na terenie Krakowa: *Park Kulturowy Stare Miasto*, *Park Kulturowy Nowa Huta* i *Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem* oraz jeden lokowany w granicach gminy Raciechowice: *Park Kulturowy Dzikowy Skarb*.

W skali kraju w tym czasie istniały 44 tego typu parki, które – zgodnie z zapisami artykułu 16 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – utworzone zostały po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwał rad gmin, *w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej*. Plany ochrony parków kulturowych mogą ustanawiać zakazy i ograniczenia dotyczące m.in.: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury⁹⁷. Najwięcej tego typu formy ochrony krajobrazu kulturowego obowiązywało na terenie województw: małopolskiego, dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego (po 6 parków kulturowych) oraz województwa mazowieckiego (5 parków kulturowych). Ta forma ochrony przestrzeni i krajobrazu kulturowego nie obowiązywała na terenie województw: lubelskiego i zachodniopomorskiego⁹⁸.

⁹³ Uchwała nr XXIX/757/19 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 listopada 2019 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Nowa Huta*.

⁹⁴ Uchwała Rady Miasta Krakowa nr LXXXIII/2368/22 z dnia 27 kwietnia 2022 r. w sprawie utworzenia parku kulturowego pod nazwą *Park Kulturowy Kazimierz ze Stradomiem*, zmieniona uchwałą nr CX/2971/23 Rady Miasta Krakowa z dnia 17 maja 2023 r.

⁹⁵ https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=143126.

⁹⁶ Uchwała Rady Miasta Krakowa nr CIX/1642/14 z dnia 11 czerwca 2014 r. w sprawie zamiaru utworzenia parków kulturowych na obszarze Gminy Miejskiej Kraków pn.: *Park Kulturowy Nowa Huta* oraz *Park Kulturowy Stare Podgórze z Krzemionkami*.

⁹⁷ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art. 17, ust. 1.

⁹⁸ Opracowanie własne na podstawie dostępnych w Internecie danych.

Tabela 15

Liczba parków kulturowych w kraju ⁹⁹	
Województwo	Liczba parków
Dolnośląskie	6
Kujawsko-Pomorskie	6
Lubelskie	0
Lubuskie	2
Łódzkie	3
Małopolskie	6
Mazowieckie	5
Opolskie	1
Podkarpackie	2
Podlaskie	1
Pomorskie	4
Śląskie	4
Świętokrzyskie	1
Warmińsko-Mazurskie	1
Wielkopolskie	2
Zachodniopomorskie	0
RAZEM	44

Potwierdzeniem skuteczności ochrony krajobrazu kulturowego, jaki narzucają przepisy prawa związane z utworzeniem parku kulturowego, są decyzje gmin w Polsce podejmujące uchwały o ustanowieniu nowych obszarów ochronionych jako parki kulturowe. Ta forma ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego jest skutecznym narzędziem porządkującym przestrzeń publiczną (szczególnie na obszarach miejskich) i faktyczną ochroną krajobrazu kulturowego i naturalnego, ale tylko w przypadku funkcjonowania aktywnych samorządów, które egzekwują zapisy ustanowionego przez siebie prawa.

Wskaźnik I.6

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawę planowania przestrzennego w gminie. Ustanawia przepisy powszechnie obowiązujące na danym terenie, będące podstawą wydawania decyzji administracyjnych. W planie miejscowym obowiązkowo – jak mówią zapisy ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹⁰⁰ (artykuł 15 ust. 2) – określa się zasady, w szczególności: ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu oraz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych, oraz dóbr kultury współczesnej. Ponadto plan zagospodarowania przestrzennego ustala, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmując obszary, na których obowiązują określone ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków¹⁰¹.

Na podstawie zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formy ochrony zabytków zostały poszerzone o ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto katalog obiektów, których ochrona winna być uwzględniana w decyzjach lokalizacyjnych (przede wszystkim w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego i w decyzji o warunkach zabudowy) został poszerzony o obiekty niewpisane do rejestru zabytków, a ujęte wyłącznie w wojewódzkiej lub w gminnej ewidencji zabytków, które zostały objęte także nadzorem konserwatorskim. Odpowiednie ustalenia

⁹⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie dostępnych w Internecie danych.

¹⁰⁰ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130.

¹⁰¹ Art. 19 ust. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

planu miejscowego mogą zatem stanowić podstawę władczych rozstrzygnięć z zakresu ochrony konserwatorskiej.

Ogólna powierzchnia województwa małopolskiego wynosi 15 182,79 km². Na koniec 2023 roku miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego pokryte było 70,6% powierzchni województwa (10 722,25 km²). W 2021 roku odsetek ten wynosił 69,1% (1 048 861,7 km²)¹⁰². W przeciągu dwóch lat nastąpił niewielki wzrost w tym zakresie. **W okresie poddanym sprawozdawczości pokrycie planistyczne wzrosło o 1,5% powierzchni Małopolski.**

Największy przyrost dokumentów planistycznych odnotowano w gminach: Koniusza (wzrost z 0% do 100%), Iwkowa (z 0,2% do 100%), Szczawnica (z 12,2% do 49,5%), Czernichów (z 82,3% do 99,9%) oraz Libiąż (z 3,2% do 17,5%). Wiele najmniejszych małopolskich jednostek samorządu terytorialnego na koniec 2023 roku wykazała się pełnym pokryciem planistycznym (100% powierzchni) miejscowymi planami (to m.in. gminy: Alwernia, Biecz, Bukowno, Czarny Dunajec, Gołcza, Iwkowa, Jerzmanowice-Przeginia, Laskowa, Lipnica Murowana, Łącko, Łużna, Maków Podhalański, Michałowice, Moszczenica, Olkusz, Ropa, Rzepiennik Strzyżewski, Rzezawa, Sękowa, Skawina, Słaboszów, Słomniki, Trzciana i Zembrzyce.). Nadal w regionie odnotowano przypadki braku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (0% pokrycia planami), były to sytuacje gmin: Borzęcin, Czehów, Bolesław, Gręboszów, Mędrzechów, Olesno, Kozłów, Raciechowice i Ciężkowice. Najgorsza sytuacja panowała w powiecie dąbrowskim – średnia pokrycia planistycznego wynosiła tam 0,6%. Polepszyła się sytuacja w powiecie proszowickim (dzięki gminie Koniusza, która pokryła planami 100% swojej powierzchni), w ciągu 2 lat średnia pokrycia terenu miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego wzrosła tam z 2,6% do 25%. Bardzo dobra sytuacja – zbliżona lub równa całkowitemu pokryciu obszarów powiatów miejscowymi planami charakteryzowała powiaty: olkuski, suski, wielicki, wadowicki, bocheński i krakowski. W okresie poddanym sprawozdawczości znacząco (o 6,7%) wzrosło objęcie planowaniem przestrzennym powierzchni stolicy Małopolski (do 78,1%)¹⁰³.

Publikowane dane pokrycia planistycznego nie są jednak w każdym przypadku adekwatne – są obszary, dla których nie sporządza się planów, zwyczajowo dla terenów będących w zarządzie Lasów Państwowych, parków narodowych itp. Dlatego wskazywane wartości (% pokrycia planistycznego obszaru gminy) są czasem mylne. Na przykład dla Miasta Zakopane przypisywana wartość prawie 40% jest wartością zaniżaną, ponieważ ta jednostka samorządu terytorialnego nie sporządza miejscowego planu zagospodarowania dla Tatrzańskiego Parku Narodowego, który zajmuje znaczny obszar gminy i ta jednostka ma – odliczając powierzchnię parku – prawie 96% powierzchni gminy objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

W okresie sprawozdawczym odnotowano także w regionie przypadki obniżenia procentowego pokrycia terenów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, np. w gminach: Kamienica (z 51,4% na 42,8%), Myślenice (z 79,6% na 73,4%), Wojnicz (z 36,3% na 34,9%)¹⁰⁴. Zmniejszenia pokrycia planistycznego często wynikają z wprowadzonych korekt (np. dotyczących danych o powierzchni objętej planowaniem przestrzennym) lub zaskarżenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W Małopolsce na koniec 2023 roku odnotowano istnienie 2 866 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, na 64 324 plany uchwalone przez gminy w Polsce¹⁰⁵. **W okresie poddanym sprawozdawczości uchwalono 198 nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego**, m.in. na terenach gmin: Iwkowa, Rzezawa, Słomniki.

Udział dokumentów planistycznych dotyczących województwa małopolskiego w zasobie krajowym wynosi 4,46%. Małopolska wśród województw w kraju plasowała się na 10. miejscu w posiadanej liczbie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (2 866 dokumentów), za Wielkopolską (w której opracowano i przyjęto 10 146 planów) i województwami: dolnośląskim, pomorskim, mazowieckim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim, śląskim, warmińsko-mazurskim i łódzkim¹⁰⁶. Na koniec okresu sprawozdawczego były regiony w Polsce, które wyróżniały się małą liczbą przyjętych dokumentów planistycznych w tym zakresie: świętokrzyskie, opolskie, podlaskie i lubuskie. Liczba planów nie decyduje jednak o pokryciu planistycznym obszaru województwa. Małopolskę wyróżnia wysoki wskaźnik pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi – pod tym względem region w 2023 roku nadal zajmował drugie miejsce w kraju, za województwem śląskim (gdzie odnotowano 75,1% powierzchni objętej planami). Jednocześnie procent powierzchni objętej ochroną planistyczną w Małopolsce był ponad dwa razy większy niż średnia w kraju (32,3%)¹⁰⁷. Bardzo małe

¹⁰² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. GUS zweryfikował dane za 2021 r., w 2022 r. podawał wartość 1 049 664,4 km².

¹⁰³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ Tamże.

¹⁰⁷ Tamże.

pokrycie planistyczne – dużo poniżej średniej – miały województwa: kujawsko-pomorskie, podkarpackie i lubuskie¹⁰⁸. Nadal aktualna jest opinia: wskaźnik [procent powierzchni pokrytej obowiązującymi planami miejscowymi], jak i tempo jego wzrostu jest wciąż niezadowolające. *Nie ma też podstaw, aby sądzić, że w najbliższych latach znaczniejsza część kraju została uregulowana pod tym względem. Na tym tle zdecydowanie lepsza sytuacja występuje w największych miastach, w których w ostatnich latach nastąpiło przyspieszenie prac planistycznych, ale wciąż efekty tych prac w stosunku do zapotrzebowania są nadal niezadowolające*¹⁰⁹.

Tabela 16

Powierzchnia regionu objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2019–2023 ¹¹⁰				
Powiat	Gmina	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2019 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2021 r.	Objęcie powierzchni mpzp – w % w 2023 r.
Bocheński	Bochnia – m.	62,7	62,7	62,6
	Bochnia – gm. w.	99,8	99,8	99,8
	Drwinia	100,3	100,3	100,1
	Lipnica Murowana	100,5	100,5	100,5
	Łapanów	99,0	99,0	99,0
	Nowy Wiśnicz	99,9	99,9	99,9
	Rzeszawa	99,8	99,8	100,0
	Trzciana	100,0	100,0	100,0
	Żegocina	83,8	99,8	99,9
Brzeski	Borzecin	0	0	0
	Brzesko	5,2	5,2	5,2
	Czchów	0	0	0
	Debno	99,9	99,9	99,9
	Gnoinik	99,8	99,8	99,8
	Iwkowa	0,2	0,2	100,0
	Szczurowa	34,6	39,5	39,5
Chrzanowski	Alwernia	99,8	99,8	100,3
	Babice	2,6	2,6	2,6
	Chrzanów	18,7	17,0	20,3
	Libiąż	3,1	3,2	17,5
	Trzebinia	13,0	13,2	13,2
Dąbrowski	Bolesław	0	0	0
	Dąbrowa Tarnowska	1,5	1,5	1,5
	Greboszów	0	0	0
	Medrzechów	0	0	0
	Olesno	0	0	0
	Radgoszcz	0,4	0,4	0,4
	Szczucin	0,7	0,7	0,7
Gorlicki	Biecz	101,0	101,0	101,1
	Bobowa	0,8	0,8	1,0
	Gorlice – gm. w.	96,9	96,9	96,9
	Gorlice – m.	100,1	100,1	100,1
	Lipinki	99,5	99,5	99,5
	Łużna	100,0	100,0	100,0
	Moszczenica	99,9	99,9	100,0
	Ropa	100,0	100,0	100,0
	Sekowa	100,0	100,0	100,0
	Uście Gorlickie	48,7	48,7	48,7
Krakowski	Czernichów	38,2	82,3	99,9
	Igołomia-Wawrzeńczyce	99,7	99,7	99,7

¹⁰⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹⁰⁹ *Analiza stanu uwarunkowań prac planistycznych w gminach w 2014 roku. Synteza*, PAN, Warszawa 2016, s. 2.

¹¹⁰ Stan na dzień 31 grudnia danego roku. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. Opracowanie własne. We wcześniejszych dokumentach programowych posługiwano się danymi pozyskanymi z Departamentu Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego (dalej UMWM) – stąd nieznaczne różnice w danych.

	Iwanowice	99,3	99,3	99,4
	Jerzmanowice-Przeginia	100,4	100,4	100,4
	Kocmyrzów-Luborzyca	102,2	102,2	99,5
	Krzeszowice	99,8	99,8	99,9
	Liszki	55,5	98,8	99,0
	Michałowice	100,0	100,0	100,0
	Modilany	98,9	98,9	98,7
	Skąpa	47,2	47,2	50,8
	Skawina	100,3	100,3	100,3
	Słomniki	98,1	98,1	100,0
	Sułoszowa	96,4	99,9	99,9
	Świątniki Górne	100,0	100,0	100,0
	Wielka Wieś	97,2	97,2	97,2
	Zabierzów	99,9	99,9	99,9
	Zielonki	95,3	95,3	95,3
Kraków	Powiat m. Kraków	65,0	71,4	78,1
Limanowski	Dobra	99,2	99,2	99,3
	Jodłownik	100,3	100,3	100,3
	Kamienica	51,3	51,4	42,8
	Laskowa	100,0	100,0	100,0
	Limanowa – gm. w.	1,3	1,3	1,4
	Limanowa – m.	99,4	99,4	99,4
	Łukowica	100,0	100,0	100,0
	Mszana Dolna – m.	100,0	100,0	100,0
	Mszana Dolna – gm. w.	100,0	100,0	100,0
	Niedźwiedź	100,3	100,3	100,3
	Słupnice	99,9	99,9	99,9
	Tymbark	99,8	99,8	99,9
Miechowski	Charsznica	98,1	98,1	98,1
	Gołcza	100,3	100,3	100,3
	Kozłów	0	0	0
	Książ Wielki	0,3	0,3	0,3
	Miechów	10,4	10,4	10,4
	Raławice	10,9	10,9	10,9
	Słaboszów	100,2	100,2	100,2
Myślenicki	Dobczyce	100,0	100,0	100,0
	Lubień	99,9	99,9	99,9
	Myślenice	79,6	79,6	73,4
	Pcim	100,0	100,0	100,0
	Raciechowice	0	0	0
	Siepraw	100,2	100,2	100,2
	Sułkowice	100,2	100,2	100,3
	Tokarnia	100,3	100,3	100,3
	Wiśniowa	100,0	100,0	100,0
Nowosądecki	Chelmiec	100,1	100,1	100,1
	Gródek nad Dunajcem	99,8	99,8	99,8
	Grybów – gm. w.	99,9	99,9	99,9
	Grybów – m.	100,3	100,3	100,2
	Kamionka Wielka	97,0	97,0	96,9
	Korzenna	64,4	65,0	65,1
	Krynica-Zdrój	28,1	28,1	28,1
	Łabowa	100,0	100,0	100,0
	Łącko	100,0	100,0	100,0
	Łososina Dolna	100,0	100,0	100,0
	Muszyń	31,0	29,3	29,3
	Nawojowa	79,3	101,8	101,8
	Piwniczna-Zdrój	38,0	38,0	38
	Podgórze	100,0	100,0	100,0
	Ryś	100,0	100,0	100,0

	Stary Sacz	80,5	80,5	81,1
Nowy Sacz	Powiat m. Nowy Sacz	51,6	52,4	57,0
Nowotarski	Czarny Dunaiec	100,4	100,4	100,4
	Czorsztyn	80,7	80,7	80,8
	Jablonka	100,3	100,3	100,3
	Krościenko nad	32,2	32,2	32,2
	Lipnica Wielka	100,2	100,2	100,1
	Łapsze Niżne	99,4	99,4	99,4
	Nowy Targ – gm. w.	16,4	18,4	18,8
	Nowy Targ – m.	72,0	73,5	73,5
	Ochoznica Dolna	99,9	99,9	99,9
	Raba Wyżna	97,6	97,6	97,6
	Rabka-Zdróń	2,5	2,5	6,2
	Spytkowice	100,0	100,0	99,9
	Szaflary	1,2	1,2	1,2
	Szczawnica	12,2	12,2	49,5
Olkuski	Bolesław	101,5	100,1	100,0
	Bukowno	97,7	99,9	100,0
	Klucze	98,3	100,0	100,0
	Olkusz	100,0	100,0	99,9
	Trzyciaż	100,9	100,9	100,9
	Wolbrom	102,8	102,8	102,8
Oświęcimski	Brzeszcze	100,3	100,3	100,2
	Chełmek	12,2	12,2	16,7
	Kety	100,0	100,0	99,5
	Osiek	101,0	101,0	100,6
	Oświęcim – gm. w.	21,4	24,3	26,5
	Oświęcim – m.	90,2	91,6	88,9
	Polanka Wielka	100,8	100,8	100,8
	Przeciszów	99,2	99,2	99,3
	Zator	99,6	99,6	99,8
Proszowicki	Koniusza	0	0	100,0
	Koszyce	4,2	4,2	4,2
	Nowe Brzesko	0,7	0,7	0,7
	Pałecznica	0,4	0,4	0,4
	Proszowice	0	7,2	7,4
	Radziemice	0	0	7,7
Suski	Budzów	100,0	100,0	100,0
	Bystra-Sidzina	99,9	99,9	99,9
	Jordanów – gm. w.	99,9	99,9	99,8
	Jordanów – m.	99,9	99,9	99,9
	Maków Podhalański	97,3	97,3	97,4
	Stryszawa	100,0	100,0	100,0
	Sucha Beskidzka	100,0	100,0	100,0
	Zawoja	99,9	99,9	99,9
	Zembrzyce	101,8	101,7	101,7
	Ciężkowice	0	0	0
Tarnowski	Gromnik	100,1	100,1	100,1
	Lisia Góra	3,6	3,6	3,6
	Pleśna	100,7	100,7	100,7
	Radłów	6,2	9,1	9,1
	Rvalice	4,4	4,4	4,4
	Rzepiennik Strzyżewski	99,3	99,3	100,0
	Skrzyszów	100,0	100,0	100,0
	Szerzyny	100,3	100,3	100,3
	Tarnów – gm. w.	70,2	78,5	81,8
	Tuchów	100,3	100,3	100,3
	Wierzchosławice	2,4	3,8	4,8
	Wietrzchowice	46,2	46,2	46,2
	Woinicz	4,2	36,3	34,9
	Zakliczyn	1,4	4,2	4,2

	Żabno	0,3	0,5	0,5
Tarnów	Powiat m. Tarnów	44,8	46,7	47,2
Tatrzański	Biały Dunajec	0,3	0,3	0,3
	Bukowina Tatrzańska	17,0	17,2	18,1
	Kościelisko	32,1	32,9	33,0
	Poronin	59,2	59,2	64,8
	Zakopane	39,6	39,5	39,5
Wadowicki	Andrychów	100,2	100,2	100,2
	Brzeźnica	98,6	98,6	99,9
	Kalwaria Zebrzydowska	99,9	99,9	99,9
	Lanckorona	94,9	94,9	94,8
	Mucharz	99,9	100,0	100,1
	Spytkowice	91,5	91,5	91,5
	Stryszów	100,3	100,3	100,3
	Tomice	98,4	98,4	99,9
	Wadowice	99,7	99,7	99,7
	Wieprz	99,0	99,0	98,9
Wielicki	Biskupice	99,7	99,7	99,7
	Gdów	99,9	99,9	99,9
	Kłaj	100,0	100,0	100,3
	Niepołomice	96,8	99,4	99,4
	Wieliczka	100,0	100,0	100,0
WOJEWÓDZTWO	ŚREDNIA	68,0	69,1	70,6

Tabela 17

Powierzchnia regionu (w %) objęta miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w latach 2015–2023 – w ujęciu powiatowym ¹¹¹					
Nazwa powiatu	2015	2017	2019	2021	2023
Bocheński	95,1	97,3	97,3	98,2	98,2
Brzeski	31,5	31,9	31,9	33,1	41,0
Chrzanowski	27,7	28,3	28,6	28,3	31,2
Dąbrowski	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
Gorlicki	79,3	79,4	79,4	79,4	79,4
Krakowski	85,8	87,4	89,4	95,1	96,5
Miasto Kraków	48,2	50,7	65,0	71,4	78,1
Miasto Nowy Sącz	45,8	46,8	51,6	52,4	57,0
Miasto Tarnów	37,6	40,3	44,8	46,7	47,2
Limanowski	79,3	79,3	79,3	79,3	78,4
Miechowski	36,2	38,5	39,4	39,4	39,4
Myślenicki	85,9	85,9	86,3	86,3	84,9
Nowosądecki	76,8	76,9	77,4	78,0	78,0
Nowotarski	70,2	70,2	70,3	70,6	73,1
Olkuski	100,3	100,3	100,3	100,8	100,8
Oświęcimski	77,4	78,9	78,9	79,6	80,0
Proszowicki	1,8	0,8	0,8	2,6	25,0
Suski	99,6	99,6	99,6	99,6	99,6
Tarnowski	41,9	42,0	42,1	44,9	45,1
Tatrzański	31,9	31,6	31,7	31,9	33,2
Wadowicki	89,3	89,0	98,6	98,6	98,9
Wielicki	96,8	99,2	99,2	99,8	99,8

¹¹¹ Stan na dzień 31 grudnia danego roku. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

Tabela 18

Wskaźniki pokrycia planistycznego obowiązującymi planami miejscowymi w województwach – w latach: 2019, 2021 i 2023 ¹¹²									
Województwo	Liczba planów zagospodarowania przestrzennego ogółem [szt.]			Powierzchnia objęta obowiązującymi planami ogółem [ha]			% powierzchni (pokrycie planistyczne) ¹¹³		
	2019	2021	2023	2019	2021	2023	2019	2021	2023
Dolnośląskie	6 795	7 266	7 637	1 301 500	1 321 130,1	1 345 997,2	65,2	66,2	67,5
Kujawsko-Pomorskie	3 910	4 147	4 432	130 766	141 768,8	159 418,3	7,3	7,9	8,9
Lubelskie	1 698	1 901	2 228	1 423 983	1 435 893,1	1 448 174,1	56,7	57,2	57,6
Lubuskie	1 712	1 798	1 951	132 889	129 880,5	139 899,5	9,5	9,3	10,0
Łódzkie	2 636	2 919	3 333	601 588	599 242,0	617 812,5	33,0	32,9	33,9
Małopolskie	2 640	2 668	2 866	1 032 185	1 048 861,7	1 072 224,8	68,0	69,1	70,6
Mazowieckie	5 306	5 769	6 494	1 181 627	1 205 293,6	1 215 898,6	33,2	33,9	34,2
Opolskie	1 285	1 366	1 471	389 943	395 877,5	409 540,2	41,4	42,1	43,5
Podkarpackie	4 101	4 242	4 340	162 827	165 998,6	168 801,4	9,1	9,3	9,5
Podlaskie	1 304	1 403	1 573	329 218	333 242,8	350 323,1	16,3	16,5	17,4
Pomorskie	5 979	6 316	6 801	380 920	399 962,1	424 793,8	20,8	21,8	21,7
Śląskie	3 490	3 688	3 902	881 707	900 772,5	926 623,9	71,5	73,0	75,1
Świętokrzyskie	802	852	960	364 715	366 124,2	372 634,0	31,1	31,3	31,8
Warmińsko-Mazurskie	2 884	3 086	3 423	353 543	335 803,5	345 912,4	14,6	13,9	14,3
Wielkopolskie	8 727	9 359	10 146	627 555	642 201,0	674 066,2	21,0	21,5	22,6
Zachodniopomorskie	2 384	2 562	2 767	474 912	478 499,8	473 132,2	20,7	20,9	20,7
RAZEM	55 653	59 342	64 324	9 769 878	9 900 551,8	10 145 252,2	31,2	31,7	32,3

Wskaźnik I.7**Liczba gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków**

Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy¹¹⁴. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: zabytki nieruchome wpisane do rejestru; inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków¹¹⁵.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹¹⁶ określiła na nowo charakter prawny i znaczenie gminnej ewidencji zabytków, która dotychczas pojmowana była jako dokument informacyjno-dokumentacyjny. W nowelizacji rozszerzono zakres form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, o ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Artykuł 19 został poszerzony o ust. 1a określający zabytki, których ochrona musi być bezwzględnie uwzględniona w decyzjach, m.in.

¹¹² Stan na dzień 31 grudnia danego roku. Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

¹¹⁴ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹¹⁵ Tamże, art. 22 ust. 4 i 5.

¹¹⁶ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2010 r. Nr 75 poz. 474).

o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, czy też o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej. Dotyczy to zarówno zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, jak i innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiany dotknęły także przepisów dotyczących samej ewidencji zabytków. W terminie 2 lat od dnia przekazania przez wojewódzkiego konserwatora zabytków wykazu zabytków, wójt (burmistrz, prezydent miasta) powinien założyć gminną ewidencję zabytków¹¹⁷. Gminne ewidencje z terenu województwa powinny obejmować wszystkie pozycje ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków. Zatem pełna lista zabytków w ewidencji wojewódzkiej powinna stanowić sumę zabytków ujętych w gminnych ewidencjach zabytków.

Spośród 182 gmin wraz z 3 gminami na prawach powiatu w regionie – na koniec 2023 roku – 153 tego rodzaju jednostki samorządu terytorialnego (ponad 84% ogółu) prowadziło gminne ewidencje zabytków¹¹⁸. Na koniec 2021 roku były 152 takie ewidencje. Zatem **w okresie poddanym sprawozdawczości opracowano jedną gminną ewidencję zabytków** – w Gminie Mogilany¹¹⁹. Obejmuje ona około 100 obiektów położonych na terenie gminy, w tym zabytki ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W istniejących gminnych ewidencjach zabytków ujętych było nadal szacunkowo ponad 40 000 zabytków nieruchomych. Najwyższa liczba zabytków nieruchomych wprowadzona została do ewidencji gminnej w Mieście Kraków oraz w gminach położonych w subregionie podhalańskim: Mieście Zakopane, Czarnym Dunajcu, Nowym Targu¹²⁰. Nadal – mimo wymogów ustawowych – **29 samorządów gminnych w regionie** (tj. prawie 16% wszystkich jednostek samorządu terytorialnego tego szczebla) **nadal nie opracowało gminnych ewidencji zabytków**. Ta duża liczba wskazuje na istniejące luki w systemowej ochronie regionalnego dziedzictwa na poziomie lokalnym. Zdaniem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, głównym powodem istniejących braków w tym zakresie są: koszty wykonania dokumentu, powielanie się w tym zakresie zadań gminy i służb konserwatorskich oraz opinia o małej celowości realizacji nałożonego ustawą obowiązku. Założenie i aktualizacja ewidencji powinny być powiązane z planowaniem przestrzennym jako obligatoryjny element procesu opracowania miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy. Prowadzenie ewidencji powinno być zadaniem wspólnym samorządów i wojewódzkiego konserwatora zabytków¹²¹.

Tabela 19

Liczba małopolskich gmin prowadzących gminną ewidencję zabytków ¹²²	
Rok	Liczba
2023	153
2022	152
2021	152
2020	142
2019	132
2018	126
2017	118
2016	105
2015	112
2014	109
2013	102
2012	73

¹¹⁷ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw, art. 6 ust. 2. Nowy wzór karty ewidencyjnej określiło rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Do końca 2012 r. powinny zostać opracowane wszystkie ewidencje gminne w regionie, jeśli wszystkie gminy otrzymały od WKZ wykaz zabytków, o którym mowa w ustawie.

¹¹⁸ Dane z WUOZ w Krakowie.

¹¹⁹ Jw. Opracowana ewidencja została pozytywnie zaopiniowana przez WUOZ, ale do końca 2023 r. nie została oficjalnie przyjęta (zarządzeniem wójta).

¹²⁰ Dane z WUOZ w Krakowie.

¹²¹ Pismo Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie z dnia 5 marca 2018 r., znak: OZKr.5133.15. 2018.DW.

¹²² Dane z WUOZ w Krakowie.

W myśl artykułu 87 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, *zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami*. Te programy opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu lub rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie powiatowym¹²³ w artykule 4 ust.1 pkt 7 stanowi, że powiat wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, natomiast ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym¹²⁴ w artykule 7 ust.1, pkt 9 stanowi, że gmina wykonuje zadania m.in. w zakresie kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Programy w intencji ustawodawcy mają porządkować i wprowadzać elementy perspektywicznego planowania w obszarze ochrony zabytków. Zapisy ustawowe nie gwarantują jednak pełnej aktywności i uchwalania stosownych programów przez jednostki samorządu terytorialnego.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zapisano, iż ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty oraz gminy¹²⁵. Z terenu Małopolski – **na koniec 2023 roku** – 153 gminy (z 182 tego typu jednostek samorządu terytorialnego w regionie, w tym 3 gminy na prawach powiatu) prowadziło gminne ewidencje zabytków¹²⁶, natomiast **aktualne gminne programy opieki nad zabytkami posiadały tylko 52 gminy w regionie** (28,57% wszystkich samorządów gminnych). Stosunkowo niewielki odsetek gmin w województwie wywiązywał się z ustawowego nakazu. **Na szczeblu powiatowym w regionie obowiązywało 5 powiatowych programów opieki nad zabytkami** (spośród 19 powiatów ziemskich), co stanowiło tylko 26,32% tego typu dokumentów, które powinny zostać opracowane i przyjęte przez rady powiatów¹²⁷. Porównując początek i koniec okresu sprawozdawczego, ubyło 8 gminnych jednostek posiadających gminny program opieki nad zabytkami (na koniec 2021 roku było ich 60), w grupie powiatów natomiast przybyła tylko jedna taka jednostka (były 4 takie dokumenty)¹²⁸.

W okresie poddanym sprawozdawczości zostało przyjętych uchwałami rad miejskich i rad gmin 21 nowych gminnych programów opieki nad zabytkami w Małopolsce (w tym 12 obejmujących swoim programowaniem 2022 rok i 9 – 2023 rok) dla obszarów gmin: Babice, Bolesław (olkuski), Czorsztyn, Dąbrowa Tarnowska, Dobczyce, Gdów, Gręboszów, Gromnik, Gorlice (miasto), Iwanowice, Kalwaria Zebrzydowska, Libiąż, Łapanów, Muszyna, Niedźwiedź, Osiek, Sułkowice, Wieprz, Wojnicz, Zator, Zembrzyce – **oraz 3 powiatowe dokumenty**: dla powiatu gorlickiego, krakowskiego i wadowickiego¹²⁹. Władze wymienionych jednostek samorządu terytorialnego widzą potrzebę usystematyzowanej polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. W 2022 roku obowiązywały jeszcze programy w gminach: Brzesko, Lanckorona, Lipinki, Łużna, Michałowice, Raba Wyżna, Spytkowice, Wolbrom, które nie miały już kontynuacji w drugiej połowie okresu sprawozdawczego (2023)¹³⁰.

Statystyki nie wypadają optymistycznie. Na koniec 2023 roku aż 130 gmin w regionie (to 71,43% tego typu jednostek samorządu terytorialnego w województwie) nie podjęło uchwał w tym zakresie, na terenach będących w zarządzie tych jednostek nie obowiązywały zapisy gminnych programów opieki nad zabytkami. Na koniec roku poprzedzającego sprawozdawczość (2021) było takich gmin mniej – 122 jednostki. To niepokojąca tendencja spadkowa, aktywność gmin w planowaniu systemowej polityki ochrony dziedzictwa kulturowego zamiast wzrastać, niestety w latach 2022–2023 zmalała. Co bardzo istotne stolica regionu – Kraków (nazywana często kulturalną stolicą Polski) nadal nie posiadał aktualnego programu opieki nad zabytkami. Na szczeblu powiatowym z nakazu ustawowego nie wywiązało się 14 powiatów ziemskich w regionie (73,68% takich jednostek samorządowych w regionie). Kilka jednostek samorządu terytorialnego z Małopolski podjęło się opracowania gminnego lub powiatowego programu, niektóre nawet zostały przesłane do Małopolskiego Konserwatora Zabytków z prośbą o zaopiniowanie, ale nie zostały one podjęte w okresie poddanym sprawozdawczości w formie

¹²³ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 107.

¹²⁴ T.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 609, 721.

¹²⁵ Art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

¹²⁶ W 2023 r. gminną ewidencję zabytków opracowała Gmina Mogilany.

¹²⁷ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹²⁸ Do grupy programów powiatowych nie doliczono dokumentu powiatu nowotarskiego, przyjętego uchwałą z 30 listopada 2023 r., ponieważ obejmuje on programowaniem lata 2024–2027.

¹²⁹ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>. WUOZ w Krakowie posiada dane dotyczące przedłożonych do uzgodnienia gminnych programów opieki nad zabytkami. Nie wszystko to, co zostało uzgodnione przez WKZ zostaje uchwalone i jest publikowane w Dzienniku Urzędowym albo podejmowane jest i publikowane z dużym opóźnieniem (nawet inną datą roczną). WUOZ nie ma wpływu na to, co z zaopiniowanymi dokumentami robią JST.

¹³⁰ Dane z Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

uchwały przez rady gmin lub miast i rady powiatów i nie zostały opublikowane w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego. Problem braku gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami nabiera szczególnej wagi w kontekście podjętego w 2018 roku nowego *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego*¹³¹. W tym ważnym dla polityki regionalnej dokumencie dokonano m.in. delimitacji obszarów funkcjonalnych ochrony krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Zgodnie z zapisami planu, polityka przestrzenna w tym przypadku ukierunkowana powinna być m.in. na szczególną opiekę nad obiektami dziedzictwa kulturowego o znaczeniu regionalnym, w zakresie ochrony wartości zabytkowych i ich wykorzystania. Szczególnie niepokoi sytuacja, w której duża liczba samorządów wchodzących w skład rozproszonego – wyznaczonego w planie – obszaru funkcjonalnego nie posiada programów opieki nad zabytkami. Niestety duże miejskie ośrodki w regionie – miasta na prawach powiatu – wyróżniające się znaczną liczbą zabytków, potencjałem związanym z dziedzictwem kulturowym, ale i wyzwaniami jakie stawia jego ochrona, nadal nie posiadają dokumentów programowych: Tarnów oraz – co jest szczególnie wyraziste i niepokojące – stolica regionu, Kraków.

Należy zauważyć, że pomimo niskiego odsetka gmin realizujących swoje ustawowe zadania w zakresie planowania systemowej ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w oparciu o dokument programowy z kilkuletnią perspektywą, sytuacja w tym zakresie w latach 2022–2023 przedstawiała się jednak lepiej niż np. w 2014 roku, wówczas jedynie 30 gmin posiadało aktualne, wymagane ustawą programy opieki nad zabytkami. Porównując dane z 2023 roku i 2014 roku, mimo wielu braków w systemowej ochronie dziedzictwa kulturowego, należy odnotować progres – liczba aktualnych na koniec 2023 roku dokumentów programowych wzrosła w regionie o ponad 73%, jednak zestawiając z liczbami 2021 roku – nieco zmalała (ponad 13%), ponieważ część programów opieki nad zabytkami utraciła swoją ważność.

Tabela 20

Wykaz obowiązujących gminnych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim na koniec 2023 roku¹³²

Lp.	Gmina	Powiat	Okres obowiązywania
1	Babice	chrzanowski	2023–2026
2	Biecz	gorlicki	2021–2024
3	Bolesław	olkuski	2022–2025
4	Brzeszcze	oświęcimski	2020–2023
5	Bukowno	olkuski	2020–2023
6	Charsznica	miechowski	2021–2024
7	Chełmiec	nowosądecki	2022–2025
8	Ciężkowice	tarnowski	2021–2025
9	Czorsztyn	nowotarski	2022–2025
10	Dąbrowa Tarnowska	dąbrowski	2023–2026
11	Dobczyce	myślenicki	2023–2026
12	Gdów	wielicki	2022–2025
13	Gnojnik	brzeski	2020–2023
14	Gorlice (miasto)	gorlicki	2022–2025
15	Gorlice (gmina)	gorlicki	2020–2023
16	Gręboszów	dąbrowski	2022–2025
17	Gromnik	tarnowski	2023–2026
18	Iwanowice	krakowski	2022–2025 ¹³³
19	Jerzmanowice-Przeginia	krakowski	2021–2024
20	Kalwaria Zebrzydowska	wadowicki	2022–2025 ¹³⁴
21	Kamionka Wielka	nowosądecki	2020–2023
22	Klucze	olkuski	2021–2024
23	Kęty	oświęcimski	2020–2023

¹³¹ Uchwała nr XLVII/732/18 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 26 marca 2018 r.

¹³² Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego, <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

¹³³ Program na lata 2022–2025, ale uchwała późniejsza, z 23 lutego 2023 r.

¹³⁴ Jw.

24	Libiąż	chrzanowski	2022–2025
25	Lipnica Murowana	bocheński	2020–2023
26	Łapanów	bocheński	2023–2026
27	Moszczenica	gorlicki	2021–2024
28	Muszyna	nowosądecki	2021–2024 ¹³⁵
29	Myślenice	myślenicki	2021–2024
30	Niedźwiedź	limanowski	2021–2024 ¹³⁶
31	Nowy Sącz (miasto)	nowosądecki	2020–2023
32	Nowy Targ (miasto)	nowotarski	2020–2023
33	Nowy Wiśnicz	bocheński	2020–2023
34	Olkusz	olkuski	2020–2023
35	Osiek	oświęcimski	2022–2025
36	Oświęcim	oświęcimski	2020–2023
37	Podegrodzie	nowosądecki	2021–2024
38	Poronin	tatrzański	2021–2024
39	Rzezawa	bocheński	2020–2023
40	Skawina	krakowski	2020–2023
41	Stryszów	wadowicki	2020–2023
42	Sucha Beskidzka	suski	2020–2023
43	Sułkowice	myślenicki	2023–2026 ¹³⁷
44	Szczurowa	brzeski	2020–2023
45	Świątniki Górne	krakowski	2020–2023
46	Tuchów	tarnowski	2020–2024
47	Uście Gorlickie	gorlicki	2021–2024
48	Wadowice	wadowicki	2020–2023
49	Wojnicz	tarnowski	2021–2024 ¹³⁸
50	Zator	oświęcimski	2022–2025
51	Zembrzyce	suski	2022–2025
52	Żabno	tarnowski	2021–2024

W przypadku samorządu powiatowego możemy mówić o podobnej sytuacji oraz tendencjach obserwowanych w poprzednich latach. Aktualne powiatowe programy opieki nad zabytkami na koniec 2023 roku posiadało jedynie 5 spośród 19 powiatów ziemskich: gorlicki, krakowski, nowosądecki, oświęcimski i wadowicki. Należy także dodać, że w okresie poddanym sprawozdawczości Sejmik Województwa Małopolskiego opracował wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025¹³⁹. Systemowa ochrona dziedzictwa kulturowego na poziomie województwa realizowana jest nieprzerwanie, zgodnie z nakazem ustawowym, od wielu lat.

Tabela 21

Wykaz obowiązujących powiatowych programów opieki nad zabytkami w województwie małopolskim na koniec 2023 roku ¹⁴⁰		
Lp.	Powiat	Okres obowiązywania
1	Gorlicki	2022–2025
2	Krakowski	2023–2026
3	Nowosądecki	2021–2024

¹³⁵ Program na lata 2021–2024, ale uchwała późniejsza, z 28 czerwca 2022 r.

¹³⁶ Program na lata 2021–2024, ale uchwała późniejsza, z 12 kwietnia 2022 r.

¹³⁷ Program na lata 2023–2026, uchwała podjęta jeszcze w 2022 r. (29 grudnia).

¹³⁸ Program na lata 2021–2024, ale uchwała późniejsza, z 28 kwietnia 2022 r.

¹³⁹ Uchwała Nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r. w sprawie przyjęcia *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025*.

¹⁴⁰ Opracowanie własne na podstawie analizy Dziennika Urzędowego Województwa Małopolskiego: <http://edziennik.malopolska.uw.gov.pl>.

4	Oświęcimski	2020–2023
5	Wadowicki	2022–2025

Wskaźnik I.9

Liczba wydanych pozwoleń lub opinii konserwatorskich

Narzędziami nadzoru konserwatorskiego oraz kontroli jakości sprawowanej właścicielskiej opieki nad zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków jest spoczywający na właścicielach i posiadaczach obiektów obowiązek uzgodnienia ze służbami konserwatorskimi – przed podjęciem działań dotyczących zabytku – dokumentacji konserwatorskiej, budowlanej lub projektowej i uzyskania pozwolenia konserwatorskiego¹⁴¹. Zgodnie z artykułem 36 ust. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, pozwolenia konserwatorskie wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Wojewódzkiego Konserwator Zabytków sporządził w sumie 9 830 pozwoleń konserwatorskich. W 2022 roku właścicielom i użytkownikom zabytków wydano 5 340 pozwoleń konserwatorskich, które dotyczyły: nieruchomości – 3 447, obiektów ruchomych – 198, zabytków archeologicznych – 1 124 oraz historycznej zieleni – 571. W kolejnym, 2023 roku wszystkim, którzy złożyli pozytywnie zaopiniowane programy prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych małopolskie służby konserwatorskie wydały w sumie 4 490 pozwoleń konserwatorskich, w tym na działania przy: nieruchomościach – 2 478, obiektach ruchomych – 240, zabytkach archeologicznych – 1 257, zieleni – 515¹⁴². Najwięcej wydanych przez służby konserwatorskie decyzji akceptowało działania prowadzone przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych (czyli dotyczyło głównie robót budowlanych) oraz badań i prac archeologicznych. Widoczny jest stopniowy wzrost, w stosunku do lat 2014–2017, wystawianych pozwoleń konserwatorskich, co świadczy o aktywności właścicieli zabytków i chęci remontowania swoich własności i wzmacniania substancji zabytkowych oraz podejmowania działań dotyczącymi zabytkowej zieleni lub takich, które poprzedzone być muszą badaniami archeologicznymi.

Tabela 22

Liczba wydanych pozwoleń i postanowień konserwatorskich przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w latach 2013–2023 ¹⁴³	
Rok	Liczba
2023	5 340
2022	4 490
2021	4 833
2020	4 856
2019	4 610
2018	4 665
2017	2 912
2016	2 957
2015	2 554
2014	2 253
2013	3 836

¹⁴¹ Wcześniej także stanowiska wydane (w toku sprawy) w formie postanowienia konserwatorskiego, na podstawie którego wojewódzki konserwator zabytków zatwierdzał pod względem konserwatorskim program prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych lub projekt budowlany. Aktualny tryb wydawania pozwoleń konserwatorskich określa Obwieszczenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 26 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

¹⁴² Dane z WUOZ w Krakowie.

¹⁴³ Opracowanie własne na podstawie danych z WUOZ w Krakowie.

Dodatkowo w ciągu dwóch lat pracownicy służb konserwatorskich opracowali **11 875 zaleceń i opinii konserwatorskich**, w 2022 roku – 5 026, a w kolejnym roku – 6 849. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Krakowie przed okresem sprawozdawczym (2021) wydał 4 768 takich dokumentów¹⁴⁴. Od lat widoczny jest stały wzrost liczby sporządzanych przez pracowników urzędu ochrony zabytków opinii i zaleceń. Tego rodzaju dokumenty przygotowane zostały w odpowiedzi na wnioski właścicieli lub posiadaczy zabytków, głównie chcących uzyskać wytyczne do planowanych do wykonania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Wskaźnik I.10

Liczba zespołów regionalnych i grup podtrzymujących miejscowy folklor

Małopolska jest regionem wyjątkowym – obok bogactwa krajobrazu naturalnego i materialnych świadków przeszłości może poszczycić się niezwykłą różnorodnością i bogactwem przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Grupy etnograficzne Małopolski oraz mniejszości etniczne historycznie zamieszkujące ten obszar – Rusini, Żydzi, Romowie, osadnicy niemieccy – stworzyły niezwykle barwną mozaikę kulturową. Województwo wyróżnia bardzo wysoka aktywność twórcza mieszkańców oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych i folklorystycznych. Tradycyjna kultura prezentowana jest w formie autentycznej lub w formie artystycznie opracowanej i stylizowanej, m.in. poprzez działalność zespołów regionalnych, kapel i grup kolędniczych. Wyrazem poszukiwań swojej tożsamości, miejsca w przestrzeni kulturowej są licznie działające zespoły regionalne, muzyki ludowej, grupy śpiewacze i zespoły o charakterze obrzędowym. Twórczość regionalna od wielu lat wzbogaca turystykę regionalną atrakcyjnymi ofertami kulturalnymi, co gwarantuje popularność Małopolski na mapie turystycznej kraju.

Bogactwo i różnorodność przejawów kultury niematerialnej i jej trwałość podkreślają liczby. W województwie małopolskim **na koniec 2023 roku** odnotowano **istnienie: 303 zespołów regionalnych** (w tym połowa dziecięcych, najwięcej zespołów działało na Podhalu), **200 grup śpiewaczych i obrzędowych, 190 muzyk ludowych** (kapel), **około 1000 twórców ludowych, 300 grup kolędniczych** (dorośli i dziecięcych), **240 gawędziarzy, 50 teatrów wiejskich oraz ponad 900 kół gospodyń wiejskich**¹⁴⁵.

Ruch folklorystyczny w regionie podlega nieustannym zmianom. **W ostatnich latach zawiesiło aktywną działalność ponad 30 zespołów regionalnych**¹⁴⁶, najwięcej na Orawie i terenie historycznych wpływów Krakowiaków Wschodnich i Zachodnich (np. Robcusie z Rabki, Małe Podhale z Jabłonki, Orawskie Dzieci z Lipnicy Wielkiej, Regle z Łasku, zespół im. Zośki Gracy z Białego Dunajca, Zawrat z Bustryku, Mali Czchowianie z Czchowa, Scurosko Magierecka ze Szczurowej, Korczyńska Brać z Korczyny). **W okresie poddanym sprawozdawczości utworzono 7 zespołów regionalnych**: Gronie z Łętowni, Mali Pojawianie z Pojawia, Takogodka z Borku Szlacheckiego, Dziecięcy Zespół Regionalny gminy Dobra, Sami Swoi z Krasnego-Lasocic, Skrzydłanie ze Skrzydłnej, Małe Brzeźnioki z Brzeznej, **dodatkowo 3 zespoły** – po przerwie – **wznowiły działalność**: Spiszacy z Łapsz Niżnych, KAMIONKA z Łysej Góry, Mały Skalnik z Kamionki Wielkiej¹⁴⁷.

Na niewielką tendencję spadkową w liczbie działających grup artystycznych miały wpływ przesłanki ekonomiczne, osobowe i kadrowe. Są tereny, gdzie pracuje niewystarczająca liczba instruktorów, dodatkowym utrudnieniem jest wymiana pokoleniowa członków zespołów, grup śpiewaczych i muzyk ludowych: starsze, wykwalifikowane osoby rezygnują już z działalności a młodsze roczniki są jeszcze na etapie doskonalenia. Wyzwaniem jest także aktywność edukacyjna i zawodowa członków zespołów, studiowanie i praca daleko poza miejscem pochodzenia (w kraju lub nawet za granicą) przyczyniająca się do powstawania problemów logistycznych w dotarciu na próby, w dalszej kolejności skutkująca brakami kadrowymi.

W porównaniu do danych z końca 2021 roku: liczba twórców ludowych, gawędziarzy, teatrów wiejskich i grup obrzędowych pozostała bez zmian, znowu zmalała – o 20 (do 300) – liczba grup kolędniczych

¹⁴⁴ Dane z WUOZ w Krakowie.

¹⁴⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu. Wszystkie podane dane są szacunkowe, istnienie i aktywność grup ciągle zmienia się w czasie (procesy dynamiczne), jedne zespoły powstają lub reaktywują działalność, inne przestają działać lub istnieć. Grupy, których celem jest podtrzymywanie miejscowego folkloru nie mają obowiązku informować MCK o swoich decyzjach i aktywności.

¹⁴⁶ Na koniec 2021 r. było ich 333, *Sprawozdanie z realizacji w latach 2020–2021 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021*, s. 35.

¹⁴⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

(na koniec 2021 roku było ich 320, na koniec 2019 roku – 350, w ciągu 4 lat ubyło 50 takich grup¹⁴⁸), natomiast wzrosła liczba muzyk ludowych (o 20) i Kół Gospodyń Wiejskich (o 8)¹⁴⁹. W kraju, kilka lat temu, odnotowano działalność 859 zespołów regionalnych, w tym 582 zespołów śpiewaczych i obrzędowych, 89 zespołów pieśni i tańca, 185 kapel ludowych oraz 3 zespołów folkowych¹⁵⁰. Grupy z Małopolski opierające swoją działalność na folklorze i tradycjach regionu miały nadal bardzo znaczący (przeważający) udział w statystykach krajowych.

Tabela 23

Liczba zespołów regionalnych w Małopolsce, w podziale na grupy etnograficzne, na koniec 2023 roku ¹⁵¹	
Grupa etnograficzna	Liczba zespołów
Górale Babiogórscy	10
Górale Kliszczaccy	6
Górale Nadpopradzcy	4
Górale Ochotniccy	3
Górale Orawscy	11
Górale Pienińscy	5
Górale Podhalańscy	90
Górale Sądeckcy	9
Górale Spiscy	25
Górale Szczawniccy	2
Górale Zagórzańscy	6
Górale Żywieccy	1
Krakowiacy /Wschodni i Zachodni	61
Lachy Limanowskie	10
Lachy Sądeckie	35
Lachy Szczyrzyckie	8
Łemkowie	3
Pogórzanie	14
Ruś Szlachecka	0
RAZEM	303

Aktywność zakładania nowych zespołów, kapel ludowych i kół gospodyń wiejskich w ostatnich latach zmalała, ale ważniejsza od znaczącego wzrostu statystyk była jakość realizowanej działalności artystycznej i edukacyjnej. W grupie kół gospodyń nadal rejestrowały działalność nowe jednostki, ogólnie ten rodzaj aktywności skupiał coraz młodsze grono kobiet, angażował w pracę także mężczyzn i dzieci. Podsumowując, ruch regionalny w województwie w okresie sprawozdawczym był nadal bardzo duży i bardzo aktywny, Małopolska wyróżniała się spośród innych regionów w kraju najbogatszą ofertą i żywą aktywnością grup folklorystycznych. Obszar województwa pokrywa mapa aż 20 regionów etnograficznych, w których żywo pielęgnowana była tradycja i kultura ludowa, najbardziej na Podhalu, Sądecku, Ziemi Limanowskiej i w regionie działalności Krakowiaków Wschodnich. Mniej aktywnymi mieszkańcami, reprezentującymi regiony etnograficzne byli: Krakowiacy Zachodni, Pogórzanie i Górale Pienińscy.

Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu – instytucja kultury, której organizatorem jest województwo małopolskie – prowadzi stałą opiekę merytoryczną nad twórcami kultur lokalnych (zespołami regionalnymi, muzykami ludowymi, instrumentalistami, śpiewakami, grupami kołędniczymi,

¹⁴⁸ Zauważalną tendencją ostatnich kilku lat jest znaczny spadek liczby grup biorących udział w przeglądach kołędniczych i ich aktywność.

¹⁴⁹ Stan na dzień 31 grudnia 2021 r. Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu, *Sprawozdanie z realizacji w latach 2020–2021 Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2018–2021*, s. 35–36.

¹⁵⁰ Na podstawie ogólnopolskiej bazy danych stworzonej w ramach programu operacyjnego MKiDN przez Stowarzyszenie Twórców Ludowych w Lublinie [w:] *Sprawozdanie z realizacji w latach 2010–2011 wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami pn. Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2010–2013*, s. 22–23. Nadal brak aktualnych danych w tym zakresie.

¹⁵¹ Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

Kołami Gospodyń Wiejskich, teatrmi wiejskimi). Od lat realizuje programy edukacyjne (kursy, seminaria, warsztaty) związane z różnymi dziedzinami kultury i sztuki regionalnej, których celem jest świadome i zgodne z tradycją regionu wykorzystanie elementów dziedzictwa kulturowego w tworzeniu współczesnych form przekazu artystycznego. Instytucja przygotowuje i realizuje liczne przeglądy i konkursy folklorystyczne, które stwarzają możliwość prezentacji i konfrontowania umiejętności grup artystycznych i twórców indywidualnych na poziomie wojewódzkim, ogólnopolskim i międzynarodowym. W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu było realizatorem 2 ciekawych projektów, które przyczyniły się do dokumentowania i udostępniania wiedzy o ludowych tradycjach Małopolski: *etnoZagroda* i *Karpackie osobliwości*. Projekt pn. *etnoZagroda* to nowatorski pomysł platformy edukacyjnej i informacyjnej, otwartej skarbnicy wiedzy, która pozwala na łatwy i powszechny dostęp do informacji online i danych z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, usystematyzowanych w oparciu o cyfrową mapę 19 historycznych regionów etnograficznych województwa małopolskiego. Projekt pn. *Karpackie osobliwości*, to cykl spotkań dokumentacyjnych, stwarzający ogromne szanse na ocalenie przed utratą najstarszych wartości kultur lokalnych¹⁵². Celem podjętych działań było utrwalenie i ochrona ludowych tradycji muzycznych, gwarowych, tanecznych i śpiewaczych oraz ich przekaz i udostępnianie za pomocą Internetu (treści i informacje zebrane w terenie w ramach przedsięwzięcia są uzupełnieniem portalu *etnoZagroda*). Podstawowe założenie *Karpackich osobliwości* opierało się na przekonaniu, że dziedzictwo niematerialne jest nadal żywe i stanowi podstawę twórczego rozwoju społeczności, a każde pokolenie Małopolan przekształca i rozwija ten dorobek, dostosowując go do aktualnych potrzeb, warunków historycznych i środowiskowych. Społeczne korzyści implikowane przez dziedzictwo kulturowe zatrzymane w kadrze, dostępne dla każdego i o każdej porze, są najważniejszą zaletą projektu. Uświadomiona przez odbiorcę wartość dziedzictwa przekłada się na jego wykorzystanie w rozwoju społeczno-kulturowym i gospodarczym regionu. Efektem końcowym przedsięwzięcia jest stworzenie internetowej biblioteki o walorach dokumentacyjnych i edukacyjnych, powszechnie i bezpłatnie dostępnej, która może wspomagać procesy zarówno dydaktyczne, jak i twórcze¹⁵³.

Wskaźnik I.11

Liczba nowych produktów regionalnych i tradycyjnych

Małopolska ma dobrze rozwiniętą ofertę produktów opartych na tradycyjnych recepturach. Pod względem liczby produktów regionalnych zarejestrowanych przez Komisję Europejską – w *Rejestrze Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych* lub *Rejestrze Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności* – zajmuje pierwsze miejsce w Polsce. **Na koniec 2023 roku** nasz kraj posiadał 48 produktów regionalnych, na 3 652¹⁵⁴ (w tym win i napojów spirytusowych) pochodzących ze wszystkich państw Unii Europejskiej, wśród nich było 10, które miały chronioną nazwę pochodzenia, 27 zarejestrowanych jako chronione oznaczenia geograficzne (lub oznaczenie geograficzne) i 11 tradycyjnych specjalności. **Z liczby 48 polskich produktów regionalnych ujętych w unijnym systemie nadal zdecydowana większość – aż 15 – pochodziło z Małopolski** (ponad 31,25% krajowego ogółu): 6 o chronionej nazwie pochodzenia: bryndza podhalańska, oscypek, redykołka, karp zatorski, nasiona fasoli *Piękny Jaś* z Doliny Dunajca, miód spadziowy z Beskidu Wyspowego – 8 o chronionym oznaczeniu geograficznym: susza sechlońska, kiełbasa lisiecka, obwarzanek krakowski, jabłka łuckie, chleb prądnicki, jagnięcina podhalańska, kiełbasa piaszczańska i czosnek galicyjski – oraz 1 gwarantowana tradycyjna specjalność: kiełbasa krakowska sucha staropolska¹⁵⁵. Produkcja produktów regionalnych związana jest ściśle z zastrzeżoną prawem technologią oraz warunkami naturalnymi obszaru, na którym powstają.

W okresie poddanym sprawozdawczości Komisja Europejska nie zarejestrowała nowego produktu regionalnego z Małopolski, rozporządzeniem wykonawczym Komisji Unii Europejskiej, rejestr europejskich produktów regionalnych powiększono wówczas o 2 produkty wytwarzane w naszym kraju – twaróg wędzony i powidła śliwkowe z Doliny Dolnej Wisły. Żaden z nich nie jest specjalnością kulinarną mieszkańców województwa małopolskiego.

¹⁵² <https://mcksokol.pl/projekty/karpackie-osobliwosci>.

¹⁵³ Dane z Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu.

¹⁵⁴ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane ze strony Komisji Europejskiej: <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>.

¹⁵⁵ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci>.

Tabela 24

Produkty regionalne wytwarzane w Małopolsce ¹⁵⁶	
Lp.	Nazwa produktu
1	Bryndza podhalańska
2	Oscypek
3	Kiełbasa lisiecka
4	Redykołka
5	Suska sechłońska
6	Obwarzanek krakowski
7	Jabłka łąckie
8	Chleb prądnicki
9	Karp zatorski
10	Fasola Piękny Jaś z Doliny Dunajca
11	Miód spadziowy z Beskidu Wyspowego
12	Jagnięcina podhalańska
13	Kiełbasa piaszczańska
14	Kiełbasa krakowska sucha staropolska
15	Czosnek galicyjski

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi na **Liście Produktów Tradycyjnych na koniec 2023 roku zarejestrowane były 232 produkty tradycyjne z województwa małopolskiego** (na 2 100 w skali kraju)¹⁵⁷. Na taką listę mogą zostać wpisane produkty – których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania dawnych, tzn. wykorzystywanych od co najmniej 25 lat metod produkcji – stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej. Udział wszystkich produktów z małopolski w krajowej liście produktów tradycyjnych wynosił 11,05%. Najwięcej produktów w spisie pochodziło z województwa lubelskiego (262), podkarpackiego (254), małopolskiego (232) i pomorskiego (186). Najmniej z warmińsko-mazurskiego (47), dolnośląskiego (52) i zachodniopomorskiego (57)¹⁵⁸. **W ostatnich dwóch latach (2022–2023) nowym produktem tradycyjnym z terenu Małopolski uznany został tylko jeden wyrób: zagórzańska zupa z karpielem na mleku** – postna zupa jarzynowa, gotowana na bazie żółtych odmian brukwi jadalnej, zwłaszcza jesienią i zimą, przez mieszkańców obszaru Zagórza (część Beskidu Wyspowego i północna strona Gorców, okolice Mszany Dolnej)¹⁵⁹. Z całego kraju w tym okresie na *Listę Produktów Tradycyjnych* wpisano w sumie 58 polskich produktów, nowe na liście małopolskie wyroby (1) stanowiły wówczas tylko 1,72% ogółu ministerialnych ówczesnych wpisów.

Tabela 25

Nowe produkty tradycyjne z terenu Małopolski – wpisane na <i>Listę Produktów Tradycyjnych</i> w latach 2022–2023 ¹⁶⁰			
Lp.	Nazwa produktu	Rodzaj produktu	Data wpisu
1	Zagórzańska zupa z karpielem na mleku	Gotowe dania i potrawy	05.01.2022

Wśród małopolskich produktów tradycyjnych było: 78 mięsnych, 50 gotowych dań i potraw, 45 piekarniczych i cukierniczych, 18 napojów alkoholowych i bezalkoholowych, 15 orzechów, nasion, zbóż, warzyw i owoców, 12 wyrobów mlecznych, 8 miódów, 1 masło oraz 5 innych produktów (syropy owocowe, sól wielicka, jajko zielononóżki kuropatwianej, wiśnicki makaron domowy tradycyjny, kiszony rydze z gminy Uście Gorlickie). Poza produktami zarejestrowanymi jako tradycyjne i regionalne, dużym

¹⁵⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/produkty-zarejestrowane-jako-chronione-nazwy-pochodzenia-chronione-oznaczenia-geograficzne-oraz-gwarantowane-tradycyjne-specjalnosci> oraz z <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-regionalne>.

¹⁵⁷ Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=2&size=10>.

¹⁵⁸ Jw.

¹⁵⁹ Jw.

¹⁶⁰ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>.

powodzeniem na krajowym rynku nadal cieszyły się wody mineralne z terenów małopolskich uzdrowisk: Muszyna Zdrój (*Muszynianka*), Piwniczna Zdrój (*Piwniczanka*) oraz lecznicze z Krynicy-Zdroju (m.in.: *Jan*, *Zuber* i *Słotwinka*).

Tabela 26

Liczba produktów tradycyjnych – w podziale na województwa ¹⁶¹	
Województwo	Liczba produktów
Dolnośląskie	52
Kujawsko-Pomorskie	101
Lubelskie	262
Lubuskie	84
Łódzkie	154
Małopolskie	232
Mazowieckie	166
Opolskie	79
Podkarpackie	254
Podlaskie	86
Pomorskie	186
Śląskie	146
Świętokrzyskie	96
Warmińsko-Mazurskie	47
Wielkopolskie	98
Zachodniopomorskie	57
RAZEM	2 100

Z roku na rok w Polsce, także w Małopolsce, systematycznie przybywa producentów, którzy chcą wyróżniać swoje produkty unijnymi symbolami ChNP, ChOG lub GTS¹⁶². Wzrasta liczba wystawianych przez wojewódzkie inspektoraty Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych świadectw jakości i certyfikatów zgodności, czyli dokumentów uprawniających do używania zarejestrowanych nazw produktów regionalnych, wystawianych przez jednostki certyfikujące upoważnione przez ministra właściwego ds. rynków rolnych.

Od 2009 roku małopolscy producenci, wytwarzający żywność wpisaną na ministerialną *Listę Produktów Tradycyjnych* mogą starać się o wyróżnienie ich towarów, zgłoszonym do ochrony w Urzędzie Patentowym RP, wspólnym znakiem towarowym gwarancyjnym pn. *Produkt Tradycyjny z Małopolski*. Oznaczenie to stanowi przedmiot prawa autorskiego, do którego majątkowe prawa przysługują wyłącznie Województwu Małopolskiemu¹⁶³. Do końca 2023 roku uprawnionych do używania znaku *Produkt Tradycyjny z Małopolski* było 24 producentów 42 produktów, w tym m.in.: pstrąga ojcowskiego tęczowego i potokowego, miodu ze spadzi jodłowej z Pogórza Rożnowskiego, kiszonych rydzów z gminy Uście Gorlickie, śliwek w zalewie korzennej z Wolicy, charsznickiej kapusty kiszonej, szynki podstolego, chleba żarnowego z Łomnej, sądeckich lodów, balsamu kapucyńskiego, wiśnickiego makaronu domowego tradycyjnego, barszczu czerwonego krakowskiego, serów twarogowych niedojrzewających i mleka od krów rasy polskiej czerwonej. W okresie poddanym sprawozdawczości wzrosła o 22 produkty ogólna liczba towarów oznaczona małopolskim znakiem gwarancyjnym (wzrost o 110%).

¹⁶¹ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/lista-produktow-tradycyjnych12?page=1&size=10>.

¹⁶² ChNP – Chroniona Nazwa Pochodzenia, ChOG – Chronione Oznaczenie Geograficzne, GTS – Gwarantowana Tradycyjna Specjalność.

¹⁶³ Uchwała nr 912/18 ZWM z dnia 29 maja 2018 roku w sprawie przyjęcia Regulaminu używania wspólnego znaku towarowego gwarancyjnego *Produkt Tradycyjny z Małopolski* oraz udzielenia pełnomocnictwa do reprezentowania Województwa Małopolskiego w sprawach związanych z realizacją Regulaminu (nowy regulamin z późniejszą zmianą), <https://www.malopolska.pl/malopolskismak/produkty-tradycyjne>.

Wskaźnik I.12**Liczba zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski ujętych na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego**

W 2011 roku Polska ratyfikowała *Konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego*, sporządzoną w Paryżu dnia 17 października 2003 roku. Krajowy program ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego zakłada prowadzenie krajowego inwentarza tego rodzaju dziedzictwa. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w styczniu 2013 roku ogłosił ciągły nabór wniosków o wpis na *Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego*. Wnioski o umieszczenie zjawisk na liście, składane przez instytucje, organizacje pozarządowe, społeczności lokalne i osoby prywatne, przyjmuje – w imieniu Ministra – Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego ma charakter informacyjny, stanowi dokumentację żywego niematerialnego dziedzictwa naszego kraju i realizację wymogu *Konwencji UNESCO*. Zgłoszenie elementu niematerialnego dziedzictwa kulturowego na listę musi zawsze odbywać się przy jak najszerszym zaangażowaniu związanych z danym zjawiskiem społeczności (tzw. depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego) i za ich świadomą i dobrowolną zgodą. **Na koniec 2023 roku na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego** ogółem ujętych zostało 85 przejawów usankcjonowanej tradycją działalności człowieka, związaną z praktykowaniem tradycji, zwyczajów, obyczajów, wykonywaniem tradycyjnego rzemiosła i rękodzieła, kultywowaniem pamięci historycznej, przechowywaniem wiedzy tradycyjnej i wierzeń, tradycjami muzycznymi, widowiskowymi i językowymi, w tym **12 zjawisk i przejawów dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski** (to ponad 14% wpisów w skali kraju)¹⁶⁴. W krajowym spisie, do końca 2021 roku, ujęto żywe regionalne tradycje: krakowskiego szopkarstwa, pochodu Lajkonika (zwanego także Konikiem Zwierzynieckim), umiejętność wytwarzania instrumentu i praktyki gry na kozie (dudach podhalańskich), krakowskiej koronki klockowej, zabawkarstwa żywiecko-suskiego¹⁶⁵ oraz wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek). Dodatkowo zjawiskiem o charakterze ogólnonarodowym były wówczas 2 wpisy dotyczące tańców: polskie tańce narodowe (m.in. mazur, kujawiak, oberek i pochodzący z Małopolski krakowiak) oraz polonez – taniec polski¹⁶⁶.

W okresie poddanym sprawozdawczości (w latach 2022–2023) na krajową listę wpisano 6 tradycji będących przejawem pielęgnowanych w Małopolsce zwyczajów, wierzeń lub umiejętności: w 2022 roku – bacowanie oraz tkanie rękawic furmańskich przez Czarnych Górali, w 2023 roku – tradycje Barbórkowe i kult św. Kingi wśród górników solnych kopalni w Bochni i Wieliczce, umiejętność wyplatania koszyka wikowego w gminie Ciężkowice, zwyczaje flisackie na Dunajcu w Pieninach oraz bobowską koronkę klockową. Małopolskie wpisy z tego okresu stanowiły 20% wszystkich nowych pozycji na *Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego* (ogółem było 30 wpisów). Z innych regionów Polski w krajowym spisie ujęto w tym okresie m.in.: wielkanocne procesje konne na Górnym Śląsku, hafciarstwo kurpiowskie z Puszczy Zielonej oraz tradycje rzeźbiarskie ośrodka w Kutnie. W latach 2022–2023 zwiększyła się – porównując do lat wcześniejszych – aktywność regionalnych twórców i interesariuszy dziedzictwa niematerialnego z terenu Małopolski w utrwalaniu i upowszechnianiu na poziomie krajowym swojej twórczości i przejawów lokalnej obyczajowości i tradycji.

Tabela 27

Zjawiska i polskie tradycje z terenu Małopolski ujęte na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego ¹⁶⁷	
Lp.	Rodzaj zjawiska, tradycji
1	Szopkarstwo krakowskie
2	Pochód Lajkonika
3	Umiejętność wytwarzania instrumentu i gry na kozie
4	Zabawkarstwo żywiecko-suskie
5	Krakowska koronka klockowa
6	Wyścigi kumoterek (podhalańskich sanek)
7	Bacowanie
8	Tkanie rękawic furmańskich przez Czarnych Górali

¹⁶⁴ Dane z NID, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

¹⁶⁵ Ta tradycja kultywowana jest na terenie położonym w granicach dwóch województw: małopolskiego i śląskiego.

¹⁶⁶ Dane z NID, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

¹⁶⁷ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Opracowanie własne na podstawie danych z NID, <https://nid.pl/dziedzictwo-niematerialne/krajowa-lista-niematerialnego-dziedzictwa-kulturowego/>.

9	Koszyk wikowy – tradycja wyplatania w gminie Ciężkowice
10	Tradycje Barbórkowe oraz kult św. Kingi wśród górników solnych kopalni w Bochni i Wieliczce
11	Bobowska koronka klockowa
12	Tradycje flisackie na Dunajcu w Pieninach

Krajowy inwentarz przejawów dziedzictwa niematerialnego stanowi podstawę do formułowania wniosków o zamieszczenie elementów i przejawów dziedzictwa z terenu naszego kraju na *Liście reprezentatywnej niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości UNESCO*. Pierwszą polską tradycją – wyróżnioną w 2018 roku wpisem na tę prestiżową, światową listę – była regionalna tradycja rzemieślnicza – krakowskie szopkarstwo. **W 2022 roku**, czyli w okresie poddanym sprawozdawczości, **na arenie międzynarodowej wyróżniono aktywne na terenie Małopolski tradycje flisackie** (wspólny wpis Austrii, Czech, Niemiec, Łotwy, Polski i Hiszpanii), **a w 2023 roku tradycyjny taniec polski – polonez (tradycja ogólnonarodowa)**. Polskie przejawy zwyczajów i umiejętności powiększyły reprezentatywny, paryski spis niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, który na koniec 2023 roku obejmował już 611 zjawisk i tradycji pochodzących z terenów 140 krajów świata, a dodatkowy ogólnoswiatowy rejestr dobrych praktyk w zakresie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego wyróżniał 37 zjawisk z 32 krajów (żadnego z Polski)¹⁶⁸.

Poza *Krajową listą niematerialnego dziedzictwa kulturowego* Narodowy Instytut Dziedzictwa od 2018 roku prowadzi *Krajowy rejestr dobrych praktyk*. W okresie sprawozdawczym na liście figurowało 11 wyróżniających się w skali kraju działań na rzecz zachowania i popularyzacji niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym działalność Małopolskiego Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu¹⁶⁹, instytucji kultury, dla której organizatorem jest województwo małopolskie. W latach 2022–2023 jako dobrą praktykę uznano działalność innej małopolskiej instytucji kultury – Bukowińskiego Centrum Kultury Dom Ludowy w Bukowinie Tatrzańskiej, prężnie działającej jednostki, która za główny cel działalności obrała pielęgnowanie tradycji, zaszczerpienie jej w sercach młodego pokolenia, a także promowanie kultury góralskiej w Polsce oraz poza jej granicami. W Domu Ludowym działają 3 zespoły regionalne: przedszkolny „Orlynta”, szkolny „Mali Wyrchowianie” i młodzieżowy „Wyrchowianie”. Skupiają około 100 młodych bukowian, którzy pod okiem instruktorów podnoszą swoje umiejętności z tańca, śpiewu i gry na instrumentach. Jednostka patronuje również 11 zespołom regionalnym z Gminy Bukowina Tatrzańska: „Mali Białcanie” i „Białcanie” z Białki Tatrzańskiej, Zespół Regionalny „Małe Podhale” i „Podhale” Grupa Spiska z Jurgowa, Zespół Regionalny „Ciardasie” i „Koce Łapki” z Czarnej Góry, Zespół Regionalny „Trzy Potoki” z Rzepisk, Zespół Regionalny „Mali Brzegowianie” i „Brzegowianie” z Brzegów Zespół Regionalny „Ślebodni” i „Zawaternik” z Leśnicy–Gronia. W tej samorządowej instytucji kultury działa także Szkoła Ginących Zawodów. Chlubą placówki jest, aktywny już 100 lat, Amatorski Zespół Teatralny im. Józefa Pitoraka. Wielokrotnie nagradzany, ciepło przyjmowany przez publiczność wystawia sztuki zaadaptowane do realiów i gwary góralskiej¹⁷⁰.

Wskaźnik I.13

Liczba zarchiwizowanych cyfrowo zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utworzonych elektronicznych baz informacji o zabytkach

Małopolska ma dobre wzorce postaw etnologów i badaczy zbierających materiały dokumentujące dziedzictwo kulturowe regionu, np. postać wybitnego etnografa Romana Reinfussa. Obecne technologie teleinformacyjne dają szansę zrewolucjonizowania dostępu do wiedzy i dziedzictwa kulturowego, zmieniają kanały dotarcia do kultury i uczestnictwa w niej, z pasywnego odbioru na świadomą selekcję i wybór. Zmiana polega m.in. na tym, że nie ma już konieczności odbioru tego, co udostępniali lub uznali za istotne specjaliści bądź tego, co dostępne było lokalnie – w stronę dostępu do nieograniczonych zasobów dziedzictwa, np. w postaci cyfrowej w obiegu globalnym. Internet i digitalizacja na nowo zdefiniowały dostępność do dziedzictwa kulturowego. Globalna sieć daje nowe możliwości dotarcia do

¹⁶⁸ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r. Dane z Komitetu Światowego Dziedzictwa, <https://ich.unesco.org/en/lists?text=&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs>.

¹⁶⁹ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2021 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2022, s. 73.

¹⁷⁰ https://bukowinatatrzańska.pl/dom-ludowy/art_1543_dom_ludowy.html.

danych i zasobów, ale także do odbiorców kultury. Większość przejawów dziedzictwa może zostać poddana digitalizacji, takie jest również zamierzenie narodowej polityki kulturalnej¹⁷¹.

Digitalizacja dziedzictwa ma ogromne znaczenie dla jego ochrony, promocji i udostępnienia. Ułatwia podejmowanie działań badawczych i konserwatorskich, chroni obiekty zabytkowe przed nadmiernym użytkowaniem, w sposób nieograniczony umożliwia upowszechnianie, zwiększa wykorzystanie potencjału dziedzictwa w edukacji. Możliwe jest powstawanie nowych modeli biznesowych w oparciu o cyfrowe dziedzictwo kulturowe, użytkowane w ramach nowych mediów i branż kreatywnych. Proces digitalizacji dziedzictwa kulturowego przyczynia się do zwiększenia dostępności wytworów kultury i umożliwia poszczególnym instytucjom przeprowadzenie inwentaryzacji i archiwizacji zasobów, co z kolei zapewni ich zachowanie dla przyszłych pokoleń. Digitalizacja dziedzictwa kulturowego jest więc przedsięwzięciem wielopłaszczyznowym, które wymusza konieczność podejmowania działań w zakresie strategicznego planowania, zapewnienia odpowiedniej infrastruktury technicznej, wykwalifikowanej kadry, a co za tym idzie również niezbędnych środków finansowych¹⁷².

W obszarze dziedzictwa kulturowego można wyróżnić następujące zasoby podlegające digitalizacji: biblioteczne, archiwalne, audiowizualne i muzealne oraz obiekty zabytkowe. W ramach prac digitalizacyjnych powstają różne typy odwzorowań cyfrowych, np. graficzne obrazy nieruchome 2D (w tym obrazy graficzne materiałów tekstowych oraz odwzorowania planów, map, fotografii itd.); tekstowe i graficzno-tekstowe, graficzne obrazy 3D, cyfrowe zapisy dźwięku, cyfrowe zapisy obrazów ruchomych (z dźwiękiem lub bez). W dalszym etapie kluczowe jest przygotowanie i zarządzanie odpowiednimi repozytoriami danych (cyfrowe archiwa), jak również działania związane z szerokim udostępnianiem i upowszechnianiem zarchiwizowanych cyfrowo zasobów dziedzictwa.

Stan digitalizacji zasobów muzealnych, będących w posiadaniu małopolskich muzeów – pomimo prowadzonych od lat procesów digitalizacji zbiorów – nadal jest niewystarczający w stosunku do liczby i wartości posiadanych muzealiów. Na koniec 2023 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 111 muzeów, łącznie z oddziałami, które stanowiły 11,4% takich placówek w kraju. Małopolskie muzea posiadały 3 322,2 tys. sztuk muzealiów, na 21,43 mln sztuk wszystkich muzealiów w Polsce¹⁷³ (15,5% ogółu zasobu). W statystykach krajowych największe liczby zbiorów wykazały instytucje o profilu interdyscyplinarnym, historycznym i muzea sztuki. Powyżej 96% z wykazanych muzealiów wpisanych było do ksiąg inwentarzowych muzeów sektora publicznego. Muzea przechowywały ponad 1,3 mln obiektów w depozytach. W placówkach muzealnych w 2023 roku zdigitalizowano 386,1 tys. obiektów (w porównaniu z liczbą 327,5 tys. sztuk odwzorowanych cyfrowo w 2022 roku). Na 4,5 mln w sumie zdigitalizowanych obiektów 26% było udostępnianych w katalogach cyfrowych (w roku poprzedzającym wartości te wynosiły odpowiednio: 4,2 mln obiektów i 25%)¹⁷⁴. Małopolskie muzea na koniec okresu sprawozdawczego (2023) miały zdigitalizowanych ogółem 932 011 sztuk muzealiów (czyli 28,05% regionalnego zasobu), w 2022 roku digitalizacji poddano 94 758 obiektów, w 2023 roku – 56 397 eksponatów¹⁷⁵, co stanowiło 14,60% i 28,93% ogółu wykonanych w okresie sprawozdawczym odwzorowań w krajowych muzeach cyfrowych muzealiów.

Tabela 28

Digitalizacja zbiorów w muzeach małopolskich – w latach 2017–2023 ¹⁷⁶				
Lata	Liczba wszystkich zdigitalizowanych muzealiów (w szt.)	W tym muzealia zdigitalizowane w ciągu danego roku (w szt.)	Udostępnione w katalogach cyfrowych	Wydatki poniesione na digitalizację w ciągu roku (w tys. zł)
2023	932 011 ¹⁷⁷	56 397	368 481	4 162
2022	941 069	94 758	434 457	6 778

¹⁷¹ Program digitalizacji dóbr kultury oraz gromadzenia, przechowywania i udostępniania obiektów cyfrowych w Polsce 2009-2020 – Raport opracowany na zlecenie MKiDN jako jeden z „Raportów o Stanie Kultury”, <http://www.nac.gov.pl/wp-content/uploads/2015/05/Program-digitalizacji-2009-2020-1.pdf>.

¹⁷² *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju UMWM, Kraków 2020, s. 4.

¹⁷³ *Działalność muzeów w 2023 r.*, Informacje Sygnalne, GUS, s. 2.

¹⁷⁴ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 144.

¹⁷⁵ Dane z Urzędu Statystycznego w Krakowie, informacje niepublikowane w BDL, GUS.

¹⁷⁶ Jw. US w Krakowie przekazał informację, że jednostki (muzealne) potwierdziły poprawność danych.

¹⁷⁷ Mniejsza liczba zdigitalizowanych zbiorów muzealnych (w 2023 r.) jest efektem dokonania korekt informacji złożonych na formularzu K-02 przez podmioty objęte obowiązkiem sprawozdawczym – informacja z US w Krakowie.

2021	804 667	58 140	403 126	5 579
2020 ¹⁷⁸	710 268	59 341	299 585	3 004
2019	987 155	58 373	285 693	2 185
2018	553 343	55 706	241 688	1 841
2017	878 814	54 949	289 724	11 862

Tabela 29

Muzea wraz z oddziałami i muzealia w ujęciu krajowym w 2023 roku ¹⁷⁹		
	Muzea wraz z oddziałami	Muzealia w (tys. szt.)
Dolnośląskie	72	3 147,8
Kujawsko-pomorskie	45	1 097,4
Lubelskie	56	1 327,3
Lubuskie	17	330,3
Łódzkie	46	961,7
Małopolskie	111	3 322,2
Mazowieckie	140	3 008,3
Opolskie	20	284,4
Podkarpackie	61	1 273,2
Podlaskie	25	425,9
Pomorskie	101	797,0
Śląskie	79	3 241,1
Świętokrzyskie	33	302,8
Warmińsko-mazurskie	35	264,5
Wielkopolskie	93	1 264,3
Zachodniopomorskie	40	386,5
RAZEM	974	21 434,7

Pod względem dyscyplin, najliczniej zdigitalizowane były małopolskie zbiory z zakresu fotografii, techniki oraz sztuki. Należy zaznaczyć, że była to przede wszystkim digitalizacja 2D – zresztą główną formą digitalizacji stosowaną przez przeważającą część polskich muzeów są zdjęcia cyfrowe, które nie mogą być wykorzystane do bardziej zaawansowanych technologicznie prezentacji. Na koniec okresu sprawozdawczego w wirtualnej sieci udostępniono sumie 932 011 jednostek (zabytków) muzealnych będących w opiece tego rodzaju małopolskich instytucji kultury (w Polsce wówczas ogółem było to 4,5 mln jednostek).

Dla porównania danych dotyczących cyfryzacji zasobów, na koniec 2023 roku w skali kraju całkowicie zewidencjonowany zasób archiwów państwowych obejmował 103 758 zespołów (zbiorów) archiwalnych, liczących 45 563 912 jednostek archiwalnych, o rozmiarze 384 658,53 metrów bieżących oraz 432 476 plików o rozmiarze 44 325 009,25 MB. Pod koniec okresu sprawozdawczego większość (99,81%) zasobu archiwów państwowych stanowiły materiały archiwalne w postaci tradycyjnej (45 475 942 jednostek), materiały archiwalne w postaci elektronicznej stanowiły jedynie 0,19% zasobu (87 970)¹⁸⁰. Liczba obiektów zdigitalizowanych przez wszystkie placówki biblioteczne w kraju w 2023 roku wzrosła o 6,6%, w porównaniu z 2022 rokiem. Na koniec okresu sprawozdawczego w zapisie cyfrowym było w sumie 11 534 tys. obiektów w placówkach bibliotecznych w kraju, w ciągu okresu sprawozdawczego (dwóch lat) zdigitalizowano 1 380,8 tys. jednostek (obiektów). W drugim roku

¹⁷⁸ Począwszy od 2020 r. do grupy muzeów GUS zalicza wyłącznie jednostki, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin.

¹⁷⁹ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 147.

¹⁸⁰ Tamże, s. 89.

podanym sprawozdawczości (2023) zmalały wydatki przeznaczone na digitalizację zbiorów bibliotecznych, z wartości 69 558,6 tys. zł w 2022 roku do kwoty 35 611,5 tys. zł w 2023 roku¹⁸¹.

Prowadzone w ostatnich latach – przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego – badanie dotyczące procesu digitalizacji małopolskiego dziedzictwa kulturowego w instytucjach kultury wykazało, iż 71% respondentów (placówek muzealnych wraz z oddziałami w regionie, które udzieliły odpowiedzi na ankietę) digitalizowało swoje zasoby, jednak żadne z muzeów prywatnych nie podejmowało takich działań. Najczęściej wskazywanym problemem utrudniającym digitalizację zasobów muzealnych były braki: wystarczających środków finansowych, odpowiedniego sprzętu lub oprogramowania oraz wykwalifikowanej kadry. Jako dodatkowe problemy zakwalifikowano także brak odczuwania potrzeby digitalizacji zbiorów przez daną instytucję (np. ze względu na niewielką liczbę unikalnych eksponatów) oraz obawę przed uszkodzeniem eksponatów w trakcie ich kopiowania do zapisu elektronicznego. Ustalono, że w przekonaniu małopolskich muzealników istnieją dwa główne powody budowania elektronicznych baz danych: na wewnętrzny, własny użytek instytucji oraz z powodu chęci zachowania zbiorów dla przyszłych pokoleń¹⁸². Większość z badanych muzeów przyjęło standardy digitalizacji zbiorów zgodne z zaleceniami (wytycznymi) krajowych bądź międzynarodowych instytucji. Najwięcej placówek przyjęło normy oparte na wytycznych Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, a więc jednego z Centrów Kompetencji. Wprowadzenie dobrych praktyk digitalizacji według standardów tej instytucji zadeklarowało 10 muzeów, w tym 2 okręgowe. Z kolei 4 muzea wykorzystywały standardy wypracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. *Ponadto pojawiały się pojedyncze deklaracje wskazujące na wykorzystanie wytycznych autorstwa Biblioteki Narodowej, Biblioteki Kongresu USA, Federal Agencies Digitization Guidelines Initiative, Metamorfoze, Technical Guidelines for Digitizing Cultural Heritage Materials, Małopolskiego Instytutu Kultury czy wytycznych zawartych w publikacji pod redakcją Grzegorza Płoszajskiego, pn. „Standardy w procesie digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego”.* Z deklaracji uzyskanych w ankiecie Małopolskiego Obserwatorium Rozwoju Regionalnego wynika, że niemal 1,3 mln eksponatów będących w posiadaniu małopolskich placówek muzealnych (w tym ponad 133 tys. przechowywanych w muzeach okręgowych) zostało przeznaczonych do digitalizacji, z kolei ponad 240 tys. (z czego ponad 66 tys. w muzeach okręgowych) zostało zdigitalizowanych do formatu kopii wzorcowych, a ponad 110 tys. (w tym ponad 35 tys. w muzeach okręgowych), czyli około 46% zdigitalizowanych do kopii wzorcowej eksponatów udostępnionych na zewnątrz w formie cyfrowej. Jednym z wyzwań – jak piszą autorzy raportu – z którym muszą mierzyć się instytucje kultury w realizacji procesu digitalizacji zbiorów, jest zapewnienie właściwej przestrzeni sieciowej w celu przechowywania zdigitalizowanych obiektów. Kwestią problematyczną są zarówno zagwarantowanie wystarczającej ilości miejsca, jak i odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa danych¹⁸³.

Dla Małopolski są ważne szczególnie dwa działania digitalizacyjne: funkcjonowanie Regionalnej Pracowni Digitalizacji w Małopolskim Instytucie Kultury¹⁸⁴ oraz podjęty projekt digitalizacji zasobów kościelnych pn. *Sakralne Dziedzictwo Małopolski*¹⁸⁵. Zadanie realizowane przez samorządową instytucję kultury województwa małopolskiego (*Wirtualne muzea Małopolski*) jest istotne, ponieważ wyznacza standardy digitalizacji 3D obiektów zabytkowych oraz polega na współpracy kilkunastu muzeów w ramach jednego repozytorium / portalu. **W okresie sprawozdawczym w zapisie cyfrowym zarchiwizowano i umieszczono w bazie danych repozytorium 1 840 obiektów kultury materialnej.** Portal *Wirtualne muzea Małopolski* na koniec 2023 roku udostępniał prawie 3 200 cyfrowych eksponatów (w tym 1 415 w zapisie 3D) już z 51 małopolskich muzeów, ośrodków i galerii sztuki, co wyróżniało ten projekt na tle całego kraju¹⁸⁶. Przedsięwzięcie Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II

¹⁸¹ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 119.

¹⁸² *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju UMWM, Kraków 2020, s. 6, 17–18. Wśród ankietowanych instytucji znalazły się 3 muzea okręgowe – z Krakowa, Tarnowa i Nowego Sącza, które wypełniły kwestionariusz także w imieniu wszystkich swoich oddziałów, tj. w przypadku Muzeum Krakowa – 19 oddziałów znajdujących się na terenie miasta Krakowa, w przypadku Muzeum Okręgowego w Tarnowie – 9 placówek oraz w przypadku Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu – 7 podległych oddziałów. W analizie każde z muzeów okręgowych zostało potraktowane jako 1 respondent. Pozyskano odpowiedzi od 31 jednostek (w tym muzeów z licznymi oddziałami).

¹⁸³ Tamże, s. 21–26.

¹⁸⁴ Regionalną Pracownię Digitalizacji utworzono w ramach projektu mającego na celu zachowanie dziedzictwa kulturowego Małopolski w formie cyfrowej i udostępnienie go szerokiemu gronu odbiorców w Internecie, <http://muzea.malopolska.pl/>.

¹⁸⁵ Projekt zakładał stworzenie portalu prezentującego sakralne dziedzictwo Małopolski.

¹⁸⁶ Dane z Małopolskiego Instytutu Kultury. Nie wszystkie opublikowane na portalu obiekty są digitalizowane przez MIK, niektóre udostępniane są w ramach komplementarności (swoje zasoby digitalizuje dana placówka). W latach 2022–2023 taka sytuacja miała miejsce w przypadku projektu realizowanego przez Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie (84 cyfrowe obiekty przekazane do bazy portalu). Inną sytuacją jest dokonanie digitalizacji części zbiorów przez MIK (1 478 obiektów) dla Ośrodka Dokumentacji Sztuki Tadeusza Kantora CRICOTEKA – odwzorowania cyfrowe zostały umieszczone w bazie danych MIK, ale ze względu na ograniczenia prawno-autorskie nie mogły zostać opublikowane w Internecie, są dostępne poprzez wewnętrzny

w Krakowie dążyło do systemowej digitalizacji zbiorów kościelnych w Małopolsce, a jest to jeden z najobszerniejszych zbiorów zabytków wszystkich typów (zabytki ruchome, archiwa, książki itp.) w regionie. Zadanie pn. *Cyfrowe Archiwum Archidiecezji Krakowskiej* finansowane było z Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa 2014–2020, realizowane było w terminie od 2 stycznia 2020 roku do 31 grudnia 2022 roku, prace zakończono w okresie podanym sprawozdawczości¹⁸⁷. W ramach projektu *Sakralne Dziedzictwo Małopolski* (www.sdm.upjp2.edu.pl) zdigitalizowano: 4 178 dzieł sztuki (to 55 715 zdjęć), lokowanych w 170 obiektach (kościółach, kaplicach, klasztorach). W ramach innego projektu – pn. *Rzemiosło Artystyczne Małopolski* (www.ram.upjp2.edu.pl) – finansowanego z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, zapisom cyfrowym poddano 8 908 szat liturgicznych (14 391 zdjęć) i 3 810 paramentów liturgicznych (16 481 zdjęć), z blisko 200 obiektów sakralnych w regionie¹⁸⁸.

W okresie poddanym sprawozdawczości Muzeum Archeologiczne w Krakowie ukończyło projekt wspierający rozwój cyfrowych zasobów kultury pt. *Archeologiczny Atlas Małopolski. Digitalizacja i udostępnienie zasobów Muzeum Archeologicznego w Krakowie*. Celem zadania było stworzenie zintegrowanego systemu informacji o dziedzictwie archeologicznym Małopolski i ich udostępnienie na platformie *Archeologiczny Atlas Małopolski*¹⁸⁹. W zakresie projektu wykonano: wysokiej jakości odwzorowania cyfrowe, elektronicznego repozytorium gromadzące materiał zdjęciowy i opisowy oraz dokumenty archiwalne. W ramach zadania powstało także zaplecze w postaci informatycznej infrastruktury zapewniającej długoterminowe przechowywanie cyfrowych zasobów, ich przetwarzanie oraz sprawną publikację on-line. *Archeologiczny Atlas Małopolski*, opracowany przez archeologów z Muzeum Archeologicznego w Krakowie, to kompendium wiedzy o dziedzictwie archeologicznym regionu i unikatowych odkryciach na blisko 400 stanowiskach archeologicznych w Małopolsce. Portal zawiera opracowane informacje naukowe o wydobytych zabytkach, ich datowaniu, treści kulturowej oraz historii odkryć. W bazie portalu znajdują się cyfrowe odwzorowania zabytków, archiwalii, a także map i zdjęć stanowisk. Baza prezentuje również sylwetki archeologów biorących udział w badaniach oraz słownik pojęć. Portal zbudowany jest na bazie współczesnej mapy. Użytkownicy mogą planować trasy wycieczkowe lub poruszać się po stanowiskach archeologicznych według preferowanych wytycznych – chronologicznych, tematycznych lub geograficznych¹⁹⁰.

Warto odnotować także, że w okresie poddanym sprawozdawczości wiele innych podmiotów (np. organizacji pozarządowych) realizowało zadania digitalizacyjne wspierające zachowanie i upowszechnienie małopolskich dziedzictwa kulturowego. W ramach programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Kultura cyfrowa*, którego celem jest udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, dofinansowanie z budżetu państwa na cyfryzację zasobów dziedzictwa kulturowego w latach 2022–2023 otrzymały m.in. następujące zadania realizowane na terenie Małopolski: *Bazylika Mariacka z Ołtarzem Wielkim Wita Stwosza – perła w koronie skarbów Krakowa cyfrowo i wirtualnie w 3D* (dotacja 182 000 zł dla Parafii Wniebowzięcia NMP w Krakowie), *Cyfrowe archiwum Fundacji im. Marii Pinińskiej-Bereś i Jerzego Beresia – etap II* (dotacja 32 210 zł dla Fundacji im. Marii Pinińskiej-Bereś i Jerzego Beresia), *Włodzimierz Puchalski na maxa. Digitalizacja i udostępnienie negatywów o tematyce przyrodniczej* (64 000 zł dla Muzeum Niepołomickiego) oraz *Blog historii muzeum.pl – opowieści o obiektach z cyfrowej kolekcji Muzeum Narodowego w Krakowie* (70 000 zł dla Fundacji Instytut Łukasiewicza). Wśród beneficjentów tego programu znalazła się także instytucja kultury, dla której funkcję organizatora pełni województwo małopolskie. Małopolski Instytut Kultury w Krakowie otrzymał dotację o wartości 118 000 zł na realizację zadania pn. *Zapomniane dziedzictwo – 800 lat historii skarbcza miechowskich bożogrobców*¹⁹¹.

Skala potrzeb w obszarze digitalizacji dziedzictwa kulturowego w Małopolsce jest mocno zróżnicowana – i jak mówią autorzy raportu opracowanego przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego – to powinno zostać uwzględnione w projektowaniu polityk publicznych w tej dziedzinie¹⁹². Proces digitalizacji będzie bardzo długotrwały i właściwie nigdy się nie zakończy – w związku z potrzebą aktualizacji zasobów, rozwojem technologii cyfrowych, możliwością coraz lepszego skanowania itp.

system w siedzibie Ośrodka. Zarówno w pierwszym, jak i drugim przypadku eksponaty zostały zarchiwizowane cyfrowo w repozytorium MIK i stanowią część zbiorczej liczby 1840.

¹⁸⁷ Wartość projektu i jednocześnie dofinansowania (100%): 7 328 560,43 zł, <https://caak.upjp2.edu.pl/o-projekcie>.

¹⁸⁸ Dane z Instytutu Historii Sztuki i Kultury Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

¹⁸⁹ <https://archeologicznyatlas.pl>.

¹⁹⁰ Jw., <http://ma.krakow.pl/muzeum/zbiory/projekt-archeologiczny-atlas-malopolski/>. Projekt uzyskał dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, Poddziałanie 2.1.2 Cyfrowe zasoby regionalne. Wartość projektu: 1 467,39 tys. zł, wsparcie UE: 1 247,28 tys. zł.

¹⁹¹ Dane z MKiDN, <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-cyfrowa4> i <https://www.gov.pl/web/kultura/kultura-cyfrowa5>.

¹⁹² *Digitalizacja dziedzictwa kulturowego w Małopolsce, analiza procesu w instytucjach muzealnych*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Zrównoważonego Rozwoju UMWM, Kraków 2020, s. 25.

Dla przykładu Muzeum Narodowe w Krakowie szacuje, że ogólną digitalizację wszystkich zbiorów ukończy w 2040 roku¹⁹³.

Wskaźnik 14

Liczba organizacji pozarządowych działających w obszarze ochrony zabytków i miejsc pamięci narodowej oraz podtrzymywania tradycji narodowych

Sektor organizacji pozarządowych jest młodą i ciągle rozwijającą się sferą życia społecznego w Polsce, zarówno pod względem prawnym, instytucjonalnym, jak i infrastrukturalnym. W ciągu ostatnich kilkunastu lat powstawały dokumenty, które regulują i opisują sposób jego funkcjonowania. Prawna definicja organizacji pozarządowej pojawiła się wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie wraz z późniejszymi zmianami tej ustawy¹⁹⁴. Z powstaniem nowego systemu pojawiła się istotna rola samorządu terytorialnego – wzmacnianie partnerstwa sektora publicznego z sektorem pozarządowym i prywatnym, jako skutecznego narzędzia rozwoju regionalnego i elementu budowania społeczeństwa obywatelskiego. Zwiększenie efektywności środków publicznych możliwe jest m.in. poprzez podniesienie stopnia partycypacji podmiotów NGO's oraz sektora prywatnego w realizacji zadań z zakresu kultury i dziedzictwa kulturowego. Dostępne systemy finansowania zachęcają do powoływania organizacji społecznie użytecznych, dlatego też przez lata zauważalny jest stały rozwój tego sektora i wzrost jego aktywności w życiu publicznym.

Do sektora non-profit zaliczamy podmioty, które spełniają następujące warunki: są w odpowiednim stopniu sformalizowane (np. w wyniku zarejestrowania we właściwym urzędzie) lub przynajmniej ich cele, sposób działania i struktura mają charakter trwały, są instytucjonalnie odrębne od administracji publicznej, mają charakter niezarobkowy (nie działają dla zysku i nie rozdzielają ewentualnej nadwyżki między swoich członków, pracowników itp.), są samorządne (władze i kierunki działania określone są wewnątrz organizacji) oraz charakteryzują się dobrowolnością uczestnictwa w działalności organizacji¹⁹⁵.

Ważną rolę dla upowszechniania wiedzy o wartości dziedzictwa kulturowego regionu (materialnego jak i niematerialnego) pełnią organizacje pozarządowe. **W województwie małopolskim** – w okresie poddanym sprawozdawczości – **zarejestrowanych było ogółem 14 486 działających** (nie wyrejestrowanych) **wszystkich organizacji pozarządowych**, jednak działania podejmowane **w obszarze tematycznym „kultura, sztuka, tradycja” realizowały 1 384 podmioty**, z tego w samym Krakowie – 656, Tarnowie – 52, Nowym Sączu – 52, Zakopanem – 33, Oświęcimiu – 19 (w mniejszych miejscowościach odpowiednio mniej, np. w: Krzeszowicach – 13, Krynicy-Zdroju – 11, Skawinie – 10, Olkuszu – 10, Muszynie – 3, Pcimiu – 2). Taką kwalifikację przedsięwzięć deklarowały w kraju w sumie 13 122 organizacje (udział małopolski w ogólnej liczbie takich podmiotów w Polsce wynosił 10,55%). Dodatkowo 1 014 podmiotów społecznych w regionie działało w sferze tzw. „rozwoju lokalnego”, w kraju odpowiednio więcej – 11 308 (regionalne organizacje stanowiły prawie 9% krajowego ogółu). Dla porównania – w województwie mazowieckim były to odpowiednio wielkości: 2 729 i 1 698 takich NGO's. Dane dotyczące Małopolski plasowały region pod tym względem nadal na 2. miejscu w kraju, tuż za Mazowszem. Najwięcej podmiotów sektora non-profit w regionie deklarowało główną działalność w zakresie kwalifikowanym jako „sport, turystyka, rekreacja, hobby” – 3 241 (to prawie o 135% więcej organizacji niż tych, które działały w obszarze kultury). Warto odnotować także 76 podmiotów z Małopolski podejmujących działalność w obszarze „religia”, które niejednokrotnie realizują projekty służące promocji i zachowaniu sakralnego dziedzictwa kulturowego regionu¹⁹⁶. Wiele z ujętych w rejestrach małopolskich podmiotów z trzeciego sektora podejmowało działalność społecznie użyteczną, wspierającą i popularyzującą ochronę zabytków, przejawy i twórców niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz miejscowy folklor.

W okresie poddanym sprawozdawczości w małopolskich statystykach przybyło organizacji pozarządowych, ale ubyło w sumie 74 podmiotów deklarujących działalność w dwóch obszarach: w dziedzinie kultury, sztuki, ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego (38 podmiotów) oraz związanych z rozwojem wspólnot i społeczności lokalnych (36 organizacji pożytku publicznego)¹⁹⁷. Do 2019 roku (przed pandemią COVID-19) małopolskie – i także krajowe – statystyki w tym zakresie

¹⁹³ Informacja pokontrolna – kontrola planowa koordynowana *Digitalizacja dóbr kultury w Polsce*, s. 20, <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10408,vp,12737.pdf>.

¹⁹⁴ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 571, z 2024 r. poz. 834.

¹⁹⁵ Info z Banku Danych Lokalnych – opis arkuszy generowanych tabel dotyczących NGO's.

¹⁹⁶ Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

¹⁹⁷ Na koniec 2021 r. było ich odpowiednio: 1 422 i 1 050. Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

odnotowywały tendencje wzrostu liczby NGO's aktywnych w zakresie kultury, sztuki i dziedzictwa oraz rozwoju lokalnego. Od 2020 roku takich organizacji z tzw. trzeciego sektora systematycznie ubywa, wzrasta natomiast liczba podmiotów podejmujących działania w innych kategoriach, np. w obszarze „pomoc dla Ukrainy”. Decyzje o zawieszeniu działalności lub likwidacji organizacji wynikają z analizy uwarunkowań i możliwości (lub braku możliwości) realizacji zaplanowanych działań i osiągania celów statutowych przez organizacje non-profit, które ostatecznie zdecydowały się na zakończenie swojej działalności lub zmianę głównej kategorii działań. Przyczynił się do tej sytuacji i tendencji, utrzymanej w skali całego kraju, z pewnością kryzys powodowany pandemią COVID-19, ograniczenie możliwości działań, wybuch wojny w Ukrainie oraz zmniejszenie środków finansowych przeznaczanych w latach 2020–2022 z budżetów publicznych na tzw. trzeci sektor (środki często były przesuwane na walkę z pandemią, wsparcie przedsiębiorców oraz uchodźców).

Tabela 30

Liczba organizacji pozarządowych działających w kraju na koniec 2023 roku ¹⁹⁸				
Województwo	Liczba NGO's ogółem	Liczba NGO's działających w obszarze kultura, sztuka, tradycja	Liczba NGO's działających w obszarze rozwój lokalny	Liczba NGO's działających w obszarze religia
Dolnośląskie	13 221	1 131	975	46
Kujawsko-Pomorskie	7 681	595	525	37
Lubelskie	8 550	638	673	26
Lubuskie	4 324	348	315	13
Łódzkie	8 993	675	627	26
Małopolskie	14 486	1 384	1 014	76
Mazowieckie	28 403	2 729	1 698	127
Opolskie	3 920	280	413	9
Podkarpackie	8 615	631	772	32
Podlaskie	4 241	341	295	21
Pomorskie	9 532	815	673	34
Śląskie	14 089	1 165	794	75
Świętokrzyskie	4 766	287	499	14
Warmińsko-Mazurskie	5 971	427	574	23
Wielkopolskie	14 747	1 162	880	37
Zachodniopomorskie	7 428	514	581	18
RAZEM	158 967	13 122	11 308	614

Wielość organizacji nie zawsze świadczy o ich aktywności w podejmowaniu działań. Stowarzyszenie Klon/Jawor – zajmujące się badaniem i aktywizowaniem polskiego sektora organizacji społecznych – przeprowadziło badanie pn. *Kondycja sektora organizacji pozarządowych*, z którego wynika, że tylko około 70% organizacji będących w rejestrze rzeczywiście prowadzi swoją działalność. Pozostałe ją zawiesiły bądź zakończyły, jednak nie wyrejestrowały się z rejestrów. Oznacza to, że w Polsce aktywnie działa ponad 105 000 stowarzyszeń i fundacji (czyli $\frac{2}{3}$ z widniejących w spisach)¹⁹⁹. Podobna tendencja może także dotyczyć Małopolski.

¹⁹⁸ Opracowanie własne na podstawie danych z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl>.

¹⁹⁹ Na koniec 2023 r. w kraju było prawie 159 000 organizacji, działających w różnych obszarach. Dane z bazy danych Stowarzyszenia Klon/Jawor – <http://bazy.ngo.pl> oraz <https://fakty.ngo.pl/fakt/liczba-ngo-w-polsce>.

Pod względem liczby instytucji kultury Małopolska ciągle znajduje się w ścisłej krajowej czołówce. Niezależnie od rodzaju instytucji stale lokuje się w grupie województw, w których funkcjonuje najwięcej tego typu placówek kulturalnych. W 2023 roku w województwie małopolskim funkcjonowało 18,3% wszystkich galerii i salonów sztuki działających w Polsce, 11,7% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych (druga pozycja w kraju, za województwem mazowieckim)²⁰⁰, 11,5% teatrów i instytucji muzycznych (posiadających własny, stały zespół artystyczny), 10,9% centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, 9,9% bibliotek i placówek informacyjno-bibliotecznych (łącznie z filiami), klubów i świetlic oraz 8,6% kin stałych. Oprócz wymienionych instytucji, w zakresie kultury działalność prowadziły także organizacje należące do sektora non-profit²⁰¹.

W Małopolsce najliczniejszą grupę podmiotów działających w obszarze kultury stanowiły biblioteki i placówki biblioteczno-informacyjne (57,0% ogólnej liczby aktywnych podmiotów w województwie), w dalszej kolejności centra kultury, domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice (27,8%). Znacznie mniejszy udział w liczbie jednostek działających w obszarze kultury miały małopolskie muzea i oddziały muzealne (7,1%), następnie galerie i salony sztuki (3,7%), kina stałe (2,9%) oraz teatry i instytucje muzyczne (1,3%)²⁰².

W latach 2022–2023 – porównując z 2021 rokiem – zmalała ogólna **liczba instytucji kultury w regionie** w sumie o **3 podmioty** (na koniec 2021 roku było ich 1 553, a na koniec roku sprawozdawczego – 1 550). Z małopolskich statystyk ubyły 4 biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne, 3 teatry i instytucje muzyczne, 2 domy kultury (ośrodki kultury, kluby i świetlice), przybyło natomiast 6 placówek muzealnych. Nie zmieniła się w tym okresie liczba działających w Małopolsce galerii i salonów sztuki oraz stałych kin²⁰³.

Niestety utrzymana została niekorzystna tendencja ostatnich lat – sukcesywnego pomniejszania liczby bibliotek oraz placówek informacyjno-bibliotecznych. Z mapy województwa w ciągu 6 lat zniknęło aż 31 takich jednostek. Dodatkowo, z powodu odmiennego sposobu kwalifikowania podmiotów przez Główny Urząd Statystyczny jako placówki muzealne (tylko te, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin) oraz jako efekt problemów związanych z pandemią COVID-19, zmalała liczba muzeów wraz z oddziałami (z 135 jednostek w 2019 roku do 111 w 2023 roku). Przestało także funkcjonować kilka domów kultury. To największe zmiany, najbardziej dotkliwe dla mieszkańców małych miejscowości w regionie, ponieważ niejednokrotnie likwidacja instytucji kultury w terenie (nawet placówki bibliotecznej) powoduje, że lokalna społeczność nie ma możliwości bezpośredniego dostępu do wiedzy i wydarzeń kulturalnych organizowanych w najbliższym sąsiedztwie.

Na koniec okresu sprawozdawczego w Małopolsce działalność prowadziło 111 muzeów i oddziałów muzealnych, z czego 48 (ponad 43%) znajdowało się w Krakowie²⁰⁴. Co trzecie muzeum prowadziło działalność o profilu historycznym. W ramach sektora publicznego, do którego należało większość muzeów i oddziałów muzealnych, dla 46 (41,44% ogółu wszystkich muzeów) organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego. Działalność wystawienniczą prowadziło nadal 58 galerii i salonów sztuki, z których prawie 69% zlokalizowanych było w stolicy Małopolski. W regionie działało 7 państwowych galerii sztuki i 23 samorządowe. W sektorze prywatnym działalność prowadziło 28 galerii i salonów sztuki, organizatorem dla 16 z nich były osoby fizyczne. Działalność sceniczną realizowało 21 instytucji posiadających własny zespół artystyczny. Na koniec 2023 roku działały także 883 biblioteki i placówki biblioteczno-informacyjne. Większość z nich stanowiły instytucje publiczne wraz z filiami. Najwięcej takich placówek zlokalizowanych było w powiecie krakowskim. W regionie funkcjonowało także 431 centrów kultury, domów kultury, ośrodków kultury, klubów i świetlic. Organizatorem dla przeważającej większości takich podmiotów był samorząd terytorialny. Większość jednostek nadal zlokalizowana była na wsiach. Były to głównie świetlice i domy kultury. W miastach natomiast działalność prowadziło większość ogólnej liczby klubów w regionie. W Małopolsce nadal działało 46 kin stałych, których właścicielami były w przeważającej większości jednostki samorządu terytorialnego²⁰⁵.

²⁰⁰ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin, zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.

²⁰¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. Własne obliczenia.

²⁰² Jw.

²⁰³ Bank Danych Lokalnych. Własne obliczenia.

²⁰⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁰⁵ Tamże.

Tabela 31

Liczba instytucji kultury w regionie w latach 2017–2023 ²⁰⁶							
Rodzaj instytucji kultury	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Muzea	132	135	135	101 ²⁰⁷	105	107	111
Galerie i salony sztuki	60	60	61	57	58	58	58
Teatry i instytucje muzyczne	20	24	22	25	24	22	21
Biblioteki i placówki informacyjno-biblioteczne	917	914	904	892	887	882	883
Domy kultury, ośrodki kultury, kluby i świetlice	452	457	459	453	433	431	431
Kina stałe	44	44	45	43	46	46	46

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2023 roku – były 24 regionalne instytucje kultury, w tym 12 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. W okresie poddanym sprawozdawczości zwiększyła się liczba (o 1 jednostkę) takich instytucji kultury. Od 1 sierpnia 2023 roku samorząd województwa małopolskiego stał się organizatorem – istniejącego od 2017 roku, na mocy uchwały Rady Powiatu w Oświęcimiu – Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej, współorganizatorem tej jednostki pozostało Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego (w tej roli od 2018 roku). Dodatkowo na koniec roku sprawozdawczego (28 grudnia 2023 roku) została podjęta uchwała²⁰⁸ w sprawie utworzenia z dniem 1 lutego 2024 roku instytucji pn. Centrum Historii i Kultury Romów w Oświęcimiu, która zajmuje się materialnym i niematerialnym dziedzictwem Romów w Polsce. Wnioskodawcą utworzenia podmiotu była – istniejąca od 1992 roku – organizacja pozarządowa pn. Stowarzyszenie Romów w Polsce. Siedzibą tej nowo powołanej instytucji kultury jest kamienica przy ulicy Berka Joselewicza w Oświęcimiu, znajdująca się w zabytkowej części centrum starego miasta.

Wskaźnik 16

Liczba osób zwiedzających muzea

W regionie działają najpopularniejsze w Polsce muzea: Zamek Królewski na Wawelu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce oraz Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau. Pod względem liczby placówek muzealnych, poziomu ich merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów Małopolska jest jednym z liderów wśród województw. Na koniec okresu sprawozdawczego w regionie działało 111 muzeów, łącznie z oddziałami, z których ponad 43% (48) zlokalizowanych było w Krakowie²⁰⁹. **W latach 2022–2023 muzea w województwie małopolskim zwiedziło w sumie (w ciągu 2 lat) 19,6 mln osób.** W analogicznym okresie, w którym obowiązywało najwięcej ograniczeń w działalności instytucji kultury, powodowanych przeciwdziałaniami negatywnym skutkom pandemii COVID-19, w tym czasowa niedostępność zbiorów i wystaw (lata 2020–2021), wizytujących muzealne placówki było 8,6 mln osób, natomiast w latach poprzedzających pandemię (2018–2019) – 21,6 mln osób. W okresie poddanym sprawozdawczości w porównaniu do lat 2020–2021 znacznie przybyło odwiedzających muzea i ich oddziały w regionie, ale liczba osób zwiedzających małopolskie placówki w 2023 roku (10,9 mln) nadal była mniejsza niż w 2019 roku, przed pandemią COVID-19 (wówczas było ponad 11 mln widzów)²¹⁰. W skali kraju w tym zakresie odnotowano tendencję wzrostową, wskaźnik z 2019 roku został przekroczony o ponad 2 mln osób. Zwiedzający jednostki muzealne w Małopolsce stanowili prawie 24% (2022 rok) i ponad 25% (2023 rok) krajowego ogółu.

Województwo małopolskie – w rankingu liczby osób zwiedzających muzea – w obu latach poddanych sprawozdawczości plasowało się nadal na 2. miejscu w kraju, największa oglądalność udostępnianych zbiorów muzealnych i wystaw była w placówkach położonych w województwie mazowieckim (w tym okresie mazowieckie muzea zwiedziło ponad 27,5 mln osób). Oglądalność na poziomie powyżej 19 mln zwiedzających (w ciągu 2 lat) odnotowały tylko te dwa regiony: Mazowsze i Małopolska. Kolejny w

²⁰⁶ Opracowanie własne na podstawie danych z informacji sygnałnych US w Krakowie na dany rok.

²⁰⁷ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin.

²⁰⁸ Uchwała Nr LXXVII/1124/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 28 grudnia 2023 r. w sprawie utworzenia instytucji kultury pn. Centrum Historii i Kultury Romów w Oświęcimiu.

²⁰⁹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹⁰ Tamże.

rankingu region – województwo pomorskie – odnotowało dużo niższe dane w tym względzie, odpowiednio w 2022 roku – 3,2 mln oglądających, w 2023 roku – 3,5 mln widzów²¹¹.

Największym zainteresowaniem wśród zwiedzających województwo małopolskie w drugim roku poddanym sprawozdawczości (2023) cieszyły się muzea wraz z oddziałami w Krakowie, które odwiedziło 6 123 333 osób (ponad 56% wszystkich odwiedzających muzea w regionie) oraz placówki w powiecie oświęcimskim, które wizytowało 1 710 887 osób (ponad 15% regionalnych zwiedzających). Najmniej zwiedzających – poza powiatami, w których nie ma placówek muzealnych działających w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin – było w instytucjach lokowanych na obszarach powiatów: tarnowskiego (2 896) oraz miechowskiego (2 986)²¹².

W Małopolsce najwięcej zwiedzających odnotowały znane – w skali kraju i świata – muzea lokowane na obszarach wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (1 790 954 osób zwiedzających w 2022 roku i 2 588 728 w 2023 roku), Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau – były niemiecki, nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady w Oświęcimiu (odpowiednio 1 184 806 i 1 676 345 gości), Muzeum Narodowe w Krakowie (1 357 557 i 1 550 693) oraz Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce (1 147 048 i 1 537 215). W pierwszej dziesiątce instytucji muzealnych w kraju o najwyższej rocznej frekwencji – w 2023 roku – było aż 5 małopolskich muzeów, poza wyżej wymienionymi także Muzeum Historyczne Miasta Krakowa²¹³. Z instytucji kultury, dla których samorząd województwa był wówczas organizatorem – największą frekwencję odnotowało Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie (226 551 zwiedzających w 2023 roku)²¹⁴.

Tabela 32

Liczba osób zwiedzających muzea i ich oddziały w Małopolsce w latach 2019–2023 – w ujęciu powiatowym ²¹⁵					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	65 649	25 458	75 041	84 972	85 279
Brzeski	40 726	2 684	9 835	24 346	25 715
Chrzanowski	78 679	18 380	41 092	47 765	42 707
Dąbrowski	27 713	0 ²¹⁶	0	0	0
Gorlicki	67 335	33 201	52 431	84 491	69 659
Krakowski	116 019	118 660	171 943	184 772	357 927
Miasto Kraków	5 230 263	1 584 123	2 775 012	4 876 189	6 123 333
Miasto Nowy Sącz	174 351	52 791	105 621	159 224	131 265
Miasto Tarnów	41 718	15 179	45 685	73 537	62 637
Limanowski	7 596	1 137	1 262	2 554	3 552
Miechowski	4 500	480	1 419	2 740	2 986
Myślenicki	40 671	18 209	23 829	32 480	35 409
Nowosądecki	28 028	1 302	2 528	3 256	3 058
Nowotarski	268 973	190 751	316 662	288 338	302 532
Olkuski	9 088	1 500	1 215	3 320	5 047
Oświęcimski	2 376 936	511 571	585 704	1 217 311	1 710 887
Proszowicki	534	183	152	0	0
Suski	21 979	10 374	21 348	30 127	31 650

²¹¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹² Tamże.

²¹³ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2023, s. 214, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 223.

²¹⁴ Jw.

²¹⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹⁶ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin. W powiecie dąbrowskim funkcjonuje tylko jedna instytucja o charakterze paramuzealnym, nie ma tam placówki muzealnej.

Tarnowski	15 364	676	1 031	1 721	2 896
Tatrzański	176 958	37 385	84 562	100 911	174 060
Wadowicki	230 128	46 757	191 282	354 765	163 411
Wielicki	2 103 583	588 895	751 797	1 171 450	1 568 714
RAZEM	11 126 791	3 259 696	5 259 451	8 744 269	10 902 724

Tabela 33

Liczba osób zwiedzających muzea w latach 2019–2023 – zestawienie krajowe ²¹⁷					
Województwo	2019	2020	2021	2022	2023
Dolnośląskie	1 988 856	721 025	1 084 418	1 872 714	2 294 750
Kujawsko-Pomorskie	1 269 621	522 922	875 227	1 268 097	1 359 780
Lubelskie	1 217 923	562 565	858 058	1 306 227	1 408 558
Lubuskie	249 886	107 588	200 412	228 747	281 577
Łódzkie	1 014 787	361 079	654 695	1 099 585	1 318 840
Małopolskie	11 126 791	3 259 696	5 259 451	8 744 269	10 902 724
Mazowieckie	13 118 794	6 958 141	10 086 893	13 389 628	14 191 648
Opolskie	342 511	95 898	142 849	248 720	256 212
Podkarpackie	1 029 583	465 620	698 878	893 513	1 131 746
Podlaskie	477 998	188 240	315 262	353 815	352 017
Pomorskie	3 760 304	1 650 760	2 241 455	3 286 848	3 542 986
Śląskie	1 514 362	450 580	829 674	1 420 331	1 869 552
Świętokrzyskie	641 715	204 538	347 496	542 969	626 983
Warmińsko-Mazurskie	720 617	368 992	550 497	529 338	825 019
Wielkopolskie	1 209 575	417 771	692 943	999 684	1 359 681
Zachodniopomorskie	533 976	293 188	413 349	520 751	599 846
RAZEM	40 217 299	16 628 603	25 251 557	36 705 236	42 321 919

Tabela 34

Muzea w kraju o najwyższej frekwencji w latach 2020–2023 roku ²¹⁸					
Lp.	Nazwa muzeum	Liczba zwiedzających ²¹⁹			
		2020	2021	2022	2023
1	Muzeum Łazienki Królewskie – Zespół Pałacowo-Ogrodowy w Warszawie	4 023 417	4 866 148	5 323 386	4 966 988
2	Muzeum Pałac w Wilanowie w Warszawie	1 334 234	1 668 820	2 659 896	2 603 821
3	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	635 290	1 281 980	1 790 954	2 588 728
4	Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum. Rezydencja Królów i Rzeczypospolitej	337 451	1 168 821	1 755 267	1 975 710
5	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	502 060	563 275	1 184 806	1 676 345
6	Muzeum Narodowe w Krakowie	264 258	522 363	1 357 557	1 550 693
7	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	582 782	736 239	1 147 048	1 537 215

²¹⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²¹⁸ *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2022 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2023, s. 214, *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 223.

²¹⁹ Muzea łącznie z oddziałami.

8	Muzeum Historyczne Miasta Krakowa	333 973	491 829	941 389	1 321 595
9	Muzeum Narodowe w Warszawie	420 614	559 020	717 068	972 147
10	Muzeum Narodowe we Wrocławiu	144 897	256 361	580 731	788 593

W latach sprawozdawczych muzea musiały odbudowywać swoją pozycję, jako instytucje oferujące ciekawe oferty nauki i spędzania czasu wolnego, po latach 2020–2021, w których musiały sobie poradzić z sytuacją kryzysową związaną z obostrzeniami związanymi z zapobieganiem negatywnym skutkom pandemii COVID-19. Dla przykładu, w 2019 roku (przed pandemią) zwiedzających Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu było 2,3 mln, w czasie ograniczeń w funkcjonowaniu muzeum zwiedzających Miejsce Pamięci było znacznie mniej (0,5 mln osób w 2020 roku i 5,6 mln w 2021 roku). W okresie poddanym sprawozdawczości znacznie wzrosła liczba gości tej państwowej instytucji kultury, porównując do dwóch lat poprzedzających, ale w 2023 roku nie osiągnęła jeszcze poziomu z 2019 roku (zwiedzających było wówczas o 644 tys. więcej). Statystyki dla pozostałych muzeów w regionie są podobne.

Muzea w świecie przechodzą zasadniczą zmianę wymagającą nowej definicji tych instytucji. Stają się miejscem budowania relacji społecznych, alternatywnym (wobec centrów handlowych) miejscem spędzania czasu wolnego. Stają się też poligonami w wykorzystaniu nowych technologii. Wystawy muzealne są przestrzenią prezentacji sztuki, ale również sztuk audiowizualnych o poziomie technologicznym daleko bardziej skomplikowanym i atrakcyjnym niż kino. Wystawy muzealne, aby przyciągnąć odbiorców, stają się nowym medium XXI wieku i trafionym obszarem inwestowania środków. Muszą sobie tylko poradzić z udostępnianiem atrakcyjnej oferty w formule on-line i przetrwać kryzysy cywilizacyjne.

Wskaźnik 17

Liczba zorganizowanych wystaw czasowych

W 2023 roku w samych placówkach muzealnych (wraz z oddziałami) w regionie zorganizowano 370 wystaw stałych oraz 537 wystaw czasowych prezentowanych w kraju i 12 pokazywanych poza granicami Polski. Wystawy własne stanowiły prawie 70% wystaw czasowych (373), a pozostałą część wystawy współorganizowane oraz wypożyczone, czyli przygotowane przez inne muzea krajowe lub zagraniczne²²⁰. W skali kraju w tym czasie zorganizowano w sumie 4 596 wystaw czasowych (małopolskie ekspozycje stanowiły zatem prawie 12% tego typu realizacji w Polsce) oraz 52 pokazy zagraniczne (małopolski udział to 23% ogółu). Także w tym okresie galerie i salony sztuki w regionie zorganizowały łącznie 551 wystaw w kraju i za granicą. Ekspozycje te oglądnięto 1,2 mln osób. W 2019 roku (przed pandemią COVID-19) były to większe liczby i dane dla placówek o charakterze muzealnym oraz galerii i salonów sztuki w regionie, odpowiednio: 387 muzealnych wystaw stałych i 626 wystaw czasowych oraz 591 galeryjnych wystaw w kraju i za granicą. W roku poprzedzającym okres sprawozdawczy (2021) muzea i oddziały muzealne zorganizowały 354 wystawy stałe oraz 364 wystawy czasowe, pamiętać jednak należy, że był to czas ograniczeń działalności powodowanych pandemią COVID-19²²¹.

Sumując dane z lat 2022 i 2023 – **w okresie poddanym sprawozdawczości (w ciągu dwóch lat) placówki muzealne w regionie zorganizowały 1 055 wystaw czasowych w kraju i 34 pokazy poza granicami Polski oraz 734 wystawy stałe. Natomiast galerie i salony sztuki zaoferowały publiczności 1 103 projekty ekspozycyjne**²²². W 2022 roku znacząco wzrosła liczba udostępnionych widzom muzealnych wystaw czasowych, porównując do roku poprzedzającego okres sprawozdawczy (364 pokazy w 2021 roku, 518 w 2022 roku), wzrosła też liczba wystaw w 2023 roku (537). W roku zamykającym okres sprawozdawczy nieznacznie wzrosły dane w tym zakresie, ale – tak, jak i w 2022 roku – nie osiągnęły jeszcze poziomu z 2019 roku, sprzed pandemii COVID-19 (626 muzealnych wystaw czasowych rocznie).

W okresie poddanym sprawozdawczości najwięcej wystaw czasowych zorganizowały placówki muzealne wraz z oddziałami lokowane w Krakowie (194 projekty w 2022 roku, 189 w 2023 roku), następnie instytucje położone na terenie powiatu gorlickiego (70 i 74 ekspozycje), w pierwszym roku

²²⁰ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS oraz *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 147.

²²¹ Jw. oraz *Podmioty działające w obszarze kultury w województwie małopolskim w 2019 r.* Informacje sygnałne, Urząd Statystyczny w Krakowie, lipiec 2020, s. 2.

²²² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

poddanym sprawozdawczości żadnej wystawy czasowej nie zorganizowano w powiecie tarnowskim (bez Miasta Tarnów)²²³.

Tabela 35

Liczba zorganizowanych wystaw czasowych w małopolskich muzeach w latach 2019–2023 – w ujęciu powiatowym ²²⁴					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	12	12	12	12	9
Brzeski	9	1	3	6	7
Chrzanowski	23	13	10	13	16
Dąbrowski	0	0	0	0	0
Gorlicki	112	46	53	70	74
Krakowski	8	5	3	5	7
Miasto Kraków	235	116	146	194	189
Miasto Nowy Sącz	37	26	22	34	30
Miasto Tarnów	22	7	14	28	25
Limanowski	2	1	1	6	8
Miechowski	3	2	1	3	3
Myślenicki	9	0	1	1	8
Nowosądecki	3	1	2	4	1
Nowotarski	18	14	16	18	17
Olkuski	21	3	3	3	4
Oświęcimski	27	19	16	29	47
Proszowicki	5	4	3	0	2
Suski	12	11	16	11	15
Tarnowski	2	8	0	0	1
Tatrzański	23	10	22	42	30
Wadowicki	20	8	8	10	9
Wielicki	23	12	12	29	35
RAZEM	626	319	364	518	537

Same muzea regionalne, dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie w 2022 roku zorganizowały 248 wystaw czasowych (to ponad 46% wszystkich takich ekspozycji zaprezentowanych w tym okresie w Małopolsce), w tym: Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie – 15 wystaw, Muzeum Archeologiczne w Krakowie – 14, Muzeum Okręgowe w Tarnowie – 34, Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie – 18, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu – 38, Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem – 34, Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej – 5, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec – 6, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach – 59, Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie – 20, Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – 5²²⁵. W kolejnym roku (2023) regionalne muzea udostępniły publiczności łącznie 245 wystaw czasowych. Średnia dla lat 2022–2023 to ok. 246 wystaw rocznie – znacznie przekracza aktywność regionalnych muzeów sprzed czasów pandemii COVID-19, w 2019 roku jednostki zaprezentowały publiczności 217 zmiennych ekspozycji (to wzrost o ponad 13% w okresie sprawozdawczości).

²²³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS. W powiecie dąbrowskim funkcjonuje tylko jedna instytucja o charakterze paramuzealnym, nie ma tam placówki muzealnej.

²²⁴ Tamże.

²²⁵ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

Tabela 36

Liczba wystaw czasowych zorganizowanych przez regionalne muzea w latach 2019–2023 ²²⁶					
Nazwa muzeum	2019	2020	2021	2022	2023
Muzeum Archeologiczne w Krakowie	12	9	12	14	15
Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	21	16	14	15	29
Muzeum Okręgowe w Tarnowie ²²⁷	27	13	16	34	33
Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu ²²⁸	41	30	26	38	32
Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	28	10	23	34	31
Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	8	8	14	18	12
Muzeum Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	8	4	5	5	6
Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec ²²⁹	8	9	8	6	9
Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach	6	4	4	5	5
Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach	50	36	42	59	57
Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa „Nila” w Krakowie	8	10	11	20	14
Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej ²³⁰	0	0	0	0	2
RAZEM	217	149	175	248	245

Ekspozycje czasowe, zorganizowane w latach poddanych sprawozdawczości, w obiektach działalności wystawienniczej w regionie dotyczyły różnej tematyki, prezentowały wiele gatunków sztuki i dzieła pochodzące z różnych epok. Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec zorganizowało wystawę czasową pt. *Szczęśliwy dom, gdzie pająki są* – pokaz dekoracyjnych, wielobarwnych konstrukcji przestrzennych – wykonywanych niegdyś przez kobiety w okresie przedświątecznym ze słomy, bibuły i pasków tkanin – zawieszanych w chałupach pod sufitem, na belce stropowej. Pająki ludowe były symbolem błogosławieństwa dla domowników i ich pomyślności oraz miłości i zdrowia, wierzone, że przynoszą szczęście i dostatek. Muzeum Okręgowe w Tarnowie zorganizowało ekspozycję pn. *Krucha materia* z cyklu *Skarby Muzeum Okręgowego w Tarnowie*. Zaprezentowano najcenniejsze i najbardziej interesujące obiekty szklane ze zbiorów muzealnych (XVIII-XX) serwisowe, okazjonalne i pamiątkowe, w tym pochodzące z dawnego depozytu książąt Sanguszków. Muzeum Tatrzańskie im. dr. Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem zorganizowało projekt pn. *Made in Zakopane* poświęcony zakopiańskiemu rzemiosłu artystycznemu powstałemu przed II wojną światową. Zgromadzono wysokiej jakości wyroby pamiątkarskie i przedmioty codziennego użytku, produkty znanych wytwórni (w tym prace z zakopiańskich szkół zawodowych: Szkoły Przemysłu Drzewnego i Szkoły Koronkarskiej), jak i tych nieco już zapomnianych (jak fabryka mebli *STRUG*). Wśród eksponatów były tkaniny z warsztatów *Kilim*, *Tarkos* Wandy Kosseckiej i *Home* Eugenii Łachowej oraz ceramika z pracowni Stanisława Gąsienicy Sobczaka. Wyroby z zakopiańskich pracowni często były projektowane przez profesjonalnych twórców i odznaczały się wysokim poziomem artystycznym. Oprócz prezentacji zbiorów własnych eksponowane były obiekty z zasobów innych polskich muzeów, zakopiańskich instytucji oraz pochodzące ze zbiorów prywatnych.

²²⁶ Dane z raportów sporządzanych przez regionalne muzea, w dyspozycji Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

²²⁷ 24 stycznia 2024 r. placówka zmieniła nazwę na Muzeum Ziemi Tarnowskiej.

²²⁸ 24 stycznia 2024 r. placówka zmieniła nazwę na Muzeum Ziemi Sądeckiej.

²²⁹ 1 stycznia 2023 r. placówka zmieniła nazwę na Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygiełzowie.

²³⁰ Muzeum powstało w 2017 r. na mocy uchwały Rady Powiatu w Oświęcimiu. Od 1 sierpnia 2023 r. organizatorem tej placówki jest samorząd województwa małopolskiego, współorganizatorem jednostki pozostało MKiDN (w tej roli od 2018 r.).

Wskaźnik 18

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez jednostki samorządu terytorialnego (województwo, powiaty, gminy) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

- Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji przez województwo małopolskie na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków**

Zapisy kolejnych edycji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami realizowane są w bieżącej polityce samorządu województwa dotyczącej zarówno ochrony zabytków, jak i opieki nad zabytkami, w szczególności w zakresie bezpośredniego wspierania właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych i współfinansowania podejmowanych przez nich działań służących zachowaniu dziedzictwa oraz także utrzymywania własnego, zabytkowego mienia województwa małopolskiego.

Samorząd województwa od początku istnienia, od 1999 roku, udziela dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane prowadzone przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków usytuowanych na obszarze Małopolski. Wysokość środków przeznaczanych na ten cel w latach 2017–2018 wynosiła 2,6 mln zł rocznie, ale już rok później (w 2019 roku), budżet konkursu wzrósł do kwoty ponad 6,2 mln zł. W 2020 roku wydatkowano mniejsze środki, w wysokości 3,8 mln zł, a w kolejnym roku 4 mln zł (były to dwa lata największych ograniczeń podejmowanych działań i wydatków spowodowanych pandemią COVID-19 i koniecznością przeciwdziałania jej skutkom).

W okresie poddanym sprawozdawczości z budżetu województwa małopolskiego na ochronę zabytków i opiekę na zabytkami w konkursie pn. *Ochrona zabytków Małopolski* wydatkowano: w 2022 roku – 5,2 mln zł w podziale na 108 zadań (uchwała nr L/722/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 18 lutego 2022 roku), natomiast w 2023 roku – w dwóch naborach wniosków – przeznaczono na ten cel w sumie 5,2 mln zł, w podziale na 120 zadań, w tym udzielono 4 dotacje na zadania wieloletnie realizowane przez beneficjentów w latach 2023-2025²³¹ (uchwały: nr LXIV/953/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 lutego 2023 roku oraz nr LXXII/1075/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 września 2023 roku). W drugim roku poddanym sprawozdawczości o 11% zwiększono liczbę dotowanych przedsięwzięć, w odniesieniu do roku poprzedzającego, ale spadła średnia kwota przyznanych dotacji ponieważ budżet konkursu utrzymywał się na tym samym poziomie (5,2 mln zł). Średnia kwota dotacji w 2022 roku wynosiła ponad 48 tys. zł, w roku następnym zmalała do wartości 44 tys. zł. W 2022 roku w konkursie złożono 205 wniosków z ogólną oczekiwaną z budżetu kwotą – prawie 22 mln zł, w 2023 roku w sumie 276 wniosków, z kwotą oczekiwaną – ponad 32 mln zł. W stosunku do oczekiwań wsparcie z budżetu województwa stanowiło: w 2022 roku – 23,8%, w 2023 roku – prawie 16,5%.

Wśród zadań, które otrzymały wsparcie były m.in.: prace remontowo-konserwatorskie elewacji Klasztoru Karmelitów Bosych w Czernej (ogólne dofinansowanie w kwocie 100 000 zł), kompleksowa konserwacja wnętrza bazyliki z polichromiami Stanisława Wyspiańskiego w Klasztorze św. Franciszka z Asyżu w Krakowie (100 000 zł), zabezpieczenie ruin zamku w Melsztynie (100 000 zł) oraz remont konserwatorski więźby dachowej wraz z wymianą pokrycia dachu kościoła pw. Katarzyny w Nowym Targu (57 000 zł).

Zdecydowanie największe wsparcie – dzięki aktywności właścicieli zabytków – w 2022 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu nowosądeckiego, w następnej kolejności powiatu tarnowskiego i krakowskiego, natomiast w 2023 roku: powiatu krakowskiego, tarnowskiego i Miasta Kraków²³².

Tabela 37

Statystyka konkursu pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w latach 2014–2023 ²³³						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota dotacji z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					Procent kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	Procent wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2023	276	120	32 086 059,92	5 288 800	16,48%	43,48%

²³¹ W niniejszym sprawozdaniu uwzględnia się jedynie zakresy prac wykonane w 2023 r.

²³² Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

²³³ Jw.

2022	205	108	21 910 708,24	5 218 550	23,82%	52,68%
2021	217	94	21 674 122,41	4 000 000	18,45%	43,32%
2020	196	111	21 316 248,89	3 817 000	17,91%	56,63%
2019	218	112	20 410 476,45	6 253 276	30,64%	51,38%
2018	166	120	15 443 218,83	2 600 000	16,84%	72,29%
2017	168	120	15 758 434,30	2 600 000	16,50%	71,43%
2016	171	88	15 049 475,77	1 800 000	11,96%	51,46%
2015	186	129	15 641 132,36	3 500 000	22,38%	69,35%
2014	171	131	14 010 615,99	3 500 000	24,98%	76,61%

Tabela 38

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Ochrona zabytków Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2019–2023 (w zł) ²³⁴					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	421 726	300 000	230 000	297 900	250 000
Brzeski	335 322	130 000	120 000	155 000	310 000
Chrzanowski	80 000	30 000	52 000	53 000	210 000
Dąbrowski	56 800	40 000	20 000	50 000	100 000
Gorlicki	354 235	358 000	354 000	271 100	240 000
Krakowski	1 135 140	325 000	326 000	571 550	432 000
Miasto Kraków	280 000	120 000	381 000	280 000	320 000
Miasto Nowy Sącz	80 000	55 000	73 000	40 000	240 000
Miasto Tarnów	84 500	40 000	67 000	90 000	210 000
Limanowski	557 983	260 000	140 000	222 000	250 000
Miechowski	316 800	155 000	80 000	95 000	160 000
Myślenicki	134 950	100 000	270 000	315 000	273 800
Nowosądecki	396 600	430 000	560 000	640 000	264 000
Nowotarski	165 652	84 000	55 000	258 000	225 000
Olkuski	310 000	415 000	215 000	269 000	240 000
Oświęcimski	461 800	140 000	181 000	190 000	315 000
Proszowicki	14 043	125 000	65 000	55 000	160 000
Suski	172 000	45 000	75 000	93 000	249 000
Tarnowski	533 175	280 000	453 000	585 000	320 000
Tatrzański	-	50 000	-	153 000	180 000
Wadowicki	271 000	170 000	203 000	385 000	180 000
Wielicki	91 550	165 000	80 000	150 000	160 000
RAZEM	6 253 276	3 817 000	4 000 000	5 218 550	5 288 800

Uchwałą nr LXXII/1075/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 25 września 2023 roku udzielono także wsparcia finansowego na 4 zadania wieloletnie, które otrzymały promesy w ramach Rządowego Programu Odbudowy Zabytków (*Polski Ład*) – remonty konserwatorskie krakowskich zabytków: kompleksu budynków Katedry Wawelskiej, wieży dzwonnej Bazyliki Mariackiej, Willi „Modrzejówka” oraz 3 elewacji budynków lokowanych na rogu przy ul. Siennej 5 i ul. Stolarskiej 1-3.

²³⁴ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

Łączna kwota dotacji przeznaczona na realizację tych przedsięwzięć (w latach 2023–2025) wyniosła 13 672 314,65 zł (wsparcie ze środków Banku Gospodarstwa Krajowego). W okresie poddanym sprawozdawczości nie wydatkowano w tym zakresie żadnych środków, trwały przygotowania do wyboru wykonawców prac, zaplanowanych do wykonania w latach 2024–2025.

Poza konkursem pn. *Ochrona zabytków Małopolski* z budżetu województwa małopolskiego udzielono również dotacji w ramach konkursu – przeznaczonego dla jednostek samorządu terytorialnego – pn. *Kapliczki Małopolski*. Projekt ten cieszy się dużym zainteresowaniem w regionie, prawdopodobnie w skali kraju nadal jest jedynym systemem udzielania dotacji na obiekty małej architektury – przede wszystkim kapliczki architektoniczne i słupowe oraz krzyże przydrożne – które nie musiały być ujęte w wojewódzkim rejestrze zabytków i ewidencji gminnej (wymagana była tylko wartość artystyczna lub historyczna obiektu). Budżet przeznaczany na konkurs od lat wzrasta. W 2015 roku zapewniono środki w wysokości 250 000 zł, w latach 2020–2021 budżet zadania wynosił już dwukrotność tej wartości (500, 550 tys. zł rocznie), w pierwszym roku poddanym sprawozdawczości wydatki zamknęły się podobną kwotą – 550 tys. zł, natomiast w 2023 roku wzrosły do wartości rekordowej – 1,7 mln zł. W 2022 roku dotacje celowe, udzielone w formie pomocy finansowej dla jednostek samorządu terytorialnego, przyznano na realizację 52 zadań (uchwała nr LIV/773/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 30 maja 2022 roku). W kolejnym roku samorząd województwa wsparł 96 projektów (uchwała nr LXVII/1005/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 maja 2023 roku). Średnia kwota przyznanej dotacji w 2022 roku wyniosła ponad 10 500 zł, a w 2023 roku – już prawie 18 000 zł, wówczas też wsparło największą liczbę zadań w historii konkursu (96, to wszystkie złożone wnioski). Wśród przedsięwzięć, które otrzymały dofinansowanie były m.in.: konserwacja z translokacją kapliczki słupowej z figurą Madonny zlokalizowanej przy ul. Mickiewicza w Kętach (gmina Kęty, dotacja 16 000 zł), ratunkowe prace konserwatorskie kamiennej kapliczki z początku XX wieku w Opatkowicach (gmina Proszowice, dotacja 16 000 zł), remont kapliczki Matki Bożej Różańcowej w Toporzysku (gmina Jordanów, dotacja 32 000 zł) oraz konserwacja kapliczki słupowej Matki Bożej z Dzieciątkiem w Porąbce Uszewskiej (gmina Dębno, dotacja 31 000 zł). Największe wsparcie – dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie – w 2022 roku otrzymały obiekty lokowane na obszarze powiatu nowosądeckiego, w 2023 roku – powiatów krakowskiego i tarnowskiego²³⁵.

Tabela 39

Statystyka konkursu pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w latach 2014-2023 ²³⁶						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2023	96	96	2 429 504,22	1 700 000	69,97%	100,00%
2022	127	52	2 930 324,45	550 000	18,77%	40,94%
2021	154	52	2 799 631,74	550 000	19,64%	33,77%
2020	146	46	2 393 267,69	500 000	20,89%	31,51%
2019	149	77	2 389 560,76	750 000	31,39%	51,68%
2018	112	75	1 618 706,28	550 000	33,98%	66,96%
2017	137	64	2 127 004,22	340 000	15,98%	46,72%
2016	157	50	2 497 531,82	300 000	12,01%	31,85%
2015	106	40	1 634 205,74	250 000	15,30%	37,74%
2014	82	56	1 305 054,11	208 000	15,94%	68,29%

²³⁵ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

²³⁶ Jw.

Tabela 40

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Kapliczki Małopolski</i> w podziale na powiaty, w latach 2017–2021 (w zł) ²³⁷					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	48 600	34 000	8 000	32 000	112 500
Brzeski	49 000	47 000	22 000	24 000	89 500
Chrzanowski	-	25 000	37 000	40 000	41 000
Dąbrowski	26 000	-	12 000	16 000	89 500
Gorlicki	29 700	18 000	20 000	27 000	102 000
Krakowski	42 800	68 000	85 000	34 000	203 000
Miasto Kraków	-	-	-	-	32 000
Miasto Nowy Sącz	-	-	12 000	-	10 500
Miasto Tarnów	7 000	-	-	-	32 000
Limanowski	22 500	14 500	35 000	40 000	110 500
Miechowski	-	29 000	7 000	22 000	100 000
Myślenicki	45 500	32 000	33 000	40 000	119 500
Nowosądecki	49 800	42 000	65 000	52 000	63 500
Nowotarski	37 000	-	27 000	16 000	72 000
Olkuski	30 000	8 000	20 000	26 000	124 500
Oświęcimski	13 000	20 000	25 000	25 000	20 000
Proszowski	33 800	32 000	10 000	16 000	20 000
Suski	42 500	16 500	17 000	28 000	82 000
Tarnowski	175 000	26 000	47 000	35 000	149 500
Tatrzański	-	-	11 000	16 000	11 000
Wadowicki	97 800	80 000	43 000	40 000	57 500
Wielicki	-	8 000	14 000	21 000	58 000
RAZEM	750 000	500 000	550 000	550 000	1 700 000

Nową inicjatywą, podjętą kilka lat przed okresem sprawozdawczym, w 2019 roku, było udzielenie z budżetu województwa małopolskiego pomocy finansowej dla jednostek samorządu terytorialnego (gminom i powiatom) podejmującym prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane zabytkowych obiektów małej architektury stanowiących miejsca pamięci narodowej, będących dziedzictwem narodowym. W budżecie samorządu województwa na 2022 rok zaplanowano środki w wysokości 300 tys. zł przeznaczone na konkurs pn. *Małopolska Pamięta – zachowanie zabytkowych miejsc pamięci historycznej*. Uchwałą nr LVI/801/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 roku udzielono 26 dotacji. Średnia wartość dotacji wyniosła ponad 11 500 zł. Wśród dofinansowanych projektów były zadania dotyczące m.in.: konserwacji i renowacji cmentarza nr 132 z I wojny światowej stanowiącego kwaterę na Cmentarzu Żydowskim w Bobowej – etap II (wsparcie w kwocie 11 000 zł), remont konserwatorski cmentarza wojennego nr 281 z okresu I wojny światowej na terenie cmentarza parafialnego w Dębnie (15 000 zł) oraz kompleksowa renowacja pomnika Adama Mickiewicza z 1906 roku w Krynicy-Zdroju (12 000 zł). W kolejnym 2023 roku samorząd udzielił finansowego wsparcia na realizację 27 projektów w ogólnej kwocie 400 tys. zł, większej o 100 tys. zł niż w roku poprzedzającym, równej środkom przeznaczonym na ten cel w 2021 roku (uchwała nr LXVII/1004/23 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 maja 2023 roku). Średnia wartość przyznanej wówczas dotacji wyniosła więcej niż w 2022 roku, prawie 15 000 zł. Dofinansowanie otrzymały m.in.: Gmina Lipnica Murowana na zadanie pn. *Prace konserwatorsko-restauratorskie przy płycie pamięci żołnierzy AK z 1984 roku, położonej na dz. nr 876 w Lipnicy Dolnej* (dotacja 16 250 zł), Gmina Sucha Beskidzka realizująca projekt pn. *Prace konserwatorskie grobowca rodziny Gawlików z 1899 r. na cmentarzu parafialnym* (25 000 zł) oraz Gmina Łużna na zadanie pn. *Prace konserwatorskie*

²³⁷ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

– II etap – cmentarz wojenny nr 120 z okresu I wojny światowej Łużna-Podbrzezie (28 000 zł). Dzięki aktywności samorządów gmin i powiatów w regionie, największe wsparcie – zarówno 2022 roku, jaki i w 2023 roku – przeznaczone zostało dla właścicieli i użytkowników miejsc pamięci historycznej położonych na obszarze powiatu nowosądeckiego²³⁸.

Tabela 41

Statystyka konkursu pn. <i>Małopolska Pamięta</i> w latach 2019–2023 ²³⁹						
Lata	Liczba złożonych wniosków	Liczba dotacji	Oczekiwana kwota z budżetu województwa małopolskiego	Kwota dotacji przekazana z budżetu województwa małopolskiego	Stopień realizacji potrzeb	
					% kwoty przekazanej w stosunku do oczekiwanej	% wniosków dofinansowanych w stosunku do złożonych
2023	37	27	1 071 976,47	400 000	37,31%	72,97%
2022	42	26	961 619,90	300 000	31,20%	61,90%
2021	76	40	1 411 112,41	400 000	28,35%	52,63%
2020	-	-	-	-	-	-
2019	54	53	838 412,19	489 300	58,36%	98,15%

Tabela 42

Wysokość dotacji udzielonych z budżetu Województwa Małopolskiego w konkursie pn. <i>Małopolska pamięta</i> w podziale na powiaty, w latach 2019-2023 (w zł) ²⁴⁰					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	21 500	-	18 000	10 000	30 250
Brzeski	12 000	-	20 000	33 000	-
Chrzanowski	-	-	-	-	30 250
Dąbrowski	29 000	-	10 000	10 000	15 000
Gorlicki	23 000	-	28 000	22 000	28 000
Krakowski	38 000	-	31 000	26 000	30 000
Miasto Kraków	-	-	-	10 000	-
Miasto Nowy Sącz	11 000	-	-	-	17 000
Miasto Tarnów	-	-	-	-	14 250
Limanowski	50 000	-	20 000	33 000	28 000
Miechowski	26 500	-	11 000	-	-
Myślenicki	36 500	-	30 000	9 000	-
Nowosądecki	-	-	49 000	48 000	42 000
Nowotarski	42 500	-	35 000	10 000	28 000
Olkuski	32 000	-	17 000	7 000	26 250
Oświęcimski	9 000	-	13 000	-	-
Proszowicki	12 500	-	10 000	20 000	10 000
Suski	6 000	-	18 000	26 000	25 000
Tarnowski	55 500	-	52 000	12 000	28 250
Tatrzański	12 000	-	-	-	-
Wadowicki	23 000	-	28 000	12 000	37 750
Wielicki	49 300	-	10 000	12 000	10 000
RAZEM	489 300	-	400 000	300 000	400 000

²³⁸ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

²³⁹ Tamże.

²⁴⁰ Tamże.

Poza systemem dotacji udzielanych dla właścicieli zabytków podejmujących prace przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków, z budżetu samorządu województwa wydatkowane były środki na remonty zabytkowych siedzib jednostek organizacyjnych (np. instytucji kultury). Łączne wydatki z budżetu departamentu ds. kultury i dziedzictwa narodowego Urzędu Marszałkowskiego Województwa Małopolskiego w dziale 921, rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami* zamknęły się w kwotach: w 2022 roku – 5 988 685,86 zł, w 2023 – 6 061 715,93 zł (wykonanie budżetu). W 2019 roku z budżetu samorządu województwa wydatkowano na ten środki o wartości 7 209 313,72 zł. W latach 2020–2021 pandemia COVID-19 przyczyniła się do obniżenia wydatków w tym zakresie do kwot: w 2020 roku – 4 051 234,81 zł, w 2021 – 4 659 612,23 zł (wykonanie budżetu). Na koniec okresu sprawozdawczego (2023) budżet samorządu województwa w rozdziale 92120 znacząco wzrósł, porównując do dwóch lat poprzedzających (pandemia COVID-19), jednak nie osiągnął poziomu wydatków z 2019 roku. W 2023 roku kwoty wydatków stanowiły tylko 84% budżetu z 2019 roku, mimo znaczącej inflacji²⁴¹.

• Powiaty z wyłączeniem miast na prawach powiatów

Wysokość środków finansowych przeznaczanych przez powiaty województwa małopolskiego – z wyłączeniem miast na prawach powiatów – na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2019 roku (przed pandemią COVID-19) wynosiła 22 876 514,47 zł, przed okresem sprawozdawczym (w pandemii COVID-19) zmalała do ogólnej wartości 11 244 200,39 zł (2020) i 11 065 202,97 zł (2021). **W okresie dwóch lat (2022–2023) 19 powiatów w regionie, w ramach wydatków w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, zagwarantowało łącznie 27,3 mln zł.** Wydatki powiatów, bez miast na prawach powiatów, od roku 2017 stopniowo wzrastały do 2019 roku. W trudnych latach, także dla jednostek finansów publicznych, w których ważnym działaniem było zapobieganie pandemii COVID-19, budżety w tym zakresie znacznie zmalały, z najwyższej w historii kwoty prawie 23 mln zł w 2019 roku do wartości ponad 11 mln zł rocznie w latach 2020–2021 (to tylko prawie 48% budżetu z 2019 roku). W okresie poddanym sprawozdawczości środki finansowe powiatów w dziale 921 wzrosły do kwot: 12 684 865,52 zł w 2022 roku i 14 616 146,01 zł w 2023 roku, ale nie osiągnęły poziomu sprzed pandemii. Największym budżetem w tym zakresie dysponował powiat nowotarski (2 569 604,90 zł i 3 767 866,93 zł), następnie powiat dąbrowski (1 636 842,17 zł i 1 827 533,57 zł), powiat nowosądecki (1 060 818,60 zł i 1 293 713,55 zł) i powiat tarnowski (1 172 527,51 zł i 1 238 499,79 zł), najmniej środków w tym dziale zabezpieczył powiat proszowicki (73 764,10 zł i 74 200,00 zł). W skali kraju budżety wszystkich powiatów w tym dziale na koniec okresu sprawozdawczego wyniosły ponad 290 mln zł. Udział małopolskich wydatków w tym zakresie wyniósł 5% ogółu (poniżej średniej krajowej)²⁴².

Tabela 43

Wydatki powiatów w dziale 921 (bez miast na prawach powiatu) – w dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego – w latach 2019-2023 ²⁴³					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	267 721,55	227 005,26	376 609,31	392 104,97	454 944,03
Brzeski	187 236,91	152 750,00	181 417,44	213 999,99	272 915,94
Chrzanowski	230 624,12	121 738,20	120 692,67	186 005,65	269 816,09
Dąbrowski	1 291 371,18	826 076,89	742 213,00	1 636 842,17	1 827 533,57
Gorlicki	1 892 905,58	2 005 302,49	664 938,77	142 915,00	211 368,65
Krakowski	1 032 326,55	622 628,37	555 199,29	651 081,33	680 148,58
Limanowski	359 927,91	617 244,94	545 259,80	419 225,00	473 331,52
Miechowski	492 131,86	553 789,98	582 000,73	634 882,27	920 876,03
Myślenicki	337 379,19	229 806,92	320 613,56	325 852,64	407 244,07
Nowosądecki	761 991,00	745 110,27	893 666,92	1 060 818,60	1 293 713,55
Nowotarski	12 620 503,00	2 316 100,00	2 781 100,00	2 569 604,90	3 767 866,93
Olkuski	229 992,44	225 149,87	254 340,44	404 146,71	599 440,00
Oświęcimski	395 615,92	419 378,38	793 873,43	888 918,89	591 949,89

²⁴¹ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

²⁴² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴³ Tamże.

Proszowicki	77 500,00	70 500,00	73 000,00	73 764,10	74 200,00
Suski	204 702,79	305 177,09	244 003,67	306 966,90	399 656,10
Tarnowski	1 647 219,50	1 234 531,81	1 136 409,13	1 172 527,51	1 238 499,79
Tatrzński	221 652,15	211 038,42	239 055,40	739 594,42	315 364,09
Wadowicki	118 700,00	154 529,00	194 096,00	247 950,00	254 900,00
Wielicki	507 012,82	206 342,50	366 713,41	617 664,47	562 377,18
RAZEM	22 876 514,47	11 244 200,39	11 065 202,97	12 684 865,52	14 616 146,01

• Gminy i miasta na prawach powiatu

W 2023 roku 133 gminy wraz z miastami na prawach powiatu (na 182 gminy ogółem) w województwie małopolskim zagwarantowało środki finansowe w budżetach na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami (rozdział 92120 – *Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami*). Łącznie w tym roku małopolskie gminy przeznaczyły na ten cel 62 902 520,24 zł, przy czym środki samej Gminy Miejskiej Kraków wyniosły ponad 22 mln zł. W 2022 roku były to nieco mniejsze kwoty i mniej gmin (111), które zaplanowały wydatki w rozdziale 92120: ogółem – 56 568 179,19 zł, w tym środki Gminy Miejskiej Kraków – ponad 36,5 mln zł (to 64,7% budżetu wszystkich JST w regionie). Wartość nakładów finansowych w 2023 roku na ochronę zabytków plasowała gminy województwa małopolskiego na 4. miejscu w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami, po gminach w województwie mazowieckim, które wydatkowały na ten cel 82,7 mln zł, województwie dolnośląskim (78,7 mln zł) oraz województwie lubelskim (76,9 mln zł).

Budżet wszystkich małopolskich gmin i miast na prawach powiatu w tym zakresie w 2023 roku został powiększony o ponad 11% w porównaniu do roku poprzedzającego (2022), ale pomniejszony (o prawie 13%) w odniesieniu do rekordowych wydatków z 2021 roku, w którym Małopolska plasowała się na pierwszej pozycji w kraju pod względem wysokości środków finansowych przeznaczanych na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami przez te najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego wraz z 3 miastami na prawach powiatu (Kraków, Tarnów, Nowy Sącz)²⁴⁴.

Tabela 44

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – <i>Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami</i> w latach 2019–2023 (w zł) ²⁴⁵					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	483 091,33	244 848,19	230 724,16	500 952,51	384 028,59
Brzeski	1 524 925,09	444 506,95	315 485,00	300 518,79	299 434,79
Chrzanowski	181 236,31	335 923,30	4 539 535,23	547 396,13	470 338,78
Dąbrowski	163 746,20	116 521,75	352 801,59	450 488,69	581 733,12
Gorlicki	236 856,26	1 228 545,92	1 991 025,62	1 050 416,12	934 574,85
Krakowski	6 275 024,87	5 436 340,07	2 440 259,24	526 528,81	2 893 679,44
Miasto Kraków	19 665 501,74	24 386 904,50	46 800 219,07	36 583 582,24	22 094 218,19
Miasto Nowy Sącz	0,00	0,00	43 972,50	0,00	20 910,00
Miasto Tarnów	5 334 831,48	1 366 166,44	4 384 072,64	1 584 962,71	1 147 120,13
Limanowski	287 077,71	115 526,33	506 320,38	210 263,18	885 245,12
Miechowski	29 471,36	140 680,09	154 285,98	559 360,22	378 386,20
Myślenicki	346 279,27	457 143,97	592 283,60	517 960,51	1 188 767,92
Nowosądecki	1 067 387,26	212 617,46	520 765,12	762 725,74	778 046,35
Nowotarski	649 454,17	290 069,54	410 192,31	1 880 075,20	6 131 657,61
Olkuski	16 443 641,29	14 411 516,57	3 533 577,38	457 683,49	843 539,42

²⁴⁴ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴⁵ Tamże.

Oświęcimski	182 368,86	519 525,35	452 328,83	415 834,88	57 634,58
Proszowicki	47 699,28	33 881,26	62 509,27	34 265,18	36 451,53
Suski	1 696 345,31	1 764 561,54	1 017 147,26	2 987 456,25	3 948 151,23
Tarnowski	1 249 595,41	1 042 800,77	1 402 652,97	3 196 681,35	9 674 521,57
Tatrzański	0,00	29 000,00	33 438,10	48 108,65	247 404,22
Wadowicki	534 950,04	1 685 117,90	1 723 445,88	3 054 268,34	8 931 974,74
Wielicki	622 016,32	217 357,54	753 516,14	898 650,20	974 701,86
RAZEM	57 021 499,56	54 479 555,44	72 260 558,27	56 568 179,19	62 902 520,24

Tabela 45

Wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w rozdziale 92120 – <i>Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami</i> , w podziale na województwa, w latach 2019–2023 (w zł) ²⁴⁶					
Województwo	2019	2020	2021	2022	2023
Dolnośląskie	110 034 018,85	87 966 018,96	67 077 222,54	88 857 916,40	78 729 966,97
Kujawsko-Pomorskie	20 164 227,14	19 319 077,49	16 830 105,76	21 562 560,41	26 581 703,50
Lubelskie	32 593 765,32	19 323 114,16	32 231 985,65	39 389 604,33	76 965 024,94
Lubuskie	14 567 784,84	12 634 395,60	9 971 956,48	13 468 544,24	23 265 987,78
Łódzkie	12 509 904,70	11 575 880,04	14 655 468,21	17 614 032,80	15 875 575,31
Małopolskie	57 021 499,56	54 479 555,44	72 260 558,27	56 568 179,19	62 902 520,24
Mazowieckie	70 543 742,47	55 350 114,64	37 482 886,91	58 068 416,74	82 740 393,44
Opolskie	8 399 075,25	6 075 346,81	8 597 233,07	10 553 418,97	19 756 591,28
Podkarpackie	15 391 058,03	27 673 974,16	29 215 789,77	24 652 867,63	21 825 729,99
Podlaskie	16 525 016,83	12 906 115,58	4 275 398,15	10 825 629,84	14 354 129,20
Pomorskie	17 307 849,07	17 313 332,70	19 146 975,45	24 990 226,40	16 063 119,96
Śląskie	25 829 045,02	20 912 580,57	34 482 185,68	53 508 189,75	43 022 087,39
Świętokrzyskie	10 261 820,31	4 509 297,47	7 534 575,78	6 810 363,89	19 585 119,79
Warmińsko-Mazurskie	22 876 915,26	17 017 253,10	26 768 924,21	16 706 787,84	18 815 449,04
Wielkopolskie	34 585 554,96	29 960 668,86	33 093 614,66	30 127 080,12	50 791 242,74
Zachodniopomorskie	23 354 480,60	11 424 208,86	15 315 857,54	32 020 446,95	35 160 506,46
RAZEM	491 965 758,21	408 440 934,44	428 940 738,13	505 724 265,50	606 435 148,03

W Małopolsce, sumując wydatki z dwóch lat (2022–2023), najwyższe środki finansowe przeznaczono na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami w gminach położonych na obszarach powiatów: Miasto Kraków (w sumie 58 677 800,43 zł), tarnowski (12 871 202,92 zł), wadowicki (11 986 243,08 zł). Należy zwrócić uwagę na przeważającą, nad innymi gminami w regionie, wysokość środków finansowych Gminy Miejskiej Kraków, która na opiekę nad zabytkami w rozdziale 92120 w 2022 roku zagwarantowała w budżecie 36,5 mln zł, a w kolejnym roku ponad 22 mln zł (to odpowiednio 64,7% i 35% całego budżetu gmin z miastami na prawach powiatu w regionie). Najmniejsze wydatki odnotowano w budżecie Miasta Nowy Sącz (20,9 tys. zł) oraz budżetach gmin położonych na terenie powiatu proszowickiego (70 716,71 zł)²⁴⁷.

²⁴⁶ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁴⁷ Tamże.

Wskaźnik 19**Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków**

Właściciele i użytkownicy regionalnych zabytków, poza dotacjami z budżetów samorządów gmin, powiatów i województwa, w latach poddanych sprawozdawczości pozyskali także znaczące środki z budżetu państwa, w konkursach o przyznanie dotacji organizowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa. **W latach 2022–2023 dla Małopolski były to ogólne kwoty dotacji: Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego – 48,5 mln zł, Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków – 23,6 mln zł i Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa – 67,4 mln zł.**

- **Program Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. *Ochrona zabytków***

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu państwa w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego *Ochrona zabytków* na prace przy obiektach zabytkowych, wpisanych do rejestru zabytków, w latach poddanych sprawozdawczości wyniosła ogółem w skali kraju: w 2022 roku – 198,9 mln zł, w 2023 roku – 208,5 mln zł. Wsparcie finansowe dla właścicieli zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego wyniosło odpowiednio: w 2022 roku – 20,2 mln zł (10,15% całego budżetu) w podziale na 71 zadań, a w 2023 roku – 28,3 mln zł (13,57% ogółu) rozdzielonych pomiędzy 82 beneficjentów z Małopolski. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: krakowskiego (ogólna kwota dofinansowania w okresie dwóch lat – ponad 9,2 mln zł), gorlickiego (5,5 mln zł), tarnowskiego (4,7 mln zł) oraz nowosądeckiego (4,5 mln zł). Żadnych dotacji w tym czasie nie pozyskali właściciele zabytków lokowanych na obszarze powiatu chrzanowskiego. Liczba dofinansowanych projektów – pomiędzy latami 2022 i 2023 – wzrosła o 11 zadań, wzrosła również średnia kwota udzielonej dotacji z 284 tys. zł do 346 tys. zł²⁴⁸. Widoczne jest stałe powiększenie wydatków z budżetu państwa przeznaczanych na remonty zabytków lokowanych lub przechowywanych na terenie Małopolski, z wartości 13 mln zł w 2019 roku do kwoty 28,3 mln zł w 2023 roku (to wzrost o 117% w ciągu 4 lat).

Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w latach poddanych sprawozdawczości, realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych i poważnych remontów budowlanych zabytków. Gmina Zakliczyn otrzymała wsparcie w wysokości 2,1 mln zł na kontynuację prac zabezpieczających ruiny zamku w Melsztynie, Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Brunarach wykonała prace budowlano-konserwatorskie cerkwi pw. św. Michała Archanioła (dotacja prawie 1,9 mln zł), Parafia Rzymskokatolicka pw. Narodzenia NMP w Jazowsku prowadziła konserwację barokowej polichromii i portalu w prezbiterium i nawie kościoła (dotacja 950 tys. zł), a Gmina Tarnów wykonała modernizację dworu w Koszycach Małych z przeznaczeniem na Centrum Historii i Sztuki (dotacja 300 tys. zł)²⁴⁹. Dotacje pochodzące z budżetu ministra wyróżniała wysoka wartość, zatem pozyskane dofinansowania były znacznym wsparciem ważnych zabytków w regionie, przy których przeprowadzono obszerne i kosztowne zakresy prac.

Tabela 46

Wysokość dofinansowania prac przy małopolskich zabytkach w ramach Programu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego pn. <i>Ochrona zabytków</i> , w podziale na powiaty, w latach 2019-2023 (w zł) ²⁵⁰					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	860 000,00	200 000,00	505 000,00	889 500,00	536 065,49
Brzeski	1 092 158,00	40 000,00	190 000,00	935 000,00	190 000,00
Chrzanowski	390 000,00	-	-	-	-
Dąbrowski	140 000,00	90 000,00	-	-	380 000,00
Gorlicki	2 071 917,64	1 572 977,00	1 952 720,50	3 145 687,13	2 364 392,49
Krakowski	3 022 684,70	4 622 880,28	4 424 994,27	3 008 796,00	6 264 000,00
Miasto Kraków	840 000,00	1 988 000,00	1 320 949,66	967 500,00	2 459 997,61

²⁴⁸ Dane z MKiDN. Opracowanie własne.

²⁴⁹ Jw.

²⁵⁰ Jw.

Miasto Nowy Sącz	-	-	330 000,00	200 000,00	1 114 282,62
Miasto Tarnów	-	30 000,00	-	51 000,00	200 000,00
Limanowski	-	553 009,47	150 000,00	1 533 000,00	1 782 000,00
Miechowski	750 000,00	808 593,02	721 598,44	1 181 079,65	-
Myślenicki	-	300 000,00	755 000,00	635 284,00	560 481,63
Nowosądecki	1 050 000,00	605 000,00	909 066,33	1 545 000,00	3 001 220,31
Nowotarski	450 000,00	-	350 000,00	770 000,00	170 000,00
Olkuski	90 000,00	772 000,00	340 483,46	394 000,00	1 715 000,00
Oświęcimski	190 000,00	234 999,72	300 000,00	1 046 583,87	1 355 193,51
Proszowicki	-	-	270 000,00	350 000,00	516 000,00
Suski	-	1 203 000,00	170 000,00	-	60 000,00
Tarnowski	1 432 691,43	891 964,93	810 000,00	1 960 000,00	2 804 929,23
Tatrzński	63 812,69	550 809,85	424 608,75	25 000,00	305 000,00
Wadowicki	-	261 100,00	-	140 000,00	509 835,00
Wielicki	899 885,57	719 951,44	700 000,00	1 420 000,00	2 089 000,00
RAZEM	13 343 150,03	15 444 285,71	14 624 421,41	20 197 430,65	28 377 397,89

• Dotacje z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Wysokość środków finansowych przeznaczonych z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace przy obiektach zabytkowych położonych na terenie województwa małopolskiego w latach poddanych sprawozdawczości znacznie wzrosła, w porównaniu do lat poprzedzających. **W 2022 roku udzielono dotacji o łącznej wartości 9,7 mln zł, a w 2023 roku 13,9 mln zł** (w latach 2019–2021 budżet nie przekroczył wartości 6 mln zł). Tak wysokie kwoty dotacji przełożyły się na 73 dofinansowane projekty w 2022 roku i 76 zadań w 2023 roku. Były to najwyższe kwoty przeznaczone na ten cel od lat. Średnia kwota dotacji udzielonych w 2022 roku wyniosła 133 tys. zł. Znacząco zawyżyła średnią dotacja przyznana Parafii Rzymskokatolickiej pw. Grobu Bożego w Miechowie w wysokości 4,8 mln zł. Bez uwzględnienia tego podmiotu, średnia kwota dotacji wyniosła 67 tys. zł. W 2023 roku średnia kwota dotacji wyniosła 183 tys. zł, ale tu również statystykę zaburzają dwie wysokie dotacje przyznane Opactwu Benedyktynów w Tyńcu (3,6 mln zł) i Gminie Lanckorona (5,9 mln zł). Pomijając te dwa projekty, średnia kwota dotacji spadła i w 2023 roku wyniosła 59 tys. zł. Najwięcej środków pozyskali właściciele zabytków położonych na terenie powiatów: w 2022 roku – miechowskiego (5,1 mln zł), krakowskiego (735 tys. zł) i nowotarskiego (579 tys. zł), natomiast w 2023 roku – wadowickiego (6 mln zł), Miasta Kraków (prawie 3,6 zł) i nowotarskiego (761 tys. zł)²⁵¹.

W latach poddanych sprawozdawczości z budżetu Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków realizowanych było wiele zadań inwestycyjnych, poważnych remontów budowlanych zabytków i większych zakresów konserwacji. Dla przykładu właściciele drewnianego dworu w Goszycach dokonali wymiany pokrycia dachowego z gontów (2 dotacje o łącznej wartości 288 350 zł), Fundacja Pobliskie Miejsca Pamięci Auschwitz-Birkenau kontynuowała remont budynku "Ziemniaczarek" (2 dotacje, suma 165 378,30 zł), Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktynów w Staniątkach kontynuowało prace konserwatorskie zespołu klasztoru (2 dotacje, wsparcie 200 000 zł), właściciele pałacu w Głębolicach wykonali prace zabezpieczające obiekt (2 dotacje, 129 772,11 zł), Parafia Rzymskokatolicka pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Luborzycy realizowała prace konserwatorskie elewacji świątyni (2 dotacje, 250 000 zł)²⁵².

Zgodnie z zapisami regulaminu Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków nie przekazywał wsparcia na zadania dotowane przez inne jednostki zaliczane do sektora finansów publicznych oraz na działania podejmowane przy zabytkach położonych na terenie administracyjnego obszaru miasta Krakowa, z powodu możliwości finansowania opieki nad tymi zabytkami z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa oraz Gminy Miejskiej Kraków²⁵³.

²⁵¹ Dane z WUOZ w Krakowie.

²⁵² Jw.

²⁵³ Wyjątek stanowiła dotacja dla Parafii Archikatedralnej pw. św. Stanisława BM i św. Wacława M. na Wawelu, którą w 2020 r. wsparto środkami na wykonanie instalacji systemu sygnalizacji pożarowej na poddaszu, w Wieży Zygmuntońskiej, Wieży Zegarowej i Wieży Srebrnych Dzwonów (dotacja: 358 134 zł).

Tabela 47

Wysokość dofinansowania z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, w podziale na powiaty, w latach 2019-2023 (w zł) ²⁵⁴					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	760 685,71	100 000,00	381 142,00	160 000,00	142 390,00
Brzeski	150 024,63	163 794,72	-	72 455,00	227 000,00
Chrzanowski	100 000,00	98 850,00	70 000,00	-	-
Dąbrowski	100 000,00	100 000,00	-	60 000,00	100 237,74
Gorlicki	253 395,00	117 000,00	215 000,00	98 000,00	97 263,34
Krakowski	755 117,28	783 265,00	742 007,00	735 150,00	626 400,00
Miasto Kraków	-	358 134,00	-	-	3 594 312,02
Miasto Nowy Sącz	80 000,00	-	-	-	-
Miasto Tarnów	-	11 200,00	-	-	-
Limanowski	249 398,40	423 000,00	410 000,00	565 000,00	371 087,00
Miechowski	208 350,92	301 726,00	273 270,00	5 147 107,79	217 000,00
Myślenicki	19 805,00	111 714,00	-	35 000,00	100 000,00
Nowosądecki	593 547,00	265 090,00	388 000,00	79 000,00	271 900,00
Nowotarski	303 050,83	624 549,01	905 977,04	579 640,00	761 909,56
Olkuski	175 000,00	168 000,00	230 000,00	300 000,00	200 000,00
Oświęcimski	479 004,79	205 000,00	397 968,38	425 166,04	410 844,37
Proszowicki	626 380,00	327 000,00	298 800,00	449 960,00	232 722,92
Suski	554 653,38	35 000,00	82 000,00	90 000,00	50 000,00
Tarnowski	107 657,00	185 000,00	219 999,63	112 923,94	62 498,87
Tatrzański	20 000,00	92 000,01	91 999,51	433 990,00	405 186,60
Wadowicki	108 752,64	698 142,51	238 999,60	240 000,00	6 019 922,20
Wielicki	154 996,40	170 000,00	174 000,00	154 200,00	50 000,00
RAZEM	5 799 818,98	5 338 465,25	5 119 163,16	9 737 592,77	13 940 674,62

- **Środki finansowe Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa – będące w dyspozycji Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa**

Stolica Małopolski, nadal jako jedyne miasto w kraju, była uhonorowana specjalnym finansowym wsparciem przeznaczanym bezpośrednio z budżetu Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na ochronę dziedzictwa w ramach Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa (powołanego w drodze ustawy w 1985 roku). W pierwszej dekadzie XXI wieku wysokość środków jakie państwo przeznaczało na odnowę zabytków Krakowa wynosiła rocznie ponad 40 mln zł. W tym okresie fundusze przeznaczone na odnowę krakowskiego dziedzictwa stanowiły około 1/4 ogółu wydatków Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Od 2014 roku to dofinansowanie zmalało – wynosząc rocznie około 30 mln zł. Takie też było w pierwszym roku poddanym sprawozdawczości. W kolejnym roku wzrosło do wartości 37 mln zł. Sumując wszystkie dochody Funduszu, **w latach 2022–2023 z jego budżetu wsparto remont krakowskich zabytków o wartości ogółem ponad 67,4 mln zł.** Kwoty przekazywane z budżetu państwa pozwoliły każdego roku prowadzić intensywne prace w ponad 115 obiektach zabytkowych na terenie stolicy Małopolski. Należy podkreślić, że każdego roku ogół właścicieli zabytków odnawianych przy udziale środków z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa zapewnia współfinansowanie prowadzonych prac w wysokości zbliżonej do sumy nakładów z budżetu państwa (zasada „złotówka do złotówki”)²⁵⁵.

²⁵⁴ Dane z WUOZ w Krakowie.

²⁵⁵ <https://skozk.pl/zrodla-finansowania-budzet-panstwa/>.

W 2022 roku środki jakimi dysponował Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa wynosiły 30 237 514,32 zł (wykonanie). Złożyły się na nie: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 30 mln zł, zbiórka publiczna "Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa" w wysokości 87 258,44 zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych, w tym także fundacji i stowarzyszeń, w wysokości 4 827,11 zł, niewykorzystane z poprzedniego roku środki wykazane na koncie w wysokości 82 593,47 zł, odsetki od środków zgromadzonych – 56 855,39 zł oraz środki pozyskane z innych źródeł – 5 979,91 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym ogólną kwotę ponad 30 mln zł przeznaczono na 117 zadań²⁵⁶. Uśredniona wartość dotacji na jedno zadanie wyniosła wówczas 256,8 tys. zł.

W 2023 roku Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa dysponował zdecydowanie większymi funduszami w wysokości 37 411 670,46 zł, na którełożyły się: dotacja z budżetu państwa przekazana za pośrednictwem Kancelarii Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w wysokości 37 mln zł, zbiórka publiczna "Na odnowę zabytków Krakowa – Narodowy Fundusz Rewaloryzacji Zabytków Krakowa" w wysokości 65 138,21 zł, środki uzyskane w drodze zbiorów publicznych, darowizn i zapisów osób fizycznych i prawnych w wysokości 26 425,38 zł, niewykorzystane z poprzedzającego roku środki wykazane na koncie obsługującym Narodowy Fundusz w wysokości 199 360,62 zł, odsetki od środków zgromadzonych na koncie w wysokości 79 734,05 zł, środki pozyskane z innych źródeł – 41 012,20 zł. Zgodnie z planem rzeczowo-finansowym odnowy zabytków Krakowa kwotę ponad 37 mln zł przeznaczono ostatecznie na realizację 140 zadań w prowadzonych w 102 obiektach. Uśredniona wartość dotacji na jedno przedsięwzięcie wyniosła prawie 266 tys. zł²⁵⁷. W stosunku do 2022 roku średnia wartość udzielonego wsparcia wzrosła o 3,5%.

Społeczny Komitet Odnowy Zabytków Krakowa od lat udziela wsparcia w podziale na 5 priorytetów: 1. projekty kluczowe, 2. obiekty użyteczności publicznej, 3. sakralne, 4. mieszkalne i usługowe, 5. Kaplice grobowe, nagrobki, pomniki cmentarne i zespoły zieleni komponowanej. Wśród zadań realizowanych w latach poddanych sprawozdawczości były m.in.: konserwacja hełmu wieży z blachy miedzianej oraz drewna konstrukcyjnego Wieży Zegarowej Archikatedry na Wawelu – I etap (dotacja 544 109,02 zł), kompleksowa konserwacja nawy głównej bazyliki pw. św. Franciszka z Asyżu wraz z historycznym wystrojem wnętrza – II etap (702 000,00 zł), konserwacja barokowych figur 12 Apostołów sprzed fasady kościoła pw. św. św. Piotra i Pawła wraz z elementami ekspozycyjnymi cokołów – I rok realizacji (409 260,00 zł), wymiana pokrycia stropodachu koszar piechoty w Fortcie 39 "Olszanica" (211 618,64 zł), kontynuacja remontu konserwatorskiego elewacji Collegium Broscianum UJ (194 690,60 zł). Poza remontami i konserwacjami znanych krakowskich obiektów, dzięki środkom z Narodowego Funduszu Rewaloryzacji Zabytków Krakowa, wykonano także wiele remontów zabytkowych krakowskich kamienic oraz starych nagrobków lokowanych na historycznych miejskich nekropoliach²⁵⁸.

Wskaźnik 20

Liczba projektów i wartość udzielonych dotacji z funduszy unijnych na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków

Poza środkami pochodzącymi z krajowych (państwowych i samorządowych) źródeł finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych prowadzonych przy obiektach zabytkowych, w okresie poddanym sprawozdawczości na terenie województwa małopolskiego prowadzone były jeszcze (kończone) zadania finansowane z perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014–2020 oraz wykonywane były działania zmierzające do przyjęcia regulaminów konkursów i ogłoszenia pierwszych naborów wniosków w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2021–2027, z następujących programów: *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027* (FEM), *Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* (FEnIKS) oraz *Programu współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska–Słowacja 2021–2027*. Dotacje unijne umożliwiają realizację poważnych i kosztownych inwestycji oraz modernizację i remonty dużych obiektów i cennych zespołów zabytkowych.

²⁵⁶ Dane ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa (dalej SKOZK), plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2022 r., <https://bip.skoz.pl/wp-content/uploads/2023/07/uchwala-nr-8-2023-skoz-30-06-2023-zalacznik.pdf>.

²⁵⁷ Dane ze SKOZK, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2021 r., <https://bip.skoz.pl/wp-content/uploads/2024/04/uchwala-nr-2-2024-skoz-25-03-2024-zalacznik.pdf>.

²⁵⁸ Dane ze SKOZK, plany rzeczowo-finansowe i sprawozdania z wykonania planów w 2022 r. i 2023 r.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 / Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021–2027**

W latach 2022–2023 kończono kilka ważnych przedsięwzięć z dziedziny ochrony zabytków, ich zabezpieczenia i funkcjonalnego zagospodarowania, które otrzymały wsparcie z *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020*. Wśród ważnych inwestycji warto wymienić zadania: *Modernizacja zabytkowych budynków dworca PKP w Zakopanem na cele gospodarcze i kulturalne*, *Rewaloryzacja Fortu 52 1/2 S „SKOFTNIKI” (Sidzina) poprzez remont i przebudowę dawnego bloku koszarowo-bojowego wraz z otoczeniem i zielenią forteczną*, *Rewaloryzacja i modernizacja zabytkowych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala*, *„Wirydarze dziedzictwa benedyktyńskiego” – rewaloryzacja i adaptacja zabytkowych obiektów w Opactwie św. Wojciecha Mniszek Benedyktynek w Staniątkach* oraz *Rewaloryzacja wybranych cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej położonych na terenie Brzeska, Tarnowa, Krakowa, Wadowic oraz powiatów bocheńskiego i tarnowskiego, jako zespołu dziedzictwa o znaczeniu międzynarodowym*²⁵⁹.

W okresie poddanych sprawozdawczości trwały także ostatnie etapy prac pięciu zadań dofinansowanych w trybie pozakonkursowym – w ramach 6 i 4 Osi priorytetowej RPO – których realizatorami były wojewódzkie instytucje kultury: Muzeum Tatrzańskie im. T. Chałubińskiego w Zakopanem, Teatr im. S. I. Witkiewicza w Zakopanem, Muzeum Archeologiczne w Krakowie, Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu oraz Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie. Wykonywano ostatnie etapy prac i w końcu 2023 roku zakończono inwestycje pn: *Utworzenie Muzeum Palace* (wartość zadania: 20 815 130 zł, dofinansowanie UE: 17 996 520 zł), *Scena Atelier przy Teatrze im. S. I. Witkiewicza w Zakopanem* (odpowiednio: 17 162 843 zł i 15 241 282 zł), *Waloryzacja zabytkowego gmachu Muzeum Archeologicznego w Krakowie dla wzmocnienia funkcji muzealnych w zakresie adaptacji strychu siedziby do funkcji użytkowych wraz z wykonaniem windy i klatki schodowej* (18 166 690 zł i 13 590 233 zł), *Udostępnianie zasobów dziedzictwa – utworzenie Instytutu Dziedzictwa Niematerialnego Ludów Karpackich* (37 419 125 zł i 18 848 920 zł) oraz *Poprawa efektywności energetycznej zabytkowego budynku Administracji Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie przy pl. św. Ducha 4* (6 143 073 zł i 2 950 465 zł). Instytucje kultury, dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie, dzięki dofinansowaniu z Unii Europejskiej, uzyskały nowe przestrzenie do prowadzenia działalności kulturalnej, poprawiły efektywność energetyczną i dostępność. Umożliwi to w przyszłości większą ich aktywność i wzbogacenie oferty kulturalnej²⁶⁰.

Biorąc pod uwagę potencjał Małopolski bazujący na zasobach dziedzictwa kulturowego, władze regionu widzą potrzebę wzmocnienia systemu wspierania prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach oraz podejmowania działań na rzecz upowszechniania dziedzictwa kulturowego w ramach nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej 2021–2027. Od 2019 roku trwały prace nad opracowaniem zasad przyznawania środków, które umożliwią wykorzystanie kolejnych funduszy europejskich w kluczowych dla rozwoju regionu obszarach. W ramach rozporządzenia ogólnego na lata 2021–2027, wprowadzono jako jeden z celów polityki – Cel 5 *Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych*. W ramach tego celu możliwe będzie wsparcie działań z zakresu: turystyki, dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Wszystkie realizowane zadania będą musiały być wdrażane poprzez instrumenty terytorialne, których podstawą będzie przygotowanie przez władze lokalne strategii terytorialnych. Ponadto w ramach celu szczegółowego 4(vi) *Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych* wspierana będzie interwencja (realizowana głównie przez podmioty prowadzone lub nadzorowane na poziomie regionalnym) w obszarze kultury i zrównoważonej turystyki, przyczyniająca się do pobudzania szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym walki z wykluczeniem społecznym oraz rozwojem kapitału społecznego, m.in. poprzez uczestnictwo w kulturze i twórcze wykorzystanie dziedzictwa kulturowego. Na początku grudnia 2022 roku Komisja Europejska zaakceptowała program *Fundusze Europejskie dla Małopolski 2021-2027* (FEM), dzięki czemu rozwój regionu został zasilony niemal 2,7 mld euro w ramach *Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego* (EFRR), *Europejskiego Funduszu Społecznego* (EFS) i *Funduszu Sprawiedliwej Transformacji* (FST). Trzy lata trwały zaawansowane prace nad kształtem regionalnego programu w nowej perspektywie finansowej, umożliwiające wykorzystanie funduszy europejskich w kluczowych dla rozwoju regionu obszarach, w tym w obszarze związanym z kulturą i ochroną dziedzictwa kulturowego. Tuż po przyjęciu programu

²⁵⁹ Dane z Centralnego Systemu Teleinformatycznego SL2014 oraz <https://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/poznaj-projekty/lista-beneficjentow>.

²⁶⁰ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Departamentu Rozwoju Regionu UMWM.

FEM przez Komisję Europejską, w styczniu 2023 roku, rozpoczęto prace związane z uruchomieniem naborów FEM 2021–2027. W obszarze związanym ze wsparciem kultury i dziedzictwa kulturowego przygotowano następujące działania: działanie 1.9 *Rozwój e-kultury w województwie małopolskim*, działanie 5.17 *Infrastruktura regionalnych instytucji kultury*. Ponadto przewidziano wsparcie z poziomu lokalnego, w ramach którego możliwe także będzie realizowanie projektów z zakresu kultury i dziedzictwa: Działanie 7.1 *Inne Instrumenty Terytorialne (IIT) – Wsparcie oddolnych inicjatyw na obszarach miejskich*, Działanie 7.2 *Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) – Wsparcie oddolnych inicjatyw na obszarach miejskich*, Działanie 7.6 *Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS) – Wsparcie oddolnych inicjatyw na obszarach wiejskich*. W ramach powyższych działań możliwa będzie realizacja przedsięwzięć z zakresu: ochrony i rozwoju zasobów dziedzictwa kulturowego, podniesienia jakości infrastruktury kultury oraz zwiększania dostępu do oferty kulturalnej i podniesienie jej atrakcyjności w regionie, prowadzenia prac digitalizacji lub rekonstrukcji cyfrowej zasobów dziedzictwa. W ramach działań (7.1, 7.2, 7.6) będą finansowane prace przy zabytkach nieruchomości (wpisanych do rejestru zabytków lub inwentarzy muzealnych) wraz z ich otoczeniem, umożliwiające zachowanie dotychczasowych lub nadanie nowych funkcji zabytkom, zakresy dotyczące historycznych substancji zabytków ruchomych i prezentacji dziedzictwa kulturowego (zabytkowych kolekcji i zbiorów). Kryteria oceny projektów dla wymienionych działań zostały przyjęte przez Komitet Monitorujący Programem FEM 2021–2027 już po zakończeniu okresu sprawozdawczego (2024). Pierwsze nabory wniosków zaplanowano w 2024 roku²⁶¹.

Tabela 48

Lista projektów dofinansowanych w ramach 6 Osi priorytetowej RPO WM Dziedzictwo regionalne, Działanie 6.1 Rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego, Poddziałanie 6.1.1 Ochrona i opieka nad zabytkami – zadania realizowane jeszcze w latach 2022–2023²⁶²					
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w zł)	Dofinansowanie UE (w zł)	Data zakończenia zadania²⁶³
1	Zachowanie, restauracja i prezentacja autentyzmu Zamku Lipowiec i rozwój Nadwiślańskiego Parku Etnograficznego w Wygielzowie	Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygielzowie	6 279 192,57	1 851 291,81	2023-08-31
2	Realizacja prac restauratorskich zabytkowego Pałacu w Łobzowie wraz z adaptacją do nowych funkcji poddasza wraz z przygotowaniem wystawy multimedialnej	Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki	3 272 049,88	1 959 570,04	2023-06-30
3	Modernizacja zabytkowych budynków dworca PKP w Zakopanem na cele gospodarcze i kulturalne	Gmina Miasto Zakopane	15 899 256,39	4 497 004,90	2023-09-30
4	Rewaloryzacja Fortu 52 1/2 S „SKOTNIKI” (Sidzina) poprzez remont i przebudowę dawnego bloku koszarowo-bojowego wraz z otoczeniem i zielenią forteczną	Fundacja Pełna Życia	6 285 396,23	4 322 339,20	2022-02-28
5	Z architekturą przez wieki – renowacja 4 zabytkowych kościołów diecezji tarnowskiej	Parafia Rzymskokatolicka pw. Michała Archanioła w Ropie	11 880 506,44	7 465 952,15	2022-12-28
6	Rewaloryzacja i modernizacja zabytkowych budynków Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem dla zachowania i prezentacji	Muzeum Tatrzańskie im. dra Tytuśa Chałubiń-	22 179 648,91	7 675 347,94	2022-12-31

²⁶¹ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu UMWM.

²⁶² Dane z Centralnego Systemu Teleinformatycznego SL2014 oraz <https://www.rpo.malopolska.pl/o-programie/poznaj-projekty/lista-beneficjentow>.

²⁶³ Daty zakończenia projektów wskazane w umowach o dofinansowanie.

	unikatowego dziedzictwa kulturowego Podhala	skiego w Zakopanem			
7	Ochrona dziedzictwa barokowego zespołu klasztoru OO. Kamedułów w Krakowie poprzez wykonanie prac konserwatorskich i remontowo – budowlanych wybranych elementów Zespołu wraz z innowacyjnym poszerzeniem informacji	Kongregacja Eremitów Kamedułów Góry Koronnej	5 075 389,27	1 247 845,54	2023-12-30
8	Rewaloryzacja wybranych cmentarzy wojennych z okresu I wojny światowej położonych na terenie Brzeska, Tarnowa, Krakowa, Wadowic oraz powiatów bocheńskiego i tarnowskiego, jako zespołu dziedzictwa o znaczeniu międzynarodowym	Wojewoda Małopolski	12 983 838,14	6 766 279,03	2023-04-30
9	Zachowanie i wyeksponowanie wielokulturowego dziedzictwa ziemi muszyńskiej poprzez wykonanie prac remontowych, budowlanych i konserwatorskich barokowego kościoła w Muszynie	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Józefa Oblubieńca NMP w Muszynie	11 130 953,39	7 403 952,93	2022-09-30
10	Restauracja wraz z adaptacją obiektu fortecznego na siedzibę podmiotów kultury na bazie nieruchomości zabudowanej Fortem Nr 52 Borek	Gmina Miejska Kraków	28 575 154,20	6 084 737,06	2023-05-31
11	„Wirydarze dziedzictwa benedyktyńskiego” – rewaloryzacja i adaptacja zabytkowych obiektów w Opactwie Św. Wojciecha Mniszek Benedyktyn w Staniątkach	Opactwo św. Wojciecha Mniszek Benedyktyn w Staniątkach	24 405 885,47	6 832 519,06	2023-11-15
12	Rewaloryzacja, zagospodarowanie i adaptacja ziemnego wału artylerii dla celów turystyki kulturowej, edukacji i rekreacji w zabytkowym Fortu Kleparz w Krakowie	Fundacja Polish Heritage	8 251 906,40	4 550 517,89	2023-06-30
13	Restauracja Fortu 52a "Łapianka" i adaptacja dla Muzeum i Centrum Ruchu Harcerskiego	Gmina Miejska Kraków	7 081 211,49	3 122 891,86	2023-10-31
14	Zabezpieczenie przed dewastacją, renowacja i zagospodarowanie zamku w Zatorze pod funkcję gastronomiczną z mini-browarem oraz wystawę muzealną o historii zamku książęcego i jego mieszkańców	Fundacja Zamek w Zatorze	17 610 241,18	6 336 740,84	2023-12-31
15	Rewaloryzacja parku pałacowego w Kościelcu – etap I	Gmina Chrzanów	5 069 465,79	1 696 984,52	2022-08-31

Tabela 49

Lista projektów dofinansowanych w trybie pozakonkursowym w ramach 6 i 4 Osi priorytetowej RPO WM – zadania realizowane jeszcze w latach 2022–2023 ²⁶⁴						
Lp.	Tytuł projektu	Numer Osi i Działania	Nazwa beneficjenta	Wartość ogółem (w zł)	Dofinansowanie UE (w zł)	Data zakończenia zadania ²⁶⁵
1	Utworzenie Muzeum Palace	6.1. RPO	Muzeum Tatrzańskie im. T. Chałubińskiego w Zakopanem	20 815 130	17 996 520	29.12.2023
2	Scena Atelier przy Teatrze im. S. I. Witkiewicza w Zakopanem	6.1. RPO	Teatr im. S. I. Witkiewicza w Zakopanem	17 162 843	15 241 282	29.12.2023
3	Waloryzacja zabytkowego gmachu Muzeum Archeologicznego w Krakowie dla wzmocnienia funkcji muzealnych w zakresie adaptacji strychu siedziby do funkcji użytkowych wraz z wykonaniem windy i klatki schodowej	6.1. RPO	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	18 166 690	13 590 233	31.12.2023
4	Udostępnianie zasobów dziedzictwa – utworzenie Instytutu Dziedzictwa Niematerialnego Ludów Karpackich	6.1. RPO	Małopolskie Centrum Kultury „SOKÓŁ” w Nowym Sączu	37 419 125	18 848 920	30.11.2023
5	Poprawa efektywności energetycznej zabytkowego budynku Administracji Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie przy pl. św. Ducha 4	4.3 RPO	Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie	6 143 073	2 950 465	29.12.2023

• **Regionalny Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 / Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027 (FENIKS)**

W ramach VIII osi priorytetowej, numery działań 1. *Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury* i 2. *Ochrona zabytków, Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020* realizowane były duże projekty, przede wszystkim z zakresu zachowania dziedzictwa kulturowego: renowacji zabytków wraz z ich otoczeniem, konserwacji zabytków ruchomych, zabytkowych parków i ogrodów. Dofinansowanie uzyskiwały także przedsięwzięcia mające na celu przebudowę lub rozbudowę instytucji kultury oraz szkół i uczelni artystycznych z przeznaczeniem ich na cele kulturalne. Instytucją Pośredniczącą Programu było Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Rozstrzygnięcie konkursu nastąpiło przed okresem poddanym sprawozdawczości (w 2017 roku). Beneficjenci z terenu Małopolski pozyskali w sumie ponad 362 mln zł unijnego dofinansowania na realizację 23 zadań (jeden projekt dotyczył kilku regionów, w tym Małopolski²⁶⁶). Największe kwoty dotacji otrzymały placówki muzealne: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu (37 391 614,75 zł), Muzeum Narodowe w Krakowie (37 124 075,43 zł) oraz Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (36 204 914,18 zł) – na remonty i modernizacje swoich siedzib lub oddziałów oraz rozbudowę tras zwiedzania. W latach poddanych sprawozdawczości trwały jeszcze remonty zabytków prowadzone w ramach pięciu dofinansowanych projektów, realizowanych przez: Teatr im. J. Słowackiego w Krakowie, Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie, Diecezję Bielsko-Żywiecką²⁶⁷, Kopalnię Soli „Bochnia” Sp. z o.o. oraz

²⁶⁴ Dane własne Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Departamentu Rozwoju Regionu UMWM.

²⁶⁵ Daty zakończenia projektów wskazane w umowach o dofinansowanie.

²⁶⁶ Projekt Prawosławnej Diecezji Lubelsko-Chełmskiej pn. *Wschodniosłowiańskie dziedzictwo kulturowe – konserwacja, renowacja i digitalizacja drewnianych cerkwi i ich wyposażenia w Małopolsce, na Podkarpaciu, Lubelszczyźnie i Podlasiu*.

²⁶⁷ Dofinansowanie otrzymał projekt pozakonkursowy, dotyczący remontów zabytków położonych na terenach dwóch województw: Górnośląskiego i Małopolskiego. Beneficjentem środków została Diecezja Bielsko-Żywiecka odpowiedzialna za

Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu. Ogólna wartość tych zadań wyniosła 165 491 633,42 zł, wkład Unii Europejskiej to 98 014 352,06 zł. Zadania realizowane na terenie Małopolski stanowiły 16,67% wszystkich dofinansowanych projektów w kraju, natomiast pozyskane dla regionu środki wyniosły 18,5% budżetu Unii Europejskiej zaplanowanego na ten cel²⁶⁸.

W latach sprawozdawczych trwały także prace nad programowaniem nowej perspektywy finansowej Unii Europejskiej, na lata 2021–2027, opracowaniem regulaminów programów oraz negocjowaniem z Komisją Europejską zasad udzielania środków oraz alokacji kwot. *Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021–2027* (FENIKS) zastąpił *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko*, który był realizowany w dwóch perspektywach finansowych, w latach: 2007–2013 oraz 2014–2020. Budżet nowego programu to około 125,8 mld zł, czyli około 29,3 mld euro, który będzie przeznaczony m.in. na przedsięwzięcia z zakresu gospodarki przyjaznej środowisku oraz wzmocnienia roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym²⁶⁹. 1 grudnia 2023 roku ogłoszono pierwszy nabór wniosków w niekonkurencyjnym sposobie wyboru projektów dla Działania 7.1. *Infrastruktura kultury i turystyki kulturowej* VII Priorytetu Kultura.

Tabela 50

Lista projektów dofinansowanych w ramach VIII osi priorytetowej Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020, działania: 1. <i>Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury</i> i 2. <i>Ochrona zabytków</i> – zadania jeszcze realizowane w latach 2022–2023 ²⁷⁰				
Lp.	Tytuł projektu	Nazwa beneficjenta	Dofinansowanie UE (w zł)	Data zakończenia zadania ²⁷¹
1	Modernizacja infrastruktury technicznej Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie wraz z zakupem wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej	Teatr im. J. Słowackiego w Krakowie	15 283 271,02	2022-12-31
2	Rewaloryzacja zabytkowej siedziby Muzeum Inżynierii Miejskiej w Krakowie na potrzeby nowoczesnego muzeum nauki i techniki	Muzeum Inżynierii i Techniki w Krakowie	28 284 529,74	2023-03-31
3	Beskidzkie Muzeum Sakralnej Architektury Drewnianej Diecezji Bielsko-Żywieckiej – udostępnienie dziedzictwa kulturowego Podbeskidzia poprzez nadanie nowych funkcji kulturalnych drewnianym obiektom zabytkowym	Diecezja Bielsko-Żywiecka	8 406 001,87	2023-03-31
4	Wprowadzenie unikatowej oferty kulturalno-edukacyjnej na udostępnionej trasie turystycznej w Kopalni Soli "Bochnia" – Obiekcie Światowego Dziedzictwa UNESCO	Kopalnia Soli „Bochnia” Sp. z o.o.	8 648 934,68	2023-09-30
5	Zwiększenie dostępu do zasobów kultury poprzez rozbudowę trasy zwiedzania Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau o przestrzeń poobozową budynków Schlachthaus i Molkerei oraz przebudowę sali kinowej	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	37 391 614,75	2023-12-31

przedsięwzięcie pn. *Beskidzkie Muzeum Sakralnej Architektury Drewnianej Diecezji Bielsko-Żywieckiej – udostępnienie dziedzictwa kulturowego Podbeskidzia poprzez nadanie nowych funkcji kulturalnych drewnianym obiektom zabytkowym* – dotyczące 7 drewnianych świątyń, w tym 4 małopolskich (w Grojcu, Nidku, Osieku, Polance Wielkiej), <https://mapadotacji.gov.pl/projekty/816763/>.

²⁶⁸ Dane przekazane z MKiDN.

²⁶⁹ <https://www.feniks.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/program-feniks/>.

²⁷⁰ Dane przekazane z MKiDN.

²⁷¹ Daty zakończenia projektów wskazane w zawartych umowach o dofinansowanie.

- **Program Współpracy Transgranicznej Interreg Polska–Słowacja 2014–2020 / 2021–2027**

W 2022 roku opracowano finalny raport z realizacji *Programu Współpracy Transgranicznej Interreg V-A Polska–Słowacja 2014–2020*, we wnioskach podkreślono, iż ogromnym zainteresowaniem cieszyły się projekty z zakresu osi priorytetowej 1. *Ochrona i rozwój dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego obszaru pogranicza*. Dzięki środkom Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na terenie województwa małopolskiego, we współpracy z partnerami ze Słowacji, możliwa była realizacja wielu przedsięwzięć z zakresu ochrony i rozwoju zasobów środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Instytucją Zarządzającą Programem było Ministerstwo Rozwoju. W ramach czterech naborów wniosków wsparcie uzyskało 58 transgranicznych projektów (w obszarze ochrona, rozwój i promowanie dóbr publicznych w dziedzinie kultury i dziedzictwa) w łącznej kwocie dofinansowania wynoszącego prawie 106,3 mln euro. Jednym z wymiernych wskaźników efektów zrealizowanych projektów jest liczba 480 odnowionych obiektów infrastrukturalnych z powiązaniem transgranicznym. Łącznie w projektach uczestniczyło 206 beneficjentów. W grupie podmiotów realizujących przedsięwzięcia z zakresu ochrony krajobrazu kulturowego i przyrodniczego było 5 instytucji dla których funkcję organizatora pełni województwo małopolskie: Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej, Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów, Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, Muzeum Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygiełzowie i Zamek Lipowiec²⁷².

Lata 2022–2023 to początki wdrażania *Programu Współpracy Transgranicznej Interreg Polska–Słowacja* w nowej perspektywie finansowej 2021–2027, w ramach którego przewidziano możliwość wspierania projektów z zakresu ochrony, promocji i zachowania dziedzictwa kulturowego (priorytet 3 *Twórcze i atrakcyjne turystycznie pogranicze*). Zapisy programu zostały zaakceptowane przez Komisję Europejską w roku poddanym sprawozdawczości (26 września 2022 roku), co umożliwiło ogłoszenie pierwszych naborów wniosków na działania z zakresu turystyki i kultury. W naborze trwającym od grudnia 2022 roku do lutego 2023 roku złożono 56 wniosków o oczekiwanej wartości wsparcia finansowego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (80% kosztów zadań) – 114,96 mln euro, co stanowiło 449,6% alokacji naboru (czyli wielokrotnie przekraczało zaplanowany budżet). Wśród planowanych przedsięwzięć były m.in. zadania: *W kręgu tajemnic* (wnioskodawca: Miasto i Gmina Uzdrowska Muszyna), *Ciricium i Słowacki Watykan. Ochrona i rewitalizacja zabytków sakralnych i miejsc wokół nich* (Opactwo OO. Cystersów w Szczyrzycu), *ORBISFERA – łączymy ludzi i ich podróże* (Gmina Stary Sącz) oraz *Polsko-Słowacka Akademia Tradycji. Chronimy, upowszechniamy, udostępniamy* (Muzeum Małopolski Zachodniej w Wygiełzowie). Wybór projektów przeznaczonych do dofinansowania nastąpił już po okresie sprawozdawczym, w 2024 roku²⁷³.

- **Program „Kultura” Europejskiego Obszaru Gospodarczego**

W okresie poddanym sprawozdawczości realizowane były także zadania finansowane z Programu – nie zaliczanego do wsparcia Unii Europejskiej – „Kultura” Europejskiego Obszaru Gospodarczego (dofinansowanie ze środków pochodzących z krajów: Irlandia, Lichtenstein i Norwegia). Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, jako operator realizowało konkursy w ramach Działania 1. *Poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym* (projekty inwestycyjne) oraz Działania 2. *Poprawa dostępu do kultury i sztuki* (projekty kulturalne). W grupie projektów inwestycyjnych wsparcie otrzymali i realizowali zaplanowane w latach 2021–2024 działania właściciele cennych małopolskich zabytków: Klasztor OO. Bernardynów w Kalwarii Zebrzydowskiej (zadanie pn. *Dziedzictwo Sanktuarium w Kalwarii Zebrzydowskiej na szlaku UNESCO*, dotacja 9,56 mln zł), Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki (*Wielokulturowa Rzeczpospolita – Zamek Pieskowa Skala*, dotacja 13,16 mln zł). Wśród zadań realizowanych także w okresie sprawozdawczości, ale dofinansowanych w ramach projektów kulturalnych, było m.in. przedsięwzięcie Teatru im. Juliusza Słowackiego w Krakowie pn. *Kultura Futura – Interdyscyplinarne Biennale Sztuki i Techniki Przyszłości* (dofinansowanie 0,71 mln zł)²⁷⁴.

²⁷² Dane z Departamentu Rozwoju Regionu UMWM. Regionalne instytucje kultury realizowały dwa projekty pn.: *Przy wiejskiej drodze – w rytmie pracy dawnych zakładów przemysłowych i pracowni rzemieślniczych* oraz *Muzea Otwarte – rozszerzenie możliwości programowych instytucji kultury pogranicza polsko-słowackiego*.

²⁷³ Dane z Departamentu Rozwoju Regionu UMWM. Komitet Monitorujący Programu w czerwcu 2024 r. zatwierdził do dofinansowania 11 projektów o łącznej wartości 26,61 mln euro.

²⁷⁴ <https://eeagrants.org/archive/2014-2021/projects>, <https://eogkultura.mkidn.gov.pl/pages/dzialania/dzialanie-ii/projekty.php>, <https://eogkultura.mkidn.gov.pl/pages/dzialania/dzialanie-ii/projekty.php?map=pl>.

Wskaźnik 21

Liczba projektów i wartość przeprowadzonych rewitalizacji układów urbanistycznych i ruralistycznych

Polityka miejska znajduje się w centrum zainteresowania polityki przestrzennej kraju, która została określona w *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*²⁷⁵, oraz polityki regionalnej, która zdefiniowana została zarówno w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*²⁷⁶, jak i w *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego „Małopolska 2030”*²⁷⁷. Od 2010 roku do jednych z najważniejszych zagadnień polityk rozwoju należało wsparcie kompleksowych programów rewitalizacyjnych. W ramach II celu *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego na lata 2010–2020 – Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych*, uwzględniono działanie: *Restrukturyzacja i rewitalizacja miast i innych obszarów tracących dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze*. Rewitalizacja jest istotnym czynnikiem rozwoju na poziomie lokalnym, w tym w szczególności miast, i oddziałuje na atrakcyjność społeczno-gospodarczą regionów. Ponieważ działania rewitalizacyjne stanowią połączenie oddziaływań społecznych oraz przestrzennych, gospodarczych i środowiskowych, pozytywne efekty przynosi m.in. wprowadzanie do odnowionych przestrzeni funkcji kulturalnych oraz powstawanie i działalność firm z sektora kreatywnego.

Od 18 listopada 2015 roku obowiązuje ustawa o rewitalizacji²⁷⁸, która tworzy ramy formalno-prawne dla działań naprawczych na terenach zdegradowanych. Rewitalizacja stała się zadaniem własnym gmin, choć nieobowiązkowym. Zgodnie z artykułem 2 ust. 1 ustawy, *rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji*. Rewitalizacja nie oznacza zatem wyłącznie poprawy estetyki przestrzeni i nie sprowadza się do pojedynczych interwencji podejmowanych w wybranych obiektach (w tym działań konserwatorskich w obiektach zabytkowych), ale łączy cele społeczne, przestrzenne, gospodarcze i środowiskowe. Jest to długofalowy proces „przywracania do życia” obszaru, który z powodu utrwalonych, nawarstwiających się problemów (przede wszystkim społecznych) znajduje się w kryzysie, z którego nie jest w stanie samodzielnie się wydobyć. Aby wyjść z trudnej sytuacji potrzebuje pomocy, impulsu, który uruchomi procesy rozwojowe. Warunkiem sukcesu jest współpraca ze społecznością lokalną i jej zaangażowanie na każdym etapie procesu rewitalizacji: począwszy od diagnozy problemów i potencjałów obszaru znajdującego się w kryzysie, poprzez formułowanie wizji, celów i kierunków działania, identyfikację projektów rewitalizacyjnych i ich wdrażanie, aż po ocenę efektów działań rewitalizacyjnych. W tym kontekście wartością jest już sam proces przygotowania programu rewitalizacji, przy założeniu, iż odbywa się on w rzeczywistym dialogu z mieszkańcami, nie ograniczającym się jedynie do informowania czy konsultowania działań przez władze lokalne, ale dążącym do aktywnego angażowania mieszkańców w przygotowanie programu rewitalizacji i umożliwiającym im realne współdecydowanie o tym procesie.

Mimo, że ustawa nie reguluje wprost kwestii odnoszących się do ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, w oczywisty sposób oddziałuje ona także na tę problematykę, zarówno w sposób bezpośredni, poprzez ujmowanie w programach rewitalizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych na obszarach i/lub w obiektach zabytkowych, jak i pośrednio – poprzez promowanie podejścia partycypacyjnego w przygotowaniu, a następnie wdrażaniu i monitorowaniu programu rewitalizacji, co wzmacnia poczucie własności i odpowiedzialności za podejmowane interwencje i ich trwałość oraz buduje poczucie sprawczości, tak ważne dla prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego.

Ramy dla prowadzenia procesów rewitalizacji stanowi ustawa o rewitalizacji oraz zapisy dokumentów obowiązujących w kolejnych perspektywach finansowych: *Wytyczne w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014–2020* oraz *Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021–2027*, opublikowane przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej w okresie sprawozdawczym (2022). Zgodnie z wytycznymi *Zasad*, zarządy poszczególnych województw (jako instytucje zarządzające regionalnymi programami operacyjnymi) prowadzą i na bieżąco aktualizują wykaz Gminnych Programów Rewitalizacji (GPR), ujmując w spisie

²⁷⁵ Dokument uchylony ustawą z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw.

²⁷⁶ Uchwała nr 102 Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r. w sprawie przyjęcia *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030*.

²⁷⁷ Uchwała Nr XXXI/422/20 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 17 grudnia 2020 r. w sprawie przyjęcia aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego na lata 2011–2020 pn. „Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”*.

²⁷⁸ Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (t.j. Dz.U. 2015 poz. 1777).

programy, które spełniają określone wymogi i pełnią funkcje strategii. Zapisy programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Małopolski na lata 2021–2027 zarezerwowały status Innego Instrumentu Terytorialnego (IIT) dla 18 małych i średnich małopolskich miast będących jednostkami powiatowymi. Wpis programu do wykazu GPR potwierdza, iż spełnia on wymogi wynikające z umowy partnerstwa i ustawy wdrożeniowej dla tych gminnych programów rewitalizacji, które są jednocześnie Strategiami Innych Instrumentów Terytorialnych.

W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie rozwijało instrumenty motywujące samorządy lokalne do nowoczesnego myślenia o procesach rewitalizacji oraz wspierało gminy w realizacji działań rewitalizacyjnych. W 2021 roku samorząd województwa zawarł umowę nr DPT/BDG-II/POPT/51/21 ze Skarbem Państwa – Ministerstwem Finansów, Funduszy i Polityki Regionalnej na realizację zadania pn. *Wzmacnianie zdolności gmin do programowania i wdrażania działań rewitalizacyjnych*, realizowanego w latach 2021–2022. Głównym celem projektu było wzmocnienie regionalnych JST podejmujących działania rewitalizacyjne w zakresie: zarządzania procesem rewitalizacji, dostępności, włączenia społecznego oraz korzystania z narzędzi jakie daje ustawa o rewitalizacji, a także wypracowanie i wdrożenie systemu monitorowania rewitalizacji w gminach i na poziomie regionów. Głównymi działaniami w projekcie były wsparcie merytoryczne gmin poprzez organizację warsztatów i szkoleń oraz indywidualne konsultacje eksperckie, a także rozbudowa regionalnego serwisu internetowego poświęconego rewitalizacji oraz uzupełnienie Systemu Informacji Przestrzennej Województwa Małopolskiego o komponent dotyczący rewitalizacji.

W ramach umowy, w okresie poddanym sprawozdawczości (2022), przeprowadzono szkolenia – w 4 modułach – dla przedstawicieli gmin w regionie: 1. Dostępność w rewitalizacji, 2. Zarządzanie rewitalizacją i włączenie społeczności lokalnej we wdrażanie programów rewitalizacji, 3. Wykorzystanie narzędzi wynikających z ustawy o rewitalizacji, 4. Monitoring i ewaluacja działań rewitalizacyjnych. Celem przeprowadzonych szkoleń było: (1) wzmocnienie zdolności samorządów do uwzględniania problematyki dostępności w programowaniu strategicznym, planowaniu przestrzennym i w przygotowywaniu i realizacji konkretnych projektów (w tym rewitalizacyjnych)²⁷⁹; (2) wzrost kompetencji w zakresie uspołeczniania procesów rewitalizacji poprzez tworzenie systemowych mechanizmów wzmacniania wspólnot lokalnych i partycypacji społecznej w kształtowaniu przestrzeni publicznej²⁸⁰; (3) rozwijanie umiejętności stosowania zapisów i narzędzi ustawy z dnia 9 października 2015 roku o rewitalizacji²⁸¹ oraz (4) w zakresie monitorowania i ewaluacji w polityce rozwoju na poziomie gminy²⁸².

W 2022 roku odbył się również cykl 5 szkoleń, zorganizowanych przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, na temat zarządzania dziedzictwem lokalnym i włączania go w procesy rewitalizacji²⁸³. Przedstawiciele małopolskich gmin mieli możliwość poznania dobrych praktyk w zakresie efektywnego korzystania z zasobów dziedzictwa w rozwoju lokalnym, wysłuchania porad doświadczonych dotyczących traktowania i ujmowania dziedzictwa w planowaniu strategicznym i rozwoju gminy oraz o partycypacyjnym podejściu do dziedzictwa lokalnego i finansowaniu projektów bazujących na dziedzictwie kulturowym. W ramach projektu zorganizowano również dwie wizyty studyjne²⁸⁴.

W 2022 roku prowadzono także indywidualne specjalistyczne wsparcie eksperckie dla gmin, dotyczące planowania, wdrażania i monitorowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Zrealizowano 422 godziny doradcze dla 19 małopolskich gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich, planujących dalszą realizację działań w obszarze rewitalizacji. Stworzono również serwis regionalny poświęcony sprawom rewitalizacji²⁸⁵, a także uzupełniono serwis Małopolska Infrastruktura Informacji Przestrzennej o komponent danych dotyczących rewitalizacji²⁸⁶. Mapa regionu prezentuje obszary i podobszary rewitalizacji wraz z danymi charakterystycznymi oraz informacje dotyczące samych GPR.

Całkowita wartość wszystkich wymienionych działań wyniosła 511,8 tys. zł, kwota wydatkowana w 2022 roku 458,8 tys. zł. Działania były współfinansowane przez Unię Europejską ze środków Funduszu

²⁷⁹ Zgodnie ze standardami określonymi w rządowym *Programie Dostępność Plus 2018–2023*. W tym zakresie zorganizowano dwa szkolenia, w których udział wzięło 41 przedstawicieli z 34 gmin.

²⁸⁰ W tym module przeszkolono 63 przedstawicieli z 35 gmin, także w zakresie dywersyfikacji źródeł finansowania działań rewitalizacyjnych poprzez większe zaangażowanie inwestorów prywatnych, wspólnot/ spółdzielni mieszkaniowych, TBS i NGO w realizację programów rewitalizacji oraz korzystanie z instrumentów zwrotnych.

²⁸¹ Z tego zakresu odbyło się 5 szkoleń oraz 3 warsztaty doradcze, łącznie przeszkolono 119 osób z 55 gmin.

²⁸² W tych szkolenia wzięły udział 83 osoby z 71 gmin.

²⁸³ Spotkania online od 13 do 22 czerwca 2022 r.

²⁸⁴ Wizyta studyjna na terenie województwa śląskiego dla przedstawicieli małopolskich gmin odbyła się w terminie 27–28 września 2022 r. Wzięło w niej udział 25 uczestników: przedstawicieli małopolskich gmin (20 uczestników z 13 gmin), Instytutu Rozwoju Miast i Regionów oraz przedstawicieli UMWM. W Małopolsce natomiast gościło 30 przedstawicieli Zespołów ds. rewitalizacji z innych regionów kraju zainteresowanych projektami rewitalizacyjnymi zrealizowanymi w regionie.

²⁸⁵ www.malopolska.pl/rewitalizacja.

²⁸⁶ <https://miip.geomalopolska.pl/iMapLite/app/rewitalizacja/program.html>.

Spójności w ramach *Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014–2020*, Oś priorytetowa 3. *Potencjał beneficjentów funduszy europejskich*, Działanie 3.1 *Skuteczni beneficjenci*.

Na koniec okresu sprawozdawczego (2023) w **Wykazie programów rewitalizacji gmin województwa małopolskiego** (w którym odnotowywane są programy spełniające kryteria określone w ministerialnych wytycznych w zakresie rewitalizacji) **wpisane były 143 gminne programy rewitalizacji** (78,6% wszystkich małopolskich gmin). **W latach 2022–2023 wykazu nie poszerzono o żaden nowy gminny program**²⁸⁷. Zdecydowana większość z dokumentów ujętych w wykazie (139) została opracowana w oparciu o ustawę o rewitalizacji. To zdecydowanie najlepszy wynik ze wszystkich regionów w Polsce²⁸⁸.

Małopolskie samorządy mogły korzystać z różnych form wsparcia realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Opracowanie programów rewitalizacji (które zostały pozytywnie zweryfikowane i wpisane do wykazu programów rewitalizacji) było wymogiem warunkującym uzyskanie dofinansowania z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 – głównie dedykowanej tym zagadnieniom 11. osi priorytetowej pn. *Rewitalizacja przestrzeni regionalnej*. W ramach tego kierunku wsparcia wyodrębniono działania: 11.1 – rewitalizacja miast (odrębnie głównych ośrodków miejskich oraz małych i średnich miast), 11.2 – odnowa obszarów wiejskich, 11.3 – fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski oraz 11.4 – rewitalizacja terenów przemysłowych. Na wydatki i wsparcie przeznaczono ponad 196 mln euro pochodzących z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego²⁸⁹.

W okresie poddanym sprawozdawczości realizowano jeszcze projekty rewitalizacyjne dofinansowane z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020, m.in. *Biecki Jarmark Kultury, Centrum Kultury i Rekreacji w Gnojniku, Kłaster Innowacji Społeczno-Gospodarczych Zabłocie 20.22 Przebudowa ze zmianą sposobu użytkowania istniejących obiektów przemysłowych w Krakowie przy ul. Zabłocie 20–22, Rewitalizacja Parku Miejskiego w Miechowie, Obszar „Starówka” – lokalne centrum naukowo-kulturalno-sportowo-rekreacyjne wraz z przebudową dróg lokalnych i infrastruktury technicznej Gorlic*. W konkursach dedykowanych projektom rewitalizacyjnym (RPO WM 2014–2020) dofinansowanie otrzymało w sumie 213 wniosków.

Oprócz wsparcia dotacyjnego w okresie poddanym sprawozdawczości działał również instrument finansowy pn. *Pożyczka na rewitalizację*. Pożyczki, na preferencyjnych warunkach, udzielane były na podstawie umowy z Małopolską Agencją Rozwoju Regionalnego S.A. przez Bank Gospodarstwa Krajowego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020 (Działanie 11.3 *Fundusz rewitalizacji i odnowy Małopolski*)²⁹⁰. Kwota umowy z BGK z przeznaczeniem na pożyczki rewitalizacyjne wynosiła 148,5 mln zł.

O skali przeprowadzonych rewitalizacji mówią nie tylko środki finansowe, ale także dane odnoszące do powierzchni obszarów poddanych rewitalizacji. Od uruchomienia RPO 2014–2020 na koniec 2023 roku w działaniu 11.1.1 Rewitalizacja głównych ośrodków miejskich w regionie zawarto 34 umowy o wartości ponad 331 mln zł i dofinansowaniu ponad 154,5 mln zł. W działaniu 11.1.2 Rewitalizacja miast średnich i małych sporządzono 42 umowy o wartości ogółem prawie 476 mln zł i dofinansowaniu ponad 230 mln zł. W działaniu 11.4 Rewitalizacja terenów przemysłowych zawarto 13 umów o wartości ponad 175 mln zł (dofinansowanie 58,4 mln zł). Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją wyniosła na koniec 2023 roku: 37,74 ha (działanie 11.1.1), 45,77 ha (działanie 11.1.2) i 10,86 ha (działanie 11.4). Liczba wspartych obiektów infrastruktury zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach w ramach działania 11.1.1 na koniec roku sprawozdawczego to 89 obiektów, w działaniu 11.1.2 – 107 oraz w działaniu 11.4 – 8. Do końca 2023 roku w ramach działania 11.2 Odnowa obszarów wiejskich podpisano 123 umowy o łącznej wartości zadań ponad 697,5 mln zł (kwota dofinansowania 356,2 mln zł). Powierzchnia obszarów objętych rewitalizacją (działanie 11.2) wyniosła 101,33 ha, a liczba wspartych obiektów zlokalizowanych na rewitalizowanych obszarach 204 sztuk. **Ogólna powierzchnia regionu objęta rewitalizacją na koniec 2023 roku wyniosła 195,7 ha, w okresie sprawozdawczym – porównując do danych z końca 2021 roku – powiększyła się o 53 ha**²⁹¹.

²⁸⁷ Już takich działań nie prowadzono, upłynął termin ważności procedur obowiązujących w perspektywie finansowej UE na lata 2014–2020.

²⁸⁸ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu UMWM.

²⁸⁹ *Szczegółowy opis osi priorytetowych Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Małopolskiego na lata 2014–2020*, t.j. załącznika do uchwały nr 757/15 Zarządu Województwa Małopolskiego z dnia 18 czerwca 2015 r., poddanej wielokrotnym zmianom, s. 328–352.

²⁹⁰ <http://www.marr.pl/pozyczki-z-marr/pozyczka-na-rewitalizacje/>.

²⁹¹ Informacje z Departamentu Rozwoju Regionu UMWM.

Wskaźnik 22**Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego**

W 2022 roku wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego (w dziale 921) z budżetów wszystkich jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego (gmin, powiatów, miast na prawach powiatów i województwa) wyniosły 1,13 mld zł, a w 2023 osiągnęły najwyższy poziom – prawie 1,48 mld zł (wzrost o 30,9%). W latach poprzedzających okres sprawozdawczy wyniosły odpowiednio: w 2021 roku – 0,99 mld zł, w 2020 roku – 0,88 mld zł. W 2023 roku wydatki jednostek w tym zakresie osiągnęły najwyższy w historii poziom, przekraczając symboliczną wartość 1 mld zł, w drugim roku okresu sprawozdawczego zbliżając się nawet do wartości 1,5 mld zł²⁹².

Pomijając Gminę Miejską Kraków, której wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego wyniosły najwięcej, odpowiednio: 339,9 mln zł w 2022 roku i 393,2 mln zł w 2023 roku, najbardziej aktywne w tej dziedzinie – na poziomie samorządów gminnych w regionie (poza miastami na prawach powiatu) – były najmniejsze jednostki samorządu terytorialnego z terenu powiatów: tarnowskiego, nowosądeckiego i gorlickiego. Wydatki jednostek lokowanych na tych obszarach w roku zamykającym okres sprawozdawczy oscylowały w granicach pomiędzy 60–70 mln zł. Najmniejsze budżety na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego przeznaczyły w tym czasie gminy z powiatu proszowickiego, miechowskiego i dąbrowskiego (odpowiednio: 8,1 mln zł, 10,0 mln zł i 13,8 mln zł). Pozostałe dwa miasta na prawach powiatu – poza wymienioną już Gminę Miejską Kraków – przeznaczyły na ten cel następujące budżety: Gmina Tarnów – 20,6 mln zł, Miasto Nowy Sącz – 9,3 mln zł²⁹³.

Tabela 51

Wydatki gmin (bez miast na prawach powiatu) w dziale 921 <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2020-2023 – w ujęciu powiatowym ²⁹⁴				
Nazwa powiatu	2020	2021	2022	2023
Bocheński	14 935 286,72	13 953 402,46	16 257 482,23	19 011 460,38
Brzeski	10 666 960,82	12 143 741,73	18 489 703,08	33 377 190,09
Chrzanowski	20 930 854,74	26 412 166,46	22 755 874,52	30 696 945,04
Dąbrowski	4 944 976,38	9 161 848,76	11 856 189,69	13 789 941,48
Gorlicki	12 405 761,49	15 096 071,07	25 105 023,14	60 012 224,63
Krakowski	38 164 803,59	38 500 705,70	44 814 835,24	49 897 285,53
Limanowski	13 821 359,96	11 558 481,38	18 764 777,25	15 407 541,62
Miechowski	7 358 066,10	6 628 571,37	7 747 118,95	10 083 701,70
Myślenicki	14 303 878,02	17 784 829,98	17 429 145,79	22 775 517,42
Nowosądecki	30 753 118,75	38 826 162,21	60 547 209,53	60 116 787,24
Nowotarski	31 257 217,45	35 132 393,23	22 478 125,17	35 341 281,56
Olkuski	28 773 876,92	22 269 963,64	24 997 315,66	27 228 393,78
Oświęcimski	28 042 763,42	29 476 176,28	34 210 622,91	36 120 024,76
Proszowicki	4 988 736,31	15 571 188,98	9 287 826,22	8 164 536,88
Suski	27 989 670,70	14 514 244,86	17 815 946,95	18 059 644,57
Tarnowski	20 722 343,72	23 749 686,56	34 280 540,42	70 287 227,43
Tatrzański	10 771 936,97	22 310 040,52	11 714 165,96	14 757 676,92
Wadowicki	19 693 354,01	19 161 361,42	22 816 932,05	37 409 124,00
Wielicki	16 719 608,87	20 286 743,07	24 042 026,83	33 375 689,37
RAZEM	357 244 574,94	392 537 779,68	445 410 861,59	595 912 194,40

²⁹² Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.²⁹³ Tamże.²⁹⁴ Tamże.

Tabela 52

Wydatki miast na prawach powiatu w dziale 921 <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2020–2023 ²⁹⁵				
Nazwa miasta	2020	2021	2022	2023
Miasto Kraków	306 397 051,98	356 313 573,07	339 925 539,62	393 175 934,45
Miasto Nowy Sącz	5 760 440,26	6 489 747,69	7 515 634,45	9 294 704,10
Miasto Tarnów	20 218 483,16	23 902 365,33	25 299 561,16	20 625 049,35
RAZEM	332 375 975,40	386 705 686,09	372 740 735,23	423 095 687,90

Na szczeblu samorządu powiatowego w 2023 roku – poza miastami na prawach powiatu – najwyższymi wydatkami w tym zakresie wykazał się powiat nowotarski – z budżetem 3,8 mln zł. Kolejne w wysokości środków finansowych przeznaczanych na kulturę i ochronę dziedzictwa były powiaty: dąbrowski (1,8 mln zł), nowosądecki (1,3 mln zł) i tarnowski (1,2 mln zł) przekraczając poziom 1 mln zł rocznie takich wydatków. Łącznie środki wydatkowane na ten cel ze wszystkich budżetów powiatów w Małopolsce w 2023 roku wyniosły 14,62 mln zł. Wzrosły wydatki w tym zakresie, w porównaniu do roku poprzedzającego i dwóch lat ograniczeń działalności jednostek kultury powodowanych pandemią COVID-19 (12,7 mln zł w 2022 roku, powyżej 11 mln zł rocznie w latach 2020–2021), ale nie osiągnęły poziomu wydatków tych jednostek w 2019 roku (22,88 mln zł), stanowiąc w 2023 roku 63,9% budżetu małopolskich powiatów w roku przed pandemią²⁹⁶.

Tabela 53

Wydatki powiatów – w dziale 921 <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2020–2023 ²⁹⁷				
Nazwa powiatu	2020	2021	2022	2023
Bocheński	227 005,26	376 609,31	392 104,97	454 944,03
Brzeski	152 750,00	181 417,44	213 999,99	272 915,94
Chrzanowski	121 738,20	120 692,67	186 005,65	269 816,09
Dąbrowski	826 076,89	742 213,00	1 636 842,17	1 827 533,57
Gorlicki	2 005 302,49	664 938,77	142 915,00	211 368,65
Krakowski	622 628,37	555 199,29	651 081,33	680 148,58
Limanowski	617 244,94	545 259,80	419 225,00	473 331,52
Miechowski	553 789,98	582 000,73	634 882,27	920 876,03
Myślenicki	229 806,92	320 613,56	325 852,64	407 244,07
Nowosądecki	745 110,27	893 666,92	1 060 818,60	1 293 713,55
Nowotarski	2 316 100,00	2 781 100,00	2 569 604,90	3 767 866,93
Olkuski	225 149,87	254 340,44	404 146,71	599 440,00
Oświęcimski	419 378,38	793 873,43	888 918,89	591 949,89
Proszowicki	70 500,00	73 000,00	73 764,10	74 200,00
Suski	305 177,09	244 003,67	306 966,90	399 656,10
Tarnowski	1 234 531,81	1 136 409,13	1 172 527,51	1 238 499,79
Tatrzański	211 038,42	239 055,40	739 594,42	315 364,09
Wadowicki	154 529,00	194 096,00	247 950,00	254 900,00
Wielicki	206 342,50	366 713,41	617 664,47	562 377,18
RAZEM	11 244 200,39	11 065 202,97	12 684 865,52	14 616 146,01

²⁹⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁹⁶ Tamże.

²⁹⁷ Tamże.

Wydatki samorządu województwa małopolskiego na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego w 2022 roku wyniosły 300,0 mln zł. W kolejnym, 2023 roku, kwota ta uległa zwiększeniu o prawie 48%, do kwoty 443,4 mln zł. Suma wydatków w okresie poddanym sprawozdawczości to wartość 743,4 mln zł. W skali kraju – w latach poddanych sprawozdawczości – kwoty wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego plasowały województwo małopolskie na drugiej pozycji w Polsce (zarówno w 2022 roku, jak i w 2023 roku), za województwem mazowieckim (395,4 mln zł w 2022 roku i 536,3 mln zł w 2023 roku) oraz województwem śląskim (odpowiednio: 250,6 mln zł i 313,8 mln zł). W skali kraju ogólne wydatki w tym zakresie były na poziomie 2,36 mld zł i 3,06 mld zł²⁹⁸.

Tabela 54

Wydatki samorządów województw w dziale 921 <i>Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego</i> w latach 2020–2023 – zestawienie krajowe ²⁹⁹				
Województwo	2020	2021	2022	2023
Dolnośląskie	92 376 030,60	99 428 243,90	109 567 917,94	124 000 751,36
Kujawsko-Pomorskie	129 170 128,49	140 198 194,89	154 825 887,20	208 361 219,32
Lubelskie	84 964 925,05	69 611 149,55	75 858 083,01	89 438 981,29
Lubuskie	48 353 292,94	40 994 094,93	49 258 729,54	72 302 100,82
Łódzkie	111 857 514,22	107 639 812,67	113 847 798,02	131 666 364,54
Małopolskie	180 713 436,15	196 201 907,73	300 087 326,76	443 414 721,31
Mazowieckie	322 569 231,96	337 093 253,09	395 414 425,18	536 292 539,76
Opolskie	40 705 331,48	50 707 237,96	49 961 504,61	78 953 064,08
Podkarpackie	87 645 207,95	85 319 437,67	106 567 267,56	121 187 071,16
Podlaskie	78 892 207,78	79 630 528,70	94 791 446,96	129 063 412,75
Pomorskie	150 373 955,14	159 910 719,82	159 684 446,94	183 838 619,25
Śląskie	205 112 162,78	211 770 308,72	250 625 916,12	313 821 686,33
Świętokrzyskie	56 035 837,02	54 051 755,46	61 494 957,96	79 431 226,03
Warmińsko-Mazurskie	75 752 289,34	78 876 698,62	90 882 242,91	104 033 669,62
Wielkopolskie	166 506 005,11	153 885 223,22	183 476 967,31	234 175 072,55
Zachodniopomorskie	99 239 119,38	114 196 953,97	169 169 172,69	207 339 431,04
RAZEM	1 930 266 675,39	1 979 515 520,90	2 365 514 090,71	3 057 319 931,21

Wskaźnik 23

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na muzea

• Wydatki jednostek samorządu terytorialnego na muzea

Na koniec 2023 roku w Małopolsce działało 111³⁰⁰ muzeów, łącznie z oddziałami, z których ponad 43% (48) zlokalizowanych było w Krakowie³⁰¹ oraz 55 instytucji o charakterze paramuzealnym³⁰². Placówki muzealne stanowiły wówczas 11,4% ogółu muzeów i oddziałów muzealnych w kraju (974 jednostek). W ramach sektora publicznego, do którego należała zdecydowana większość takich instytucji w regionie, dla 46 (41,44% ogółu muzeów w Małopolsce) organizatorem były jednostki samorządu terytorialnego³⁰³. System finansowania kultury w Polsce daje samorządom – mającym pod opieką większość istniejących w województwie placówek muzealnych – dużo swobody w zakresie wyboru instytucji, do których kierowane jest wsparcie. Selekcja może dotyczyć zarówno przedsięwzięć realizowanych przez nie (na poziomie dotacji celowych), jak również możliwości regulowania wysokości

²⁹⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

²⁹⁹ Tamże.

³⁰⁰ Od 2020 r. GUS do statystyki zalicza wyłącznie muzea, które działają w oparciu o uzgodniony z ministrem właściwym do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego statut bądź regulamin.

³⁰¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁰² *Kultura i dziedzictwo narodowe w 2023 r.*, GUS, Warszawa, Kraków 2024, s. 149.

³⁰³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

wsparcia przyznawanego poszczególnym jednostkom. To, że samorządy dysponują wiedzą o regionalnym rynku kultury i mogą skuteczniej dopasować wsparcie do potrzeb mieszkańców, pozwala częściowo zniwelować problemy wynikające z niewystarczających nakładów ogółem.

W budżetach jednostek samorządu terytorialnego w ogólnych wydatkach na kulturę i ochronę dziedzictwa kulturowego zawierają się kwoty przeznaczone na utrzymanie muzeów, dla których funkcję organizatora sprawują samorządy. **W 2022 roku gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim na same tylko muzea** – w dziale 921 – *Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego*, rozdział 92118 – **przeznaczyły 85 904 416,06 zł**, w tym wydatki Gminy Miejskiej Kraków stanowiły 69 672 728,70 zł (81% ogółu)³⁰⁴. **W 2023 roku budżet** regionalnych gmin wraz z miastami na prawach powiatu przeznaczany na utrzymanie muzeów **wzrósł** o 12,77% – w stosunku do roku poprzedzającego – **do ogólnej wartości 96 871 631,63 zł**, w tym same wydatki Gminy Miejskiej Kraków stanowiły 80 920 887,61 zł (83,53% wszystkich budżetów)³⁰⁵. W roku poprzedzającym sprawozdawczość (2021) wydatki jednostek w rozdziale 92118 ogółem wyniosły 104 572 425,45 zł, czyli znacznie więcej niż rocznie w okresie sprawozdawczym, w 2022 roku odnotowano znaczny spadek wydatków w tym rozdziale, o 17,85%. W 2023 roku wydatki małopolskich gminy wraz z miastami na prawach powiatu nie osiągnęły poziomu wydatków z 2021 roku (najwyższego z ostatnich lat), większym budżetem dysponowały gminy w drugim roku pandemii COVID-19, niż w roku po pandemii (2022). Budżety z lat 2022–2023 nie przekroczyły symbolicznej granicy 100 mln zł. Największym budżetem dysponowało Muzeum Historyczne Miasta Krakowa, dla którego organizatorem jest Gmina Miejska Kraków, odpowiednio ponad 30 mln zł i ponad 36 mln zł.

• Wydatki samorządu województwa na regionalne muzea

Pod opieką samorządu województwa – na koniec 2023 roku – były 24 regionalne instytucje kultury, w tym 12 placówek muzealnych, dla których województwo małopolskie było organizatorem lub współorganizatorem. 6 instytucji kultury współprowadzonych było z innymi podmiotami: Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gminą Miejską Kraków, Gminą Wadowice, Archidiecezją Krakowską, Fundacją Centrum Jana Pawła II *Nie lekajcie się* oraz Stowarzyszeniem Akademia im. Krzysztofa Pendereckiego Międzynarodowe Centrum Muzyki³⁰⁶.

W budżecie samorządu województwa małopolskiego zabezpieczane są wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego, w tym zakresie część środków przeznaczana jest na utrzymanie regionalnych muzeów, dla których województwo jest organizatorem lub współorganizatorem. **W 2022 roku budżet ogółem województwa małopolskiego zamknął się kwotą 2 054 169 072,57 zł**, w tym **na kulturę wydatkowano w sumie w sumie 300 087 326,76 zł** (czyli 14,61% ogólnego budżetu). W roku następnym (2023) – wartości te kształtowały się następująco: budżet ogółem – 2 780 623 154,97 zł, w tym **na kulturę 443 414 720,31 zł** (15,95% całości).

Przed rokiem sprawozdawczym (2021) budżet województwa małopolskiego zamknął się kwotą 1 949 855 026,26 zł, w tym na kulturę przeznaczono w sumie 196 201 908,65 zł (czyli 10,6% ogólnego budżetu). W pierwszym roku pandemii COVID-19 były to następujące dane: budżet ogółem – 2 011 143 941,42 zł, w tym na kulturę 180 714 713,77 zł (8,99% całości). Porównując lata 2023 i 2021 – wydatki na kulturę znacznie wzrosły w wymiarze kwotowym i procentowym (udział wydatków na kulturę w stosunku do całego budżetu województwa) – o ponad 247 mln zł i 5,9%³⁰⁷. Systematycznie powiększana była wysokość środków finansowych przeznaczanych na utrzymanie regionalnych muzeów. W kolejnych latach wynosiła odpowiednio: w 2021 roku – 40 834 148 zł (20,81 % wydatków na kulturę i ochronę dziedzictwa), w 2022 roku – 49 447 831 zł (16,48%), w 2023 roku – 65 267 596 zł (14,72%). Największy wzrost dotacji podmiotowej – porównując budżety z 2021 roku i 2023 roku – odnotowały: Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu, Muzeum Okręgowe w Tarnowie oraz Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem, ich roczne budżety wzrosły o: 4,6 mln zł, 3,2 mln zł oraz 3,0 mln zł³⁰⁸.

³⁰⁴ Największym budżetem w 2022 r. dysponowało Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (ponad 30 mln zł), następnie Muzeum Sztuki Współczesnej (7,9 mln zł) i Muzeum Historii Fotografii (6,4 mln zł).

³⁰⁵ Największym budżetem w 2023 r. dysponowało Muzeum Historyczne Miasta Krakowa (ponad 36 mln zł), następnie Muzeum Sztuki Współczesnej (ponad 9,5 mln zł) i Muzeum Historii Fotografii (6,7 mln zł).

³⁰⁶ Stan na dzień 31 grudnia 2023 r.

³⁰⁷ Wzrost wydatków na kulturę wynikał za zwiększenia: dotacji podmiotowych dla instytucji kultury (zwiększenie kosztów utrzymania i funkcjonowania oraz wzrost wynagrodzeń pracowników) oraz wydatków na inwestycje w kulturze – zakończenie projektów finansowanych z programów operacyjnych.

³⁰⁸ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów oraz Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego UMWM.

Tabela 55

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu województwa małopolskiego dla muzeów, dla których organizatorem lub współorganizatorem było województwo małopolskie w latach 2019–2023 (w zł) ³⁰⁹						
Lp.	Nazwa instytucji	2019	2020	2021	2022	2023
1	Muzeum Archeologiczne w Krakowie	4 637 517	4 864 121	4 947 767	5 620 529	7 154 862
2	Muzeum Etnograficzne im. Seweryna Udzieli w Krakowie	4 986 334	4 979 837	4 786 789	5 795 640	7 289 186
3	Muzeum Okręgowe w Tarnowie	5 923 601	6 196 915	6 150 144	7 655 803	9 415 972
4	Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu	7 729 341	8 318 641	8 331 123	10 399 030	13 014 587
5	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego w Zakopanem	3 512 484	3 996 536	3 881 460	4 968 839	6 941 996
6	Muzeum Lotnictwa Polskiego w Krakowie	3 496 422	3 561 655	3 793 646	4 337 746	6 019 224
7	Muzeum – Orawski Park Etnograficzny w Zubrzycy Górnej	1 425 150	1 649 067	1 585 533	1 961 189	2 495 186
8	Muzeum – Nadwiślański Park Etnograficzny w Wygielzowie i Zamek Lipowiec	1 660 195	1 857 697	2 235 469	2 613 038	4 272 001
9	Muzeum Armii Krajowej im. Gen. Emila Fieldorfa "Nila" w Krakowie ³¹⁰	2 231 867	1 825 725	1 933 329	2 451 462	2 971 965
10	Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach ³¹¹	1 210 564	1 217 206	1 141 076	1 800 569	2 282 833
11	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³¹²	756 373	1 341 797	2 047 812	1 843 986	2 685 500
12	Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej ³¹³	0	0	0	0	724 284
RAZEM		37 569 848	39 809 197	40 834 148	49 447 831	65 267 596

• **Wydatki z budżetu państwa na państwowe muzea, które mają siedzibę w Małopolsce**

W 2023 roku z budżetu państwa utrzymywanych było 9 muzeów działających na terenie województwa małopolskiego. Pięć placówek muzealnych: Muzeum Narodowe w Krakowie, Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce, Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, podległych było Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego, cztery jednostki były współprowadzone: Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach – współprowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, województwo małopolskie, Archidiecezję Krakowską i gminę Wadowice, Muzeum Tatrzańskie im. Dra Tytusa Chałubińskiego – współprowadzone przez województwo małopolskie i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej – współprowadzone przez województwo małopolskie i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Muzeum – Miejsce Pamięci KL Płaszów w Krakowie – współprowadzone przez Gminę Miejską Kraków i Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

³⁰⁹ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu województwa małopolskiego, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³¹⁰ Muzeum Armii Krajowej w Krakowie, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymywało dotację celową od Gminy Miejskiej Kraków.

³¹¹ Muzeum Dwory Karwacjanów i Gładyszów w Gorlicach do 31 marca 2021 r. otrzymywało dotację celową z budżetu województwa małopolskiego i środki finansowe od powiatu gorlickiego.

³¹² Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach, poza dotacją podmiotową z budżetu województwa małopolskiego, otrzymywało dotację podmiotową z MKiDN.

³¹³ Od 1 sierpnia 2023 r. samorząd województwa małopolskiego stał się organizatorem tego muzeum, istniejącego od 2017 r., na mocy uchwały Rady Powiatu w Oświęcimiu.

Ogólne wydatki z budżetu państwa, w rozdziale 92118 Muzea, przeznaczone na utrzymanie państwowych muzeów, które mają siedziby na terenie Małopolski w ostatnich latach wyniosły: **w 2022 roku – 205 027 990 zł, w 2023 roku – 272 329 840 zł**. W okresie sprawozdawczym znacznie wzrósł budżet w tym zakresie, w porównaniu do 2021 roku – w 2023 roku o ponad 44%. Największe dofinansowanie w 2023 roku otrzymał Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie (90 951 790 zł), było to wówczas 33,40% wszystkich środków przekazanych dla państwowych i współprowadzonych przez państwo placówek muzealnych działających na terenie Małopolski. W porównaniu do budżetu w 2021 roku, w 2023 roku najbardziej wzrosły wydatki na utrzymanie i funkcjonowanie następujących państwowych muzeów, które mają swoje siedziby w regionie: Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie – zwiększenie o 37,2 mln zł, Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce – wzrost o 28,6 mln zł, Muzeum Narodowe w Krakowie – zwiększenie budżetu o 23 mln zł, Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu – wzrost o 19 mln zł. Ogólne wydatki z budżetu państwa w rozdziale 92118 Muzea w 2023 roku wyniosły ponad 1 451 mln zł, przekazane jako dotacje podmiotowe dla muzeów podległych ministerstwu³¹⁴. Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w tym okresie prowadził lub współprowadził 54 muzea. Środki przeznaczone z budżetu państwa na muzea podległe ministerstwu w regionie – w ramach dotacji podmiotowych – stanowiły prawie 19% wydatków krajowych w tym zakresie. Małopolskie instytucje pozyskały niemal 1/5 państwowego budżetu.

Tabela 56

Wysokość dotacji podmiotowej z budżetu państwa dla państwowych muzeów, które mają siedziby w Małopolsce w latach 2019–2023 (w zł) ³¹⁵						
Lp.	Nazwa instytucji	2019	2020	2021	2022	2023
1	Muzeum Narodowe w Krakowie	49 200 000	68 721 900	57 422 700	67 149 870	80 439 900
2	Zamek Królewski na Wawelu – Państwowe Zbiory Sztuki w Krakowie	21 484 000	31 068 000	53 718 000	60 900 570	90 951 790
3	Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu	20 902 000	32 400 200	25 291 200	32 537 790	44 388 750
4	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce	8 099 000	11 012 100	11 788 600	25 634 180	40 412 610
5	Muzeum Sztuk i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie	5 516 000	6 460 100	5 599 300	7 504 000	9 169 760
6	Muzeum Dom Rodzinny Ojca Świętego Jana Pawła II w Wadowicach ³¹⁶	737 000	3 128 800	1 457 000	1 107 000	1 307 000
7	Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej ³¹⁷	1 682 000	6 578 300	22 350 500	2 232 040	2 014 020
8	Muzeum Tatrzańskie im. dr Tytusa Chałubińskiego ³¹⁸	-	-	10 170 600	6 624 710	2 556 010
9	Muzeum – Miejsce Pamięci KL Plaszow w Krakowie ³¹⁹	-	-	1 085 600	1 337 830	1 090 000

³¹⁴ Dane z MKiDN: *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2019 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2020 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2021 r.*, *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2022 r.* i *Sprawozdanie z wykonania budżetu państwa i budżetu środków europejskich w części 24 i dziale 921 – Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego za 2023 r.*

³¹⁵ Dane z MKiDN.

³¹⁶ W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³¹⁷ Jw.

³¹⁸ Muzeum jest współprowadzone przez MKiDN od 1 stycznia 2021 r. W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

³¹⁹ Muzeum powstało 1 stycznia 2021 r. W tabeli wskazano tylko wsparcie z budżetu państwa, poza środkami innych współorganizatorów instytucji.

10	Muzeum PRL-u ³²⁰	907 000	-	-	-	-
RAZEM		108 527 000	159 369 400	188 883 500	205 027 990	272 329 840

Wskaźnik 24

Wysokość środków finansowych z budżetów jednostek samorządu terytorialnego przeznaczonych na rozwój turystyki

Gminy wraz z miastami na prawach powiatu w województwie małopolskim w 2022 roku wydatkowały ze swoich budżetów w dziale 630 – **Turystyka środki** w łącznej wysokości **77 858 732,45 zł**. W kolejnym roku, 2023, **nakłady finansowe** w tym dziale **wzrosły** w stosunku do roku poprzedzającego i **wyniosły 78 924 070,49 zł**. W 2021 roku wydatki na ten cel były dużo niższe (prawie 66 mln zł³²¹) na co wpływ miały obostrzenia powodowane pandemią COVID-19. W latach bezpośrednio poprzedzających pandemię budżety JST w dziale 630 były znacznie wyższe: w 2019 roku – ponad 117 mln zł, a w 2018 roku – ponad 110 mln zł³²². Obszar publicznych wydatków z zakresu turystyki nie odrobił strat w budżetach i nie zbliżył się nawet do poziomu 100 mln zł wydatków rocznie, dodatkowo biorąc pod uwagę kryzys społeczny i gospodarczy (m.in. inflację) będący skutkiem doświadczanej przez ludzkość (i silnie przez branżę turystyczną) pandemii COVID-19. Porównując ogólne wydatki gmin wraz z miastami na prawach powiatu w regionie w tym zakresie w 2023 roku z ich wydatkami w 2019 roku widać pomniejszenie budżetów o prawie 39 mln zł.

W okresie sprawozdawczym największe kwoty na rozwój turystyki wydatkowały gminy z powiatu tarnowskiego i nowosądeckiego. Znacznie – w stosunku do wcześniejszych kwot i budżetów innych gmin w powiecie – wzrosły w 2022 roku wydatki Gminy Ciężkowice (21 790 894,47 zł, cały powiat tarnowski – 22 185 517,68 zł, udział gminy w ogóle danych powiatu to 98%) oraz w 2023 roku Gminy Muszyna (13 441 460,14 zł, cały powiat nowosądecki – 24 222 148,75 zł, udział gminy w ogóle danych powiatu to 55%). Gmina Ciężkowice realizowała projekt pn. *Budowa Małopolskiego Centrum Edukacji Ekologicznej oraz budowa Ścieżki w Koronach Drzew*³²³, a Gmina Muszyna prowadziła m.in. dwa zadania inwestycyjne: *Budowa wieży widokowej na górze Malnik* oraz *Stworzenie Rodzinnego Parku Rekreacji jako nowej oferty turystycznej w Uzdrowisku Muszyna*, w tym: *nadbudowa wieży zamku na górze Baszta w Muszynie* oraz *zagospodarowanie przestrzeni parkowej nad Szczawniczkiem*³²⁴. Żadnych środków na ten cel nie wydatkowały gminy z powiatów: dąbrowskiego, miechowskiego (okres sprawozdawczy) i Miasto Kraków w 2022 roku³²⁵.

Tabela 57

Wydatki gmin z miastami na prawach powiatów w dziale 630 – Turystyka – w ujęciu powiatowym, w latach 2020–2023 (w zł) ³²⁶				
Nazwa powiatu	2020	2021	2022	2023
Bocheński	8 372 886,08	7 844 978,95	3 201 824,33	8 675 692,82
Brzeski	233 479,98	208 217,75	159 015,52	2 403 153,63
Chrzanowski	68 103,90	255 657,51	278 140,05	838 105,65
Dąbrowski	68 902,06	52 821,86	0,00	0,00
Gorlicki	7 853 419,65	7 708 262,80	2 457 663,04	4 307 734,04
Krakowski	7 400 654,74	4 291 506,27	1 502 679,80	1 331 217,86
Limanowski	6 965 819,39	2 583 246,41	4 379 753,14	5 592 217,69

³²⁰ Muzeum PRL-u 1 marca 2019 r. zostało połączone z Muzeum Historycznym Miasta Krakowa, działa jako jego oddział pn. Muzeum Nowej Huty.

³²¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³²² Tamże.

³²³ Planowane wydatki gminy Ciężkowice na to zadanie to ponad 21 mln zł, <https://pogorze24.pl/szczegoly-budzetu-gminy-ciezkowice-uchwalonego-na-2022-rok/161812/>.

³²⁴ Wydatki gminy Muszyna na te 2 przedsięwzięcia to ponad 2,5 mln zł i 2 mln zł, dodatkowo w budżecie JST były wydatki: inwestycyjne jednostek budżetowych (5 921 299,41 zł) i koszty zadań inwestycyjnych realizowanych ze środków otrzymanych z Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych (4 641 452,50 zł); https://www.bankier.pl/static/att/emitent/2024-06/Sprawozdanie-za-2023-MiGU-Muszyna_202406280381241197.pdf.

³²⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³²⁶ Tamże.

Miasto Kraków	0,00	113 288,80	0,00	154 930,00
Miasto Nowy Sącz	243 967,49	137 031,47	236 568,93	582 297,42
Miasto Tarnów	1 057 893,52	939 051,05	1 108 072,58	1 302 072,05
Miechowski	29 495,00	24 351,00	0,00	0,00
Myślenicki	3 544 824,44	3 818 959,90	3 445 366,80	229 112,65
Nowosądecki	11 125 235,55	6 821 998,34	14 856 028,87	24 222 148,75
Nowotarski	19 284 426,81	7 766 594,24	8 211 687,73	6 780 682,36
Olkuski	2 922 151,22	2 181 908,43	5 883 987,18	529 864,06
Oświęcimski	4 799 151,95	3 977 647,06	486 160,59	475 606,04
Proszowicki	0,00	2 000,00	2 000,00	4 000,00
Suski	135 726,03	772 078,71	2 862 386,53	1 535 256,14
Tarnowski	2 972 682,80	9 255 101,37	22 185 517,68	15 237 269,31
Tatrzański	8 467 194,54	2 473 325,30	366 193,74	826 179,09
Wadowicki	942 307,38	4 031 798,54	1 022 448,17	2 358 779,95
Wielicki	3 183 344,07	701 704,72	5 213 237,77	1 537 750,98
RAZEM	89 671 666,60	65 961 530,48	77 858 732,45	78 924 070,49

Stymulowanie rozwoju turystyki poprzez wybór i wsparcie najlepszych projektów turystycznych, budujących markę Małopolski – jako województwa o najlepszej ofercie turystycznej w kraju – oraz wspomaganie aktywności mieszkańców regionu w realizacji własnych, nowatorskich pomysłów jest celem ogłaszanego przez województwo małopolskie konkursu ofert z dziedziny turystyki pn. **Małopolska gościnnna**. W ramach tego konkursu **w 2022 roku z budżetu samorządu województwa udzielono wsparcia na realizację 87 zadań publicznych w łącznej kwocie dofinansowania 4 306 035 zł. W kolejnym roku wsparto 97 projektów ogólną kwotą dotacji 4 689 600 zł.** Dzięki środkom z budżetu samorządu województwa udało się zrealizować m.in. następujące projekty: *Małopolskie Szlaki Turystyki Kolejowej – VIII edycja* (dotacja 250 000 zł dla Nowosądeckiego Stowarzyszenia Miłośników Kolei), *Małopolska Tour 2022* (dotacja 1 000 000 zł dla Fundacji Sfera), *Rozwój infrastruktury turystycznej i kształtowanie przestrzeni turystycznej regionu poprzez renowację i doposażenie szlaków turystycznych oraz rozwój bazy ewidencji szlaków turystycznych* (dotacja 200 000 zł dla Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego Centralnego Ośrodka Turystyki Górskiej PTTK) oraz *Turystyka rowerowa – BIZNES I PASJA 2.0* (dotacja 111 000 zł dla Fundacji „Polska na rowerze”)³²⁷. Wydatki z budżetu województwa małopolskiego przeznaczone na konkurs w latach 2022–2023 były wyższe niż w okresie poprzedzającym (2020 rok – 3,6 mln zł, 2019 rok – 2,2 mln zł)³²⁸.

Ogólne wydatki z budżetu samorządu regionalnego w latach 2022–2023, w dziale 630 – *Turystyka*, wyniosły odpowiednio 15 485 522,82 zł i 23 468 716,63 zł (przed okresem sprawozdawczym była to wartość 13 277 697,69 zł)³²⁹. Poza konkursem ofert z dziedziny turystyki pn. *Małopolska gościnnna* województwo małopolskie wydatkowało także środki m.in. na: promocję produktów i oferty turystycznej regionu, integrację środowisk turystycznych, utrzymanie trwałości i rozwój mobilnego Małopolskiego Systemu Informacji Turystycznej, badania ruchu turystycznego, wpłatę składki członkowskiej do Małopolskiej Organizacji Turystycznej, współpracę i organizację wydarzeń branżowych, utrzymanie trwałości projektu pn. *Szlak Kultury Wołoskiej* oraz na inne zadania, np. *Budowę wieży widokowej na górze Mogielicy*³³⁰ i na wydarzenia promujące turystykę rowerową (1,04 mln zł w 2023 roku).

³²⁷ Dane z Departamentu Turystyki UMWM.

³²⁸ <https://www.malopolska.pl/urząd-marszałkowski/departamenty/departament-turystyki/malopolska-goscinnna>.

³²⁹ Dane z Departamentu Budżetu i Finansów UMWM.

³³⁰ Środki finansowe w formie pomocy finansowej przekazano Gminie Dobra z przeznaczeniem na budowę wieży widokowej na górze Mogielicy, obiekt został oddany do użytku w październiku 2022 r.

Wskaźnik 25

Liczba turystów i odwiedzających region

Województwo małopolskie jest jednym z najatrakcyjniejszych i najchętniej odwiedzanych regionów turystycznych w Polsce. *Zainteresowanie województwem, zarówno ze strony turystów krajowych, jak i zagranicznych wynika z unikatowego dziedzictwa kulturowego oraz wyjątkowych warunków krajozobowych i przyrodniczych. Nie bez znaczenia pozostaje różnorodna i konkurencyjna oferta proponowana przez branżę turystyczną*³³¹.

Potencjał turystyczny Małopolski tworzą jego walory przyrodnicze i kulturowe oraz także infrastruktura turystyczna oraz dostępność komunikacyjna. Najczęściej jest on określany i potwierdzany poprzez liczby: turystów z kraju i zagranicy wizytujących region, turystycznych obiektów noclegowych i miejsc noclegowych oferowanych przyjeżdżającym, korzystających z obiektów noclegowych, udzielonych noclegów oraz średnią długość pobytu turystów w obiektach.

Ruch turystyczny na terenie Małopolski od lat utrzymywał stałą tendencję wzrostową do 2020 roku – kryzysu cywilizacyjnego związanego z pandemią COVID-19. Lata 2020–2021 nie były korzystne dla branży turystycznej. Od marca 2020 roku wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych kształtowało się pod wpływem obostrzeń. Wskaźniki charakteryzujące stopień zagospodarowania turystycznego oraz intensywność ruchu turystycznego przyjmowały wartości niższe niż w latach wcześniejszych, zwłaszcza w przypadku turystów zagranicznych³³².

2023 rok był kolejnym okresem wzrostu (po dwóch latach przestoju wywołanego pandemią COVID-19) danych dotyczących działalności branży turystycznej w Małopolsce. Ogólna liczba miejsc noclegowych, w porównaniu z 2022 rokiem, zwiększyła się o 2,1%. Liczba korzystających z noclegów wzrosła o 9,9%, przy czym wzrost ten w większej mierze dotyczył turystów zagranicznych – o 43,3%. Liczba udzielonych noclegów była większa o 6,9%. W przypadku turystów zagranicznych odnotowano wzrost na poziomie 39,5%, natomiast krajowych – spadek o 1,7%, ale po wzroście z roku poprzedzającego wynoszącym 38,3%. W efekcie zaistniałych zmian z jednego miejsca noclegowego w województwie skorzystały o cztery osoby więcej niż w 2022 roku. Stopień wykorzystania miejsc noclegowych ukształtował się na poziomie 43,4%, czyli o 1,6% wyższym niż w roku poprzedzającym, a wykorzystanie pokoi w obiektach hotelowych wyniosło 55,7%, co oznacza wzrost o 3,5%³³³.

Województwo małopolskie zajmowało pierwsze miejsce w kraju pod względem liczby obiektów i miejsc noclegowych całorocznych oraz pod względem wskaźnika gęstości bazy noclegowej oraz gęstości ruchu turystycznego – odzwierciedlających relację liczby miejsc noclegowych oraz liczby turystów do powierzchni regionu. W Małopolsce znajdowało się najwięcej obiektów hotelowych skupiających największą liczbę miejsc noclegowych w tego typu obiektach w Polsce. Region był chętnie odwiedzany przez turystów zagranicznych – co czwarty obcokrajowiec przybyły do Polski skorzystał z zakwaterowania w obiekcie położonym w województwie małopolskim³³⁴.

Niezmienne od lat centrum turystycznym województwa był Kraków, gdzie zlokalizowanych było 32,1% miejsc noclegowych³³⁵. W stolicy regionu na nocleg zatrzymało się 46,4% turystów przybyłych do Małopolski, a w przypadku turystów zagranicznych udział ten wyniósł 73,2%. Poza Krakowem ruch turystyczny koncentrował się głównie w 3 powiatach: tatrzańskim, nowosądeckim i nowotarskim. Na ich terenie znajdowało się 48,4% miejsc noclegowych w województwie. Z miejsc tych skorzystało 35,7% osób zakwaterowanych we wszystkich obiektach w regionie, przy czym dla turystów krajowych udział ten był na poziomie 44,7%, a zagranicznych – 14,3%³³⁶.

W 2021 roku Małopolskę odwiedziło prawie 9,2 mln turystów (czyli osób, które skorzystały przynajmniej z jednego noclegu), w tym 1,1 mln turystów zagranicznych. **W okresie poddanym sprawozdawczości województwo małopolskie odwiedziło więcej turystów niż w 2021 roku: w 2022 roku – 10,48 mln osób, a w 2023 roku – 11,95 mln osób** (w tym 1,85 i 3,25 mln gości przyjeżdżających z zagranicy). Odwiedzających Małopolskę (czyli turystów i tych, którzy nie skorzystali z noclegu) było odpowiednio więcej: w 2022 roku – 16,93 mln osób, w 2023 roku – 20,80 mln przyjeżdżających. Prawie 58% ogółu odwiedzających region w 2023 roku stanowili turyści (korzystający z noclegów). Niemal 85% gości odwiedzających Małopolskę było Polakami. Mimo wzrostu – porównując do czasów przed pandemią

³³¹ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2022 i 2023*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2024, s. 6.

³³² *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2020 i 2021*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2022, s. 11.

³³³ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2022 i 2023*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2024, s. 6.

³³⁴ Tamże.

³³⁵ Dane na dzień 31 lipca 2023 r. Tylko takie dane podaje GUS.

³³⁶ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2022 i 2023*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2024, s. 6.

COVID-19 – ogólnej liczby osób zwiedzających region, liczba odwiedzających pochodzących z zagranicy nie przekroczyła poziomu z 2019 roku (3 780 tys. w 2019 roku i 3 250 tys. w 2023 roku)³³⁷.

Głównym celem przybyłych do Małopolski osób był wypoczynek (33,3% ogółu powodów przyjazdu), zwiedzanie zabytków (23,6% powodów) oraz turystyka aktywna (zwana też kwalifikowaną, 13,3%). W ostatnim roku poddanym sprawozdawczości zdecydowanie zwiększyło się – po zmianach, które nastąpiły w pandemii – zainteresowanie walorami małopolskiego dziedzictwa (z 12,5% w 2022 roku do 23,6% w 2023 roku)³³⁸.

Tabela 58

Liczba turystów przyjeżdżających do Małopolski w latach 2017–2023 ³³⁹							
Rodzaj turystów	Liczba osób – w tys.						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Turyści krajowi	9 108	9 910	10 380	6 400	8 100	9 850	10 100
Turyści zagraniczni	3 162	3 280	3 480	1 260	1 100	630	1 850
RAZEM	12 270	13 190	13 860	7 660	9 200	10 480	11 950

Tabela 59

Liczba gości odwiedzających Małopolskę w latach 2017–2023 ³⁴⁰							
Rodzaj turystów	Liczba osób – w tys.						
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Odwiedzający krajowi	12 610	13 280	14 080	13 930	12 030	16 200	17 550
Odwiedzający zagraniczni	3 350	3 500	3 780	1 440	1 290	730	3 250
RAZEM	15 960	16 780	17 860	15 370	13 320	16 930	20 800

W ostatnim roku poddanym sprawozdawczości wśród turystów zagranicznych przybyłych do Małopolski 81,5% (1 375,9 tys.) stanowiły osoby, które na stałe mieszkały na kontynencie europejskim. Większość z nich – 58,5% (805,5 tys.), pochodziła z krajów członkowskich Unii Europejskiej. Byli to turyści głównie z: Niemiec – 17,5% (141,2 tys. osób), Słowacji – 12,6% (101,2 tys.) oraz Czech – 10,5% (84,3 tys.). Z pozostałych krajów europejskich najliczniejsze grupy turystów przybyły z Wielkiej Brytanii – 21,4% korzystających z noclegów Europejczyków (294,8 tys. osób), Ukrainy – 14,4% (197,8 tys.) oraz Norwegii – 2,9% (39,8 tys.)³⁴¹. Województwo małopolskie było atrakcyjnym miejscem pobytu także dla turystów, których stałym miejscem zamieszkania były kraje położone w Azji, w tym Zjednoczone Emiraty Arabskie.

W 2023 roku mieszkańcy Małopolski ponownie decydowali się częściej „być turystą u siebie” – tak, jak było to w latach poprzedzających okres sprawozdawczy – plasując się w rankingu na pierwszym miejscu wśród wszystkich odwiedzających region (42,5% ogółu) i także wśród turystów (24,5% ogółu). Najwięcej turystów przyjechało do regionu z województwa mazowieckiego (11,8% krajowego ogółu), województwa śląskiego (11,6%) i województwa dolnośląskiego (8,3%)³⁴².

Dotychczasowy częsty powód przyjazdu do Małopolski – odwiedzenie Krakowa – plasował się dopiero na czwartym miejscu powodów odwiedzenia regionu, za: Tatrzańskim Parkiem Narodowym, Energylandią i Kopalnią Soli Wieliczka. Wśród wymienianych atrakcji województwa małopolskiego wiele było związanych z krajobrazem i naturą (m.in. Pieniński Park Narodowy, Spływ Dunajcem, Babiogórski Park Narodowy), w dalszej kolejności: Gorczański Park Narodowy, Kasprowy Wierch, jaskinie, parki i pijalnie wód mineralnych³⁴³.

³³⁷ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2023 r.*, Kraków 2024, s. 17–18.

³³⁸ Tamże, s. 35.

³³⁹ *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2023 r.*, Kraków 2024, s. 18. Turysta korzysta przynajmniej z jednego noclegu.

³⁴⁰ Tamże, s. 17. Odwiedzający to goście jednodniowi plus turyści.

³⁴¹ *Turystyka w województwie małopolskim w latach 2022 i 2023*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2024, s. 29.

³⁴² *Ruch turystyczny w Małopolsce w 2023 roku*, Kraków 2024, s. 25.

³⁴³ *Badanie ruchu turystycznego w 2023 roku*, Kraków 2024, s. 65.

Tabela 60

Co przyciągało odwiedzających do Małopolski w 2023 roku ³⁴⁴		
Lp.	Atrakcja	Wskazanie %
1	Tatrzański Park Narodowy	8,50%
2	Energylandia	7,90%
3	Kopalnia Soli Wieliczka	6,60%
4	Rynek Główny w Krakowie	6,10%
5	Pieniński Park Narodowy	5,70%
6	Wawel	5,50%
7	Muzeum Auschwitz	5,10%
8	Krupówki	3,10%
9	Sukiennice	3,00%
10	Góry	2,90%
11	Schronisko PTTK Turbacz	2,90%
12	Kazimierz krakowski	2,70%
13	Spływ Dunajcem	2,30%
14	Jezioro	2,20%
15	Babiogórski Park Narodowy	2,00%
16	Oświęcim	2,00%

Wskaźnik 26

Liczba gospodarstw agroturystycznych posiadających ofertę wykorzystującą elementy kultury ludowej

Tereny wiejskie naszego regionu posiadają duży potencjał turystyczny dzięki m.in. bogatej i różnorodnej kulturze lokalnej, wytwarzanym na miejscu produktom tradycyjnym (rękodziełu, kulinariom) oraz walorom przyrodniczym i krajobrazowym bezpośredniego otoczenia. W 2023 roku w Małopolsce odnotowano funkcjonowanie 51 turystycznych obiektów noclegowych ujętych w kategorii „**kwatery agroturystyczne**”, w 2020 roku było ich 57, natomiast w 2019 roku 80. **W latach poddanych sprawozdawczości ubywało 6 takich miejsc.** Podtrzymana została tendencja spadkowa liczby działających kwater agroturystycznych w regionie, na koniec 2017 roku było 88 takich obiektów (w 2015 roku – 96). Zatem w okresie kilku lat przestało działać 45 kwater agroturystycznych albo te noclegownie zmieniły kategorię oferowanych usług. W latach 2022–2023 spadły także statystyki krajowe – z 610 kwater na koniec 2021 roku – do liczby 554 na koniec 2023³⁴⁵.

W zestawieniu krajowym województwo małopolskie w 2023 roku plasowało się na piątej pozycji pod względem liczby oferowanych tego typu miejsc noclegowych i połączonej z tym oferty spędzenia czasu wolnego poza miastem. Dane dotyczące województwa w tym zakresie stanowiły 9,2% krajowego ogółu. Średnia krajowa liczby kwater agroturystycznych przypadających na województwo wynosiła wówczas 35 miejsc noclegowych. Więcej niż w Małopolsce gospodarstw agroturystycznych było w regionach: Wielkopolska (58 takich jednostek), Podkarpacie (56), Dolny Śląsk (54) i Warmia i Mazury (53)³⁴⁶. Wiele gospodarstw agroturystycznych w województwie małopolskim posiadało wyspecjalizowaną ofertę i nadal było połączonych w sieci w tematycznych grupach np.: *Małopolska Wieś Pachnąca Ziołami* (19 gospodarstw), *Małopolska wieś dla dzieci* (14), *Małopolska Wieś w Siodle* (15) oraz *Małopolska wieś z tradycją* (13)³⁴⁷.

W okresie poddanym sprawozdawczości wzrosła – w porównaniu do 2021 roku – liczba turystów korzystających z oferty agroturystycznej w regionie (z 8 876 osób w 2021 roku do 12 955 osób w 2023

³⁴⁴ *Badanie ruchu turystycznego w 2023 roku*, Kraków 2024, s. 65.

³⁴⁵ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁴⁶ Tamże.

³⁴⁷ visitmalopolska.pl oraz dane archiwalne z www.sot.org.pl.

roku), ale nie osiągnęła poziomu sprzed pandemii COVID-19 (15 360 gości w 2019 roku, różnica o 2 405 osób, które skorzystały z noclegu poza miastem). W ujęciu krajowym najwięcej turystów przyciągnęły kwatery agroturystyczne na Dolnym Śląsku (18 697) i w Wielkopolsce (17 978 osób). Małopolska plasowała się wówczas na trzeciej pozycji w Polsce, za wymienionymi regionami³⁴⁸. Zauważyć należy, że województwa dolnośląskie i wielkopolskie ściągnęły do siebie większą liczbę korzystających z noclegu niż Małopolska, posiadając większą liczbę kwater w ofercie (3–7 jednostek więcej). Barię rozwoju agroturystyki w regionie jest stosunkowo słabo rozwinięty system dystrybucji ofert oraz niedostatecznie wypromowana forma wypoczynku na wsi. Ten rodzaj turystyki rozwija się głównie w subregionie podhalańskim (w powiecie nowotarskim – 17 i tatrzańskim – 11 miejsc), tu zlokalizowana była zdecydowana większość funkcjonujących kwater agroturystycznych w 2023 roku, tu także odnotowano największą ogólną liczbę miejsc noclegowych w kwaterach agroturystycznych (odpowiednio 312 i 178 jednostek w lipcu 2023 roku, wówczas na 905 wszystkich takich miejsc w województwie)³⁴⁹.

Jednym ze sposobów promocji najlepszych obiektów agroturystycznych działających na terenach wiejskich oraz małopolskiej wsi jako ciekawego miejsca wypoczynku jest organizowanie konkursów na najlepsze gospodarstwo agroturystyczne w regionie. Małopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Karniowicach, działający we współpracy z Małopolskim Stowarzyszeniem Doradztwa Rolniczego w Krakowie, w latach poddanych sprawozdawczości (w celu motywowania kwaterodawców do ciągłego podnoszenia jakości świadczonych usług turystycznych oraz zachęty do tworzenia nowych miejsc pracy) przeprowadził procedurę wyboru najciekawszych ośrodków agroturystycznych, w dwóch kategoriach konkursowych: *agroturystyka* i *turystyka wiejska*. W 2023 roku w konkursie „Najlepsze Gospodarstwo Agroturystyczne w Małopolsce” wyróżniono gospodarstwa: Katarzyny Wiktor ze Strzeszyc w powiecie limanowskim (I Miejsce), Katarzyny Leśniak z Glichowa w powiecie myślenickim (II Miejsce), Katarzyny Sułkowskiej z Wyskitnej w powiecie nowosądeckim (III Miejsce). W drugiej kategorii zwyciężyły wówczas gospodarstwa: Wiesława Sojdy ze Stryszawy w powiecie suskim (I Miejsce), Magdaleny Żurek z Kunkowej w powiecie gorlickim (II Miejsce) oraz Bartłomieja Płaty ze Szczawnika w powiecie nowosądeckim (III Miejsce)³⁵⁰.

Statystyka GUS w kategorii „kwatery agroturystyczne” odnotowuje także dane dotyczące liczby udzielonych noclegów. I tak, dla całego kraju w 2023 roku była to wartość 438 802 noclegów, w tym 34 942 noclegi na obszarze Małopolski (to prawie 8% ogółu). Największą frekwencję w takich obiektach odnotowano wówczas w województwach: wielkopolskim (70 305 noclegów), dolnośląskim (54 422) i pomorskim (38 516), najmniejszą w województwie opolskim (6 480). W porównaniu do 2021 roku odnotowany został niewielki spadek wykorzystanych noclegów w skali kraju, z wartości 439 571 do 438 802 w ostatnim roku poddanym sprawozdawczości, w Małopolsce nastąpił w tym zakresie wzrost, z 27 185 jednostek w 2021 roku do 34 942 w 2023 roku, ale nie osiągnięto poziomu (50 983) z okresu sprzed pandemii COVID-19 (2019)³⁵¹.

Tabela 61

Turystyczne obiekty noclegowe, kategoria <i>kwatery agroturystyczne</i> ogółem w latach 2019–2023 – ujęcie krajowe ³⁵²					
Województwo	Liczba kwater w 2019	Liczba kwater w 2020	Liczba kwater w 2021	Liczba kwater w 2022	Liczba kwater w 2023
Dolnośląskie	74	69	62	57	54
Kujawsko-Pomorskie	26	20	18	18	18
Lubelskie	30	24	24	25	26
Lubuskie	27	22	21	20	19
Łódzkie	22	14	17	17	17
Małopolskie	80	60	57	54	51
Mazowieckie	42	37	38	38	37
Opolskie	11	10	7	7	8

³⁴⁸ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁴⁹ Tamże.

³⁵⁰ Dane z Małopolskiego ośrodka Doradztwa Rolniczego, https://modr.pl/sites/default/files/press/e-doradca_09-10-2023.pdf.

³⁵¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁵² Tamże, GUS podaje stan na dzień 31 lipca danego roku.

Podkarpackie	60	60	53	56	56
Podlaskie	48	48	48	45	32
Pomorskie	74	65	56	60	50
Śląskie	39	35	31	24	22
Świętokrzyskie	27	24	23	23	24
Warmińsko-Mazurskie	73	60	61	51	53
Wielkopolskie	72	64	61	56	58
Zachodniopomorskie	37	33	33	32	29
RAZEM	742	645	610	583	554

Tabela 62

Turyści korzystający z kwater agroturystycznych w latach 2019–2023 – w ujęciu krajowym ³⁵³					
Województwo	Liczba turystów w 2019	Liczba turystów w 2020	Liczba turystów w 2021	Liczba turystów w 2022	Liczba turystów w 2023
Dolnośląskie	16 691	11 667	12 940	16 544	18 697
Kujawsko-Pomorskie	7 370	3 726	4 434	7 080	4 438
Lubelskie	4 189	3 036	3 645	4 884	4 414
Lubuskie	7 599	4 219	3 949	4 020	4 446
Łódzkie	2 909	1 065	1 923	1 991	1 939
Małopolskie	15 360	10 375	8 876	12 274	12 955
Mazowieckie	9 796	5 005	5 352	7 639	6 582
Opolskie	1 882	1 028	1 468	1 182	2 052
Podkarpackie	13 473	11 657	9 642	9 215	9 404
Podlaskie	7 593	5 409	4 764	5 543	4 571
Pomorskie	11 304	7 652	8 959	10 488	10 168
Śląskie	10 945	4 630	5 344	7 114	5 940
Świętokrzyskie	7 115	3 066	3 438	4 696	5 291
Warmińsko-Mazurskie	10 131	7 443	8 413	7 455	8 054
Wielkopolskie	20 607	13 134	15 196	19 515	17 978
Zachodniopomorskie	9 641	6 769	8 586	8 730	7 538
RAZEM	156 605	99 881	106 929	128 370	124 467

Wskaźnik 27

Liczba szlaków kulturowych i turystycznych

Małopolska to jeden z najatrakcyjniejszych turystycznie regionów w Polsce i zarazem najchętniej odwiedzany, zarówno przez turystów krajowych, jak i zagranicznych. Potwierdzają to prowadzone cyklicznie przez samorząd województwa badania ruchu turystycznego, które niezmiennie do 2020 roku, z roku na rok wykazywały tendencję wzrostową³⁵⁴. O potencjale turystycznym regionu decydują jego walory kulturowe i przyrodnicze, stosunkowo dobrze przygotowana infrastruktura turystyczna, dostępność komunikacyjna oraz rosnące zainteresowanie ofertą turystyczną ze strony odbiorców rynku krajowego i zagranicznego.

³⁵³ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁵⁴ <https://www.malopolska.pl/dla-mieszkanca/turystyka>.

Znaczną część województwa zajmują wyżyny i góry. Ponad 90% powierzchni regionu leży powyżej 200 m n.p.m. Góry – czyli miejsca powyżej 500 m n.p.m. – zajmują około 30% obszaru. Najbardziej popularnym wśród turystów pasmem górskim są Tatry ze szczytami sięgającymi ponad 2 000 m n.p.m. Na obszarze Małopolski położone są się także: fragment Beskidu Małego, część Beskidu Żywieckiego, Beskid Makowski, Gorce, Beskid Wyspowy, Pieniny, Beskid Sądecki oraz część Beskidu Niskiego. Ukształtowanie powierzchni i mnogość atrakcji krajobrazowych sprzyjają rozwojowi sieci szlaków turystycznych. **Na koniec roku sprawozdawczego województwo małopolskie nadal posiadało najdłuższą sieć szlaków wśród wszystkich województw w kraju.** Według danych Zarządu Głównego PTTK na terenie Małopolski było 8,66 tys. km oznaczonych szlaków, w tym m.in.: pieszych górskich – 3,56 tys. km, konnych – 2,48 tys. km, rowerowych – 1,07 tys. km, pieszych nizinnych – 1,05 tys. km, spacerowych – 115 km oraz tras narciarskich – 274 km³⁵⁵.

Obszary górskie w województwie małopolskim są atrakcyjnym miejscem do pieszych wędrówek. Te tereny stają się również miejscem przyjaznym dla rowerzystów. Trasy rowerowe w górskich krajobrazach zostały wytyczone głównie w dolinach rzek, m. in.: VeloDunajec, VeloNatura (EuroVelo 11), VeloRaba, VeloCzorsztyn i Szlak Wokół Tatr. Ponadto gminy górskie charakteryzują się rozwijającą się infrastrukturą dróg dla rowerów. W 2022 roku długość tego typu nawierzchni (będących pod zarządem: gminy, powiatu i województwa, bez długości szlaków rowerowych) wynosiła 237,8 km, co stanowiło 26,1% wszystkich tras dla rowerów w Małopolsce³⁵⁶.

Drugim w kolejności regionem pod względem ogólnej długości szlaków w kraju było województwo mazowieckie (prawie 8,4 tys. km), gdzie turyści mogli skorzystać głównie ze szlaków pieszych nizinnych – 4,6 tys. km oraz rowerowych – 2,5 tys. km. W skali kraju w 2023 roku łączna długość szlaków turystycznych oznaczonych przez PTTK wynosiła 73,4 tys. km (w 2021 roku były to dłuższe trasy – w sumie 79,0 tys. km). W ciągu dwóch lat długość polskich szlaków będących w zarządzie PTTK zmniejszyła się o 5,6 tys. km, w samej Małopolsce o 1,5 tys. km. Na koniec okresu sprawozdawczego województwo małopolskie wyróżniało się w skali kraju największą długością tras narciarskich (274 km) i szlaków konnych (2 479 km). Małopolskie szlaki turystyczne stanowiły 11,8% ogółu krajowego wszystkich dostępnych turystom oznaczonych tras, w tym prawie 68,9% szlaków konnych w Polsce³⁵⁷. W przeliczeniu na 100 km² powierzchni najgęstsza sieć szlaków turystycznych oznakowanych przez PTTK w 2023 roku posiadały województwa: małopolskie – 57,0 km, śląskie – 40,8 km oraz zachodniopomorskie – 34,5 km, najrzadszą zaś województwo łódzkie – 8,8 km³⁵⁸.

Tabela 63

Długość szlaków turystycznych w 2023 roku – ujęcie krajowe (w km) ³⁵⁹									
Województwo	Ogółem	Piesze			Narciarskie	Rowerowe	Konne	Kajakowe	Inne
		Górskie	Nizinne	Dydaktyczne i spacerowe					
Dolnośląskie	6281,3	4390,3	1661,3	80,5	-	115,0	-	-	34,2
Kujawsko-pomorskie	5791,5	-	3201,9	50,4	-	1679,8	-	362,0	497,4
Lubelskie	4791,5	-	3763,9	41,6	-	974,0	-	-	12,0
Lubuskie	4522,5	-	1917,6	83,9	-	2003,7	420,0	73,3	24,0
Łódzkie	1595,2	-	934,2	0,0	-	661,0	-	-	-
Małopolskie	8656,0	3555,8	1045,7	122,8	274,0	1067,7	2479,0	-	111,0
Mazowieckie	8398,8	-	4622,5	9,3	-	2900,0	17,0	-	850,0
Opolskie	1490,1	131,4	1163,2	25,3	27,4	107,9	-	-	34,9
Podkarpackie	2032,0	1642,5	162,0	37,0	-	186,0	-	-	4,5

³⁵⁵ Turystyka w 2023 r., GUS, Warszawa, Rzeszów 2024, s. 118.

³⁵⁶ Turystyka w województwie małopolskim w latach 2022 i 2023, Kraków 2024, s. 48-49.

³⁵⁷ Turystyka w 2023 r., GUS, Warszawa, Rzeszów 2024, s. 118, zał. TABL. V/4.

³⁵⁸ Tamże, s. 119.

³⁵⁹ Turystyka w 2023 r., GUS, Warszawa, Rzeszów 2024, s. 118, zał. TABL. V/4. Dane dotyczą szlaków turystycznych wytyczonych i znajdujących się pod opieką oddziałów PTTK, łącznie z będącymi poza ewidencją Komisji ZG PTTK.

Podlaskie	4135,3	-	3041,9	8,0	-	1085,4	-	-	-
Pomorskie	3291,9	-	2847,5	47,1	-	380,3	-	-	17,0
Śląskie	5035,3	1186,0	1490,1	465,3	182,0	1393,1	308,8	-	10,0
Świętokrzyskie	2511,9	425,5	1268,0	50,0	-	768,4	-	-	-
Warmińsko-mazurskie	2474,5	-	1864,8	0,0	-	405,7	-	204,0	-
Wielkopolskie	4485,4	-	2625,6	11,5	-	1777,2	-	-	71,1
Zachodniopomorskie	7909,6	-	3850,4	13,1	-	3667,5	375,8	-	2,8
RAZEM	73 402,8	11 331,5	35 460,6	1 045,8	483,4	19 172,7	3 600,6	639,3	1 668,9

Tabela 64

Turystyka kwalifikowana w PTTK – liczba wycieczek i imprez – województwo małopolskie ³⁶⁰						
Rodzaj szlaków / tras	Liczba wycieczek i imprez			Liczba uczestników		
	2019	2021	2023	2019	2021	2023
Piesze górskie	746	506	915	27 722	14 434	35 777
Jeździeckie nizinne	1	2	-	11	27	-
Jeździeckie górskie	8	17	20	233	183	158
Kajakowe	30	50	43	340	472	430
Kolarskie	53	15	111	812	286	546
Motorowe	5	1	2	154	30	48
Narciarskie	104	77	90	786	369	645
Piesze nizinne	145	50	230	5 941	1 722	5533
Żeglarskie	41	21	17	400	285	290
Płetwonurków	-	-	-	-	-	-
Na orientację	29	19	18	1 814	1 611	1722
Speleologiczne	67	45	79	279	229	303
Inne	111	45	373	3 964	2 031	9 866
RAZEM	1 340	848	1 898	42 456	21 679	55 318

Przez region przebiegało około 100 szlaków turystyczno-kulturowych, zróżnicowanych tematycznie, o różnym stopniu rozwoju, animacji i organizacji oraz różnym zasięgu (lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim), w tym: szlaki międzynarodowe (np. Międzykulturowy Szlak Turystyczny Pogranicza Polsko-Słowackiego, Szlak Greenways Kraków–Morawy–Wiedeń), ponadregionalne (np. Południowo-zachodni Szlak Cysterski, Szlak Frontu Wschodniego I Wojny Światowej), szlaki regionalne, trasy turystyczne oraz kilka szlaków religijnych i pielgrzymkowych (najstarszy z nich to Droga św. Jakuba, który historią sięga średniowiecza). Aktywnie zarządzanych było około 30% z nich. Pozostałe 70% to trasy istniejące tylko jako mniej lub bardziej estetyczne znaki w przestrzeni oraz aplikacje bądź strony internetowe przygotowane w ramach jednorazowych projektów³⁶¹.

W ramach realizacji zadań w obszarze turystyki i krajoznawstwa w okresie poddanym sprawozdawczości podjęto działania mające na celu rozwój istniejących oraz tworzenie nowych ofert i produktów turystycznych, w tym szlaków tematycznych opartych o walory kulturowo-przyrodnicze regionu, a także ich promocję i aktywizację. W ramach otwartego konkursu ofert w dziedzinie turystyki i krajoznawstwa pn. *Małopolska Gościnna*, województwo małopolskie udzieliło wsparcia finansowego na

³⁶⁰ Tamże, tab. V-8F.

³⁶¹ <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/szlaki/#filter=.malopolska> (strona nie jest aktualizowana od 2017 r.).

realizację projektów wspierających tworzenie, rozwój, aktywizację i promocję produktów i ofert turystycznych w zakresie turystyki: aktywnej, na terenach wiejskich, miejskiej i kulturowej oraz religijnej i pielgrzymkowej. Wsparcie otrzymały również inicjatywy z zakresu rozwoju infrastruktury turystycznej i kształtowania przestrzeni turystycznej regionu. Wśród dofinansowanych zadań znalazły się przedsięwzięcia mające na celu rozwój i aktywizację szlaków turystycznych, m.in.: Małopolskich Szlaków Turystyki Kolejowej (wsparcie w ogólnej kwocie 500 000 zł), Małopolskiego Szlaku Winnego (235 000 zł), Małopolskiego Szlaku Ogrodów Ozdobnych (40 000 zł), Szlaku Kultury Wołoskiej (380 000 zł), Szlaku Ucieczki Rotmistrza Witolda Pileckiego z KL Auschwitz (210 000 zł), Małopolskiego Szlaku Europejskiego Dziedzictwa Kulturowego Paulinów (198 000 zł). Ponadto, wśród licznych projektów wspierających utrzymanie szlaków i tras dofinansowanie uzyskały także zadania związane z rozwojem turystycznym, aktywizacją i promocją: Szlaku św. Jakuba – odcinka przebiegającego przez województwo małopolskie (50 000 zł), szlaków rowerowych (50 000 zł), Szlaku bł. Karoliny (40 000 zł), tras turystyki narciarskiej w Beskidzie Niskim (30 000 zł) oraz Szlaku ziół Beskidu Niskiego (35 000 zł). Ogólna wartość dotacji udzielonych z budżetu samorządu województwa na działania związane z tworzeniem, rozwojem i popularyzacją szlaków turystycznych w latach 2022–2023 wyniosła ponad 1 mln 768 tys. zł.

Ponadto, w ramach współpracy międzyregionalnej pomiędzy Małopolską a Śląskiem na rzecz rozwoju i aktywizacji Jury Krakowsko-Częstochowskiej, wspólnie z zarządcami obiektów turystycznych, jurajskimi organizacjami pozarządowymi oraz gminami przeprowadzono dwie edycje *Juromanii – Święta Jury Krakowsko-Częstochowskiej*, w których udział wzięło ok. 30,5 tys. odbiorców (2022) i ok. 54 tys. osób (2023). Uczestnicy wydarzenia mogli odkrywać to, co na co dzień jest niedostępne dla turystów, poznać jurajskie historie i tradycje, zachwycić się pięknem przyrody, wziąć udział w aktywnościach sportowych, a także zasmakować lokalnych produktów. Na terenie Małopolski tematyczne wydarzenia odbywały się m.in. w zamkach: Pieskowa Skała, Tenczyn w Rudnie, Korzkiew, Bydlin, Lipowiec, dodatkowo na terenie: Pustyni Błędowskiej, w Olkuszu oraz w Dolinie Prądnika. Wartość środków przeznaczonych na ten cel z budżetu województwa wyniosła 1 mln zł.

W latach 2022–2023 zrealizowano także kampanie informacyjne pn. *Małopolska – naturalnie!* oraz *Małopolska – zasmakuj w podróży*, w ramach których zaplanowano zadania na rzecz prezentacji i promocji oferty ekoturystycznej i turystyczno-kulinarnej regionu. Wykonano grafiki i opracowano materiały, w oparciu o które prowadzone były kampanie komunikacyjne propagujące nieśpieszne wypoczywanie, jako najbardziej przyjazną dla środowiska formę podróżowania pozwalającą na szersze zapoznanie się ze specyfiką przyrodniczą, kulturową, etniczną i społeczno-ekonomiczną regionu, a także popularyzację turystyki kulinarnej oraz tradycyjnych i regionalnych produktów. Działania prowadzone były w oparciu o własne kanały komunikacji (np. regionalne portale turystyczne: visitmalopolska.pl, malopolska.pl, *Odkryj Małopolskę*, *Lubię Małopolskę*, *EkoMałopolska*) oraz zrealizowane w partnerstwie z wykorzystaniem mediów zewnętrznych.

W okresie sprawozdawczym kontynuowano realizację kampanii promocyjnej pn. *Małopolska – cel podróży*, która zachęcała do planowania przyjazdów turystycznych do Krakowa i Małopolski po zniesieniu ograniczeń związanych ze zwalczaniem skutków pandemii COVID-19. Prowadzone działania miały charakter promocji wizerunkowo-produktowej regionu na rynkach międzynarodowych, strategicznych dla przyjazdów turystycznych do Małopolski, jako odpowiedź na kryzys branży turystycznej. Projekt realizowany był w partnerstwie przez: Małopolską Organizację Turystyczną (lider projektu), województwo małopolskie oraz Gminę Miejską Kraków (partnerzy projektu). W 2021 roku wykonano prace przygotowawcze. W 2022 roku przeprowadzono kampanię promocyjną w Internecie w Wielkiej Brytanii i Niemczech (Facebook, Instagram, You Tube, Audience Profiling) oraz prezentacje branżowe. W 2023 roku zrealizowano działania promocyjne w sieci cyfrowej dostępnej z terenu Wielkiej Brytanii, Niemiec, Austrii (Google Ads, Facebook, Instagram, YouTube, Kayak, Momondo, Swoodo, eSky, Cheapflight, Checkfelix) oraz podczas wydarzeń eventowych, targowych i misji gospodarczych organizowanych m.in. w USA, Niemczech, Włoszech oraz na rynku skandynawskim. Równolegle przeprowadzono kampanię reklamową w kraju pod hasłem *Daj się ugościć w Małopolsce*. W okresie od czerwca do grudnia 2023 roku na antenach ogólnopolskich stacji telewizyjnych (Polsat, TVN, TVP) emitowane były programy i spoty zapraszające do województwa małopolskiego na wypoczynek. Całość wydarzeń uzupełniały audycje reklamowe w stacji radiowej RMF FM połączone z ogólnokrajowym eventem pn. *Wakacyjny pociąg do Małopolski – Daj się ugościć w Małopolsce*. Projekt realizowano do 31 grudnia 2023 roku. Całkowity budżet przedsięwzięcia zamknął się w kwocie 24 mln zł³⁶².

W okresie poddanym sprawozdawczości Małopolski Instytut Kultury (instytucja kultury, dla której województwo małopolskie pełni funkcję organizatora) nadal utrzymywał – lecz już nie aktualizował –

³⁶² Dane z Departamentu Turystyki UMWM.

platformę informacyjno-promocyjną dotyczącą turystyki kulturowej, ze szczególnym uwzględnieniem szlaków kulturowych, kierowaną zarówno do turystów, jak i do operatorów szlaków kulturowych (serwis *Szlaki Małopolski* – <http://szlakimalopolski.mik.krakow.pl/>). Informacje zamieszczone w serwisie opracowywane były na podstawie materiałów udostępnionych przez operatorów poszczególnych szlaków, Małopolski Instytut Kultury nie koordynował żadnego z nich. Innym działaniem, realizowanym przez tę instytucję kultury, był dostępny on-line projekt pn. *Małopolska To Go. Ponad 100 pomysłów na wycieczkę*, oferujący wiedzę i inspirację do wyruszenia na jednodniowe wycieczki, spacer i wyprawy po Małopolsce. Każda z tras zawiera opisy ciekawych miejsc, praktyczne wskazówki i informacje, mapy z nawigacją oraz rekomendacje kulinarne. Propozycje wycieczek podzielono na kategorie: *zabytki, dla smakoszy, z dziećmi, literackie, malownicze, sportowe, na niepogodę, bez samochodu, niszowe*³⁶³. Wiedza o miejscach i obiektach zaczerpnięta została z systematycznie gromadzonych zasobów instytutu, m.in. z doświadczeń organizacji *Małopolskich Dni Dziedzictwa Kulturowego* – sztandarowego projektu Małopolskiego Instytutu Kultury, umożliwiającego zwiedzanie niedostępnych na co dzień obiektów i zespołów obiektów dziedzictwa kulturowego podczas dwóch majowych weekendów. Dotychczas udostępniono ponad 270 zabytków lokowanych w ponad 125 miejscowościach Małopolski. W kolejnych edycjach wydania można było wiedzieć kościoły, pałace, dwory, muzea, skanseny, zabytki techniki, układy urbanistyczne i atrakcje przyrodnicze³⁶⁴.

Dodatkowo w okresie sprawozdawczości nadal funkcjonował wirtualny przewodnik po szlakach turystycznych Małopolski – opracowany przez Centralny Ośrodek Turystyki Górskiej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego³⁶⁵ – dostępny na stronie <http://malopolska.szlaki.pttk.pl>, składający się z dwóch narzędzi: *Geoportalu* oraz *Portalu Krajoznawczego*, które pozwalały na szczegółowe planowanie wycieczek pieszych, rowerowych, narciarskich i innych oraz zapewniały rzetelną informację krajoznawczą o regionie, zwłaszcza o atrakcjach znajdujących się na szlakach turystycznych. *Geoportal* – to zaawansowane narzędzie, dzięki któremu można było uzyskać przestrzenną informację o szlakach turystycznych w regionie, zwizualizowanych na szczegółowych mapach i zdjęciach satelitarnych. To narzędzie dawało możliwość planowania tras, określania długości, wysokości, przewyższeń, podawało informacje o rodzaju i kolorze szlaków. Pozwalało na wiele sposobów analizować informacje – było wielofunkcyjną, wirtualną mapą Małopolski. *Portal Krajoznawczy* był uzupełnieniem informacji przestrzennej, którą oferował *Geoportal*, wiedzą krajoznawczą. Pozwalał turystom zapoznać się z informacjami na temat atrakcji przyrodniczych, historycznych i innych, które wyróżniają Małopolskę.

Wskaźnik 28

Liczba podmiotów działających w sektorze kreatywnym

Na konferencji UNESCO w Montrealu w 1982 roku zaproponowana została definicja przemysłów kreatywnych – *jest to działalność w zakresie produkcji, reprodukcji, magazynowania i dystrybucji na dużą skalę dóbr i usług kultury*. Obejmuje one aktywności, które mają swoje źródło w indywidualnej kreacji, zdolnościach i talencie, mające potencjał tworzenia dobrobytu i miejsc pracy przez produkcję i eksploatację własności intelektualnej. Specjalizacja dotyczy technologii z 4 dziedzin: przemysły kreatywne, projektowanie graficzne i wzornictwo przemysłowe (design), gry komputerowe i oprogramowanie (Interactive Leisure Software) oraz przemysły czasu wolnego.

Istotny dla ekonomicznego zorientowania kultury i regionalnego dziedzictwa kulturowego jest rozwój przemysłów kultury i czasu wolnego oraz działalność podmiotów zaliczanych do sektora kreatywnego. W 2022 roku po raz pierwszy od 2015 roku w kraju zanotowano spadek ogólnej liczby podmiotów zaliczanych do przemysłów kultury i kreatywnych. Liczba takich firm wyniosła wówczas 130,1 tys. (w porównaniu z rokiem poprzedzającym spadła o 3,6%, tj. o 4,9 tys. jednostek), co stanowiło 5,5% wszystkich przedsiębiorstw niefinansowych w Polsce³⁶⁶.

Według szacunków statystycznych w 2023 roku **rzeczywisty udział sektora kreatywnego wśród wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Małopolsce był na poziomie 7,02%. W okresie poddanym sprawozdawczości wartość ta dla regionu zmalała** – porównując do danych z 2021 roku – **jednak w niewielkim stopniu, o 0,5 punktu procentowego**. W skali kraju średnia wartość w tym okresie wynosiła 7,15%. Małopolska plasowała się nadal na wysokiej, trzeciej pozycji, za Mazowszem, gdzie odsetek nowych firm deklarujących działalność w usługach kreatywnych wynosił

³⁶³ Informacja z Małopolskiego Instytutu Kultury, <https://malopolskatogo.pl/>.

³⁶⁴ Jw., <https://dnidziedzictwa.pl/o-nas>.

³⁶⁵ Dofinansowany w konkursie województwa małopolskiego pn. *Małopolska Gościńska w 2015 r.*

³⁶⁶ *Przemysły kultury i kreatywne w 2022 r.*, GUS, 2024, s. 1.

9,43% i Śląskiem, z wynikiem 7,46%. Na koniec 2023 roku najmniej takich podmiotów powstało w województwie lubuskim (4,11%)³⁶⁷.

Po raz pierwszy od wielu lat Miasto Kraków straciło pozycję lidera wśród powiatów o najwyższym procentowym udziale nowych firm z branży kreatywnej w ogólnej liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych, mimo dużej koncentracji funkcjonujących firm i istniejący popyt na towary i usługi w samej stolicy Małopolski. W 2023 roku najwyższe w regionie wskaźniki miało Miasto Tarnów – 9,21% udziału branży kreatywnej w ogólne nowych firm (na koniec 2022 roku dane były jeszcze wyższe – 9,48%). Wskaźniki powyżej średniej dla całej Małopolski (7,02%) wykazały także powiaty: Miasto Kraków (8,63%), oświęcimski (7,72%), wielicki (7,19%) oraz krakowski (7,03%). Wysoko plasowały się także powiaty: Miasto Nowy Sącz (6,96%), chrzanowski (6,88%) i olkuski (6,62%). Najmniej nowych firm z branży kreatywnej powstało na terenie powiatu tatrzańskiego (3,64%) i nowotarskiego (3,56%)³⁶⁸.

Tabela 65

Udział sektora kreatywnego wśród wszystkich nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w Małopolsce – w latach 2019–2023 ³⁶⁹					
Nazwa powiatu	2019	2020	2021	2022	2023
Bocheński	6,54	6,78	6,03	6,27	6,53
Brzeski	4,38	5,32	4,88	5,12	4,73
Chrzanowski	7,68	8,10	7,84	7,29	6,88
Dąbrowski	6,51	5,08	2,65	4,97	4,17
Gorlicki	4,72	3,65	4,99	7,58	5,86
Krakowski	7,41	6,25	8,78	8,02	7,03
Limanowski	5,09	4,36	5,12	6,00	5,73
Miasto Kraków	9,98	9,10	10,05	9,03	8,63
Miasto Nowy Sącz	8,19	7,55	8,54	7,65	6,96
Miasto Tarnów	9,16	7,15	7,38	9,48	9,21
Miechowski	4,36	4,46	4,06	6,44	5,67
Myślenicki	5,53	5,58	6,09	5,72	4,92
Nowosądecki	4,45	4,48	5,06	4,69	5,32
Nowotarski	4,36	3,80	4,25	4,44	3,56
Olkuski	4,81	5,32	7,23	5,56	6,62
Oświęcimski	7,10	6,78	6,41	6,39	7,72
Proszowicki	4,57	4,66	3,85	3,03	4,17
Suski	4,64	4,41	4,62	6,59	4,90
Tarnowski	4,98	4,39	5,53	5,64	5,45
Tatrzański	5,32	5,94	3,74	5,12	3,64
Wadowicki	6,32	4,73	6,01	6,27	5,23
Wielicki	6,97	7,82	7,28	7,06	7,19
RAZEM	7,28	6,76	7,53	7,39	7,02

Informacje na temat aktywności branży kreatywnej możemy także pozyskać z danych publikowanych przez GUS dotyczących osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w zakresie wyodrębnionym według sekcji PKD (R): *działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją*. Na koniec 2023 roku w Polsce było 44 658 takich firm, natomiast w Małopolsce – 4 694 (to ponad 10,5% ogółu), dla porównania na Mazowszu – 9 456, w Wielkopolsce – 4 071, a na Podlasiu – 945³⁷⁰.

³⁶⁷ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁶⁸ Tamże.

³⁶⁹ Tamże.

³⁷⁰ Tamże.

Branżę kreatywną tworzą przedsiębiorstwa, których wytwory i usługi w dużym stopniu wyróżniają się oryginalnością treści i form, wynikającej z talentu, umiejętności i kreacji ich twórców. Wśród dzieł sektora kreatywnego można wyróżnić produkty zaliczane do tzw. kultury wysokiej, jak i kultury masowej, popularnej. W delimitacji, której podstawą były kody PKD, na koniec 2023 roku **w Małopolsce zidentyfikowano 9 148 podmiotów** – o różnych rodzajach własności – **z branży przemysły kreatywne i czasu wolnego** (w statystyce: *R – działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją*), na 92 080 takich firm w Polsce³⁷¹ (udział regionu w statystykach krajowych wynosił prawie 10% ogółu). W latach 2022–2023 liczba podmiotów działających w tej branży w województwie małopolskim zwiększyła się o 419 jednostek w odniesieniu do 2021 roku³⁷². Najwięcej firm działało w zakresie sztuk wizualnych, reklamy oraz architektury (tendencja krajowa). Przeważającą większość podmiotów stanowiły mikroprzedsiębiorstwa³⁷³.

Z wniosków wyciągniętych przez Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego z przeprowadzonego kilka lat temu badania regionalnych przemysłów kreatywnych wynika, iż największy udział poszczególnych branż kreatywnych – w ramach usług i produktów, które możemy zaliczyć do kultury tzw. wysokiej – w publicznym sektorze własności dominowała branża konserwacji zabytków i dzieł sztuki oraz dziedzictwa kulturowego, niemal połowa firm działających w tych obszarach należała do sektora publicznego, pozostała – do prywatnego³⁷⁴.

³⁷¹ Dane z Banku Danych Lokalnych, GUS.

³⁷² Tamże.

³⁷³ *Przemysły kultury i kreatywne w 2022 r.*, GUS, 2024, s. 1–2.

³⁷⁴ *Małopolskie przemysły kreatywne – stan i warunki rozwoju. Raport końcowy z badania*, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Polityki Regionalnej UMWM, Kraków 2018, s. 32.

IV. Podsumowanie

W treści *Wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025* zostało zapisane: *nasze dziedzictwo jest nie tylko czymś, do czego jesteśmy uprawnieni, ale przede wszystkim wobec czego pozostajemy zobowiązani i co winno być dla nas inspiracją w kontekście zmian i wyzwań współczesności, także tych trudnych i nieprzewidywalnych*³⁷⁵. Opracowując dokument programowy wiedzieliśmy o skali wyzwań, z którymi musieliśmy się zmierzyć po trudnych latach 2020–2021, w których świat „zatrzymał się”, wyhamował zaplanowany i oczekiwany w wielu branżach i obszarach rozwój, spadły wskaźniki wzrostu, także w dziedzinach powiązanych z ochroną dóbr kultury. Lata sprawozdawcze to okres adaptacji i przystosowania się do zmian cywilizacyjnych, gospodarczych i komunikacyjnych, które przeddefiniowały także sposób korzystania z dziedzictwa kulturowego.

Pandemia COVID-19, a w 2022 roku także wybuch konfliktu zbrojnego na terenie Ukrainy, znacząco zmieniły priorytety oraz przewartościowały hierarchię życiowych potrzeb i wartości. Zmienił się również sposób postrzegania regionu. Od 2020 roku w rankingach głównych atrakcji – które przyciągnęły i były powodem przyjazdu odwiedzających do Małopolski – wygrywały górskie szlaki turystyczne, głównie te wytyczone na terenie Tatrzańskiego Parku Narodowego. Przyroda i naturalny górski krajobraz, stanowiący 30% powierzchni regionu, był głównym celem wycieczek i podróży. W okresie poddanym sprawozdawczości, po raz kolejny w historii badań, jako mniej atrakcyjne oceniono dziedzictwo kulturowe Krakowa i regionu. Doświadczenie lockdown'u, ograniczona wówczas dostępność zabytków i zamknięte placówki muzealne wpłynęły na zmianę formy spędzania czasu wolnego, sposobu odbierania i korzystania z kultury, komunikacji, a także oferowania wiedzy i wrażeń związanych z dziedzictwem kulturowym.

Realizacja zapisów, osiąganie zamierzeń i celów każdego kolejnego wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami w Małopolsce jest wyzwaniem, tym trudniejszym w sytuacji gospodarki rynkowej, kryzysu społecznego i zmian cywilizacyjnych. Wydarzenia ostatnich lat potwierdziły, że konieczne jest dynamiczne i skuteczne reagowanie na wyzwania współczesności, w tym i te dotyczące korzystania z dóbr kultury. W obliczu zmian cywilizacyjnych tym bardziej porusza stwierdzenie: *dziedzictwo kulturowe nie jest „stałą”, faktem, przeszłością, którą można utrzymać*³⁷⁶. Zapewnienie jego trwania *dum mundus durat (jak długo będzie istniał świat)* to nieustanny wysiłek związany z procesem, „zmienną” i aktywnością oraz budowaniem świadomych relacji z dziedzictwem.

Z perspektywy czasu można stwierdzić – podsumowując sporządzoną diagnozę, opracowaną na podstawie pozyskanych danych statystycznych w ramach wybranych wskaźników – że jako społeczeństwo, na różnych poziomach zarządzania, w różnych jednostkach i instytucjach, poradziłyśmy sobie w doświadczanych przez nas sytuacjach kryzysowych, które tylko potwierdzają jak ważne jest aktywne współdziałanie wszystkich szczebli jednostek samorządu terytorialnego w regionie i prowadzenie spójnej polityki dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturowego. Istotne jest wypełnianie nakazów ustawowych na poziomie powiatowym i gminnym. Przede wszystkim opracowywanie i przyjmowanie programów opieki nad zabytkami, stanowiących podstawę wyznaczania kierunków i zadań lokalnych polityk względem dóbr kultury oraz planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Właściwie wyciągnięte wnioski z przeżytych doświadczeń i dokonanej w tym opracowaniu oceny stanu zachowania zasobu i jakości sprawowanej systemowej ochrony i właścicielskiej opieki nad dobrami kultury przyczynią się w przyszłości do lepszego planowania działań i realizacji przedsięwzięć, które nie tylko zabezpieczą, ale także efektywnie wykorzystają i upowszechnią dziedzictwo kulturowe Małopolski. Troska o nie jest nie tylko naszym obowiązkiem, ale także inwestycją w przyszłość regionu i jego mieszkańców.

Wniosek końcowy: Realizacja zapisów programu opieki nad zabytkami w regionie, który jest zobowiązany opracować samorząd województwa, nie jest możliwa bez aktywnej współpracy wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za ochronę i opiekę nad zabytkami w Małopolsce: regionalnej administracji samorządowej i rządowej, państwowych służb konserwatorskich, instytucji kultury, placówek badawczych, właścicieli i opiekunów zabytków, konserwatorów dzieł sztuki oraz podmiotów gospodarczych. Jedynie współdziałanie, chęci i zaangażowanie w działania we wspólnym interesie mogą przełożyć się na skuteczną i faktyczną realizację celów i zamierzeń określonych w dokumencie programowym, tym bardziej w czasie zmian i wyzwań cywilizacyjnych.

³⁷⁵ *Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022–2025*, s. 66.

³⁷⁶ Tamże.

Małopolska – warto wciąż mocniej się zakorzeniać!

Nadzór merytoryczny: **Monika Gubała**

Dyrektor Departamentu Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Tekst i opracowanie: **Agnieszka Szpala**

Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

Współpraca przy pozyskaniu danych
(wskaźniki 6, 14, 16, 18, 19, 24 i 28):

Urszula Krzesimowska, Przemysław Piotrowski

Departament Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego

**Sporządzono w Departamencie Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego**

Kraków, 2024 r.